

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Berkan YAKUT

GÜVENLİKLEŞTİRME PERSPEKTİFİNDEN ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI: 1948-1973

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya 2023

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Berkant YAKUT

GÜVENLİKLEŞTİRME PERSPEKTİFİNDEN ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI: 1948-1973

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya 2023

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Berkan Yakut'un bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Tolga ÖZTÜRK (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK (İmza)

Üye : Doç. Dr. Ramazan İZOL (İmza)

Tez Başlığı:	GÜVENLİKLEŞTİRME	PERSPEKTİFİNDEN	ARAP-İSRAİL
	SAVAŞLARI: 1948-1973		

Tez Savunma Tarihi : 07/11/2023

Mezuniyet Tarihi :08/12/2023

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Güvenikleştirme Perspektifinden Arap-İsrail Savaşları: 1948-1973” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Berkan YAKUT

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Berkan Yakut
Öğrenci Numarası	20195238003
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi, Durmuş Ali KOLTUK
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Güvenikleştirme Perspektifinden Arap-İsrail Savaşları: 1948-1973
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2248717333
Rapor Tarihi	5/12/2023
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: %5 Alıntılar dâhil: %6
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 123 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (☒) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. (☐) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğumu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK	

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iii
TABLOLAR LİSTESİ.....	iv
HARİTALAR LİSTESİ.....	v
GÖRSELLER LİSTESİ.....	i
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ii
ÖZET.....	iii
SUMMARY.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

1.1. Güvenlik Konusunda Teorik Tartışmalar.....	6
1.1.1. Realizm ve Güvenlik.....	6
1.1.2. Liberalizm ve Güvenlik.....	9
1.1.3. İngiliz Okulu ve Güvenlik.....	12
1.1.4. İnşacı Teori ve Güvenlik.....	14
1.1.5. Frankfurt Okulu ve Güvenlik.....	19
1.1.6. Galler Ekolü ve Güvenlik.....	22
1.2. Güvenlik Kavramı.....	27
1.3. Güvenlik Kavramında Değişim Süreci.....	30
1.3.1. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Politikaları.....	31
1.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Politikaları.....	33
1.3.3. Güvenlik Kavramında Genişleme ve Derinleşme.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

KOPENHAG OKULU VE GÜVENLİKLEŞTİRME TEORİSİ

2.1. Kopenhag Okulu.....	41
2.2. Bölgesel Güvenlik Kompleksi.....	42
2.3. Sektörel Güvenlik Yaklaşımı.....	44
2.4. Güvenlikleştirme Kavramı.....	45
2.5. Güvenlikleştirmenin Temel Unsurları.....	48
2.5.1. Referans Nesnesi.....	48
2.5.2. Güvenlikleştirici Aktör.....	49

2.5.3. Alımlayıcı Kitle.....	ii
2.5.3. Alımlayıcı Kitle.....	50
2.5.4. Meşruiyetin Sağlanması	51
2.6. Güvenlikdışlaştırma	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI VE İSRAİL'İN GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİ

3.1. Arap-İsrail Çatışmalarının Arka Planı	53
3.1.1. Siyonizm	53
3.1.2. Balfour Deklarasyonu	56
3.1.3. İngiliz Manda Yönetimi Süreci.....	58
3.2. 1948 I. Arap-İsrail Savaşı	68
3.3. 1956 Süveyş Krizi	75
3.4. 1967 Altı Gün Savaşı.....	78
3.5. 1973 Yom Kippur Savaşı	85
SONUÇ	92
KAYNAKÇA.....	96
ÖZGEÇMİŞ	108

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Güvenlik Çemberi.....	29

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1: Eleştirel Güvenlik Çalışmalarının Sınıflandırılması.....	23
Tablo 1.2: Geleneksel ve Genişlemeci Güvenlik Yaklaşımları Karşılaştırması	37
Tablo 1.3: Genişletilmiş Güvenlik Kavramına Bakış	38
Tablo 1.4: Güvenlik Çalışmaları Perspektifi	40
Tablo 2.1: Güvenlik Sektörleri ve İşlevsel Farklılaşmaları.....	45
Tablo 3.1: 6 Gün Savaşı’nda İsrail’in Güvenlikleştirme Süreci.....	82

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1: Peel Komisyonu Paylaşım Planı, 1937	60
Harita 3.2: 1947 BM Taksim Planı Haritası	65
Harita 3.3: 1949 Ateşkes Hattı.....	73
Harita 3.4: İsrail'in 1967 Savaşı Kazanımları	80

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 3.1: Ben-Gurion'un İsrail'in Bağımsızlığını İlan Ettiği Konuşma.....	70

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
BGK:	Bölgesel Güvenlik Kompleksi
BM:	Birleşmiş Milletler
FAO:	Gıda ve Tarım Örgütü
IEA:	Uluslararası Enerji Ajansı
İSK:	İsrail Savunma Kuvvetleri
NATO:	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OAPEC:	Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü
OECD:	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNDP:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEP:	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNSCOP:	Birleşmiş Milletler Özel Komitesi
WHO:	Dünya Sağlık Örgütü
WTP:	Dünya Gıda Programı

ÖZET

Bu çalışmanın ana kapsamı 1948-1973 yılları arasında gerçekleşen Arap-İsrail çatışmaları ve İsrail'in bu çatışmaları neden ve nasıl güvenlikleştirdiğidir. Çalışmada öncelikle uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik kavramına yönelik yaklaşımları ele alınmıştır. Ardından güvenlik kavramının geçmişten günümüze kadar geçirdiği değişimler açıklanmıştır. Ardından tezin ana kapsamı olan Arap-İsrail çatışmalarına odaklanılmıştır. Bu bağlamda süreç, yaşanan savaşlar, çatışmalar, barış antlaşmaları ve hükümet yetkililerinin açıklamaları üzerinden okunmuş, güvenlikleştirme kavramı perspektifinden açıklanmıştır. Süreç içerisinde yaşanan çatışmaların İsrail Devleti tarafından neden olağanüstü bir güvenlik tehdidi olarak algılandığı sorusuna cevap verilmiş bunun altında yatan siyasi, sosyal, dinsel ve psikolojik sebepler açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kopenhag Okulu, Güvenlik, Güvenlikleştirme, Arap-İsrail Çatışmaları

SUMMARY
THE ARAB-ISRAELI WARS
FROM A SECURITIZATION PERSPECTIVE: 1948-1973

The main scope of this study is the Arab-Israeli conflicts between 1948 and 1973 and how and why Israel securitized these conflicts. In the study, firstly, the approaches of international relations theories to the concept of security are discussed. Then, the changes that the concept of security has undergone from past to present are explained. Then, the main focus of the thesis is on the Arab-Israeli conflicts. In this context, the process was read through the wars, conflicts, peace treaties and statements of government officials and explained from the perspective of the concept of securitization. The question of why the State of Israel perceives the conflicts as an extraordinary security threat is answered and the underlying political, social, religious and psychological reasons are explained.

Keywords: Copenhagen School, Security, Securitization, Arab-Israeli Wars

TEŞEKKÜR

Tüm eğitim hayatım boyunca bana desteklerini bir an olsun esirgemeyen, maddi ve manevi her anlamda yanımda olan sevgili aileme;

Lisans ve yüksek lisans sürecim boyunca beni her daim destekleyen, motive eden değerli hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Berkan Yakut

Haziran 2023

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler disiplininin önemli kavramlarından birisi olan güvenlik kavramı, tarihsel süreç içerisinde meydana gelen olaylar ve değişen şartlarla birlikte oluşan yeni tehditler ve risklerle birlikte değişime uğramıştır. Yaşanan bu değişimlerle birlikte uluslararası ilişkiler teorilerin güvenlik kavramına bakışları da “içerik, anlam ve güvenliği oluşturan faktörler” bağlamında çeşitlilik göstermektedir.¹ Güvenlik kavramının tarihçesi insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Bu bağlamda tarihin her döneminde güvenlik devletler ve bireyler için öncelik olmuştur. Nitekim Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde de güvenlik kendine yer bulmuştur. Maslow, güvenlik kavramının barınma ve bireylerin fizyolojik ihtiyaçlarının ardından temel bir gereksinim olduğunu belirtmiştir. Güvenliği ise emniyet, tehlike ve tehdit eksikliği olarak tanımlamıştır.²

Yaşadığımız dünyayı şekillendiren önemli gelişmelerin büyük bir çoğunluğu 20. yüzyılda cereyan etmiştir. Bu dönemde iki tane dünya savaşı gerçekleşmiş, bazı devletler tarih sahnesinden silinmiştir. Yine bu dönemde tüm dünyayı etkileyen ekonomik krizler patlak vermiş, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi ideolojik kutuplaşmalar had safhaya çıkmıştır. 20. yüzyıl ile birlikte teknoloji de büyük bir gelişim göstermiş ve insan hayatının merkezine yerleşmiştir.³ Bu bağlamda 20. yüzyılın insanlık tarihinin kırılma noktalarından biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Günümüz dünyasındaki var olan mevcut sistemin oluşum süreci ve temelleri büyük oranda 20. yüzyıl ile birlikte olgunlaşmıştır. I. Dünya Savaşı ve ardından gelişen süreçte savaşın getirdiği yıkım ile birlikte idealizm ve idealizmin güvenlik anlayışı uluslararası ilişkiler disiplininde hâkim konuma gelmiştir. Fakat idealizmin güvenlik anlayışı, o dönemin koşullarında yetersiz kalmış, II. Dünya Savaşı’nın meydana gelmesini engelleyememiştir. II. Dünya Savaşı ve izleyen süreç ile birlikte ise realizm uluslararası ilişkiler disiplininde hâkim bir ekol haline gelmiştir.

Soğuk Savaş’ın ardından değişen uluslararası sistem, güvenlik kavramının yeniden tanımlanmasına olanak sağlamış ve Soğuk Savaş sonrası süreçte güvenlik tartışmaları, güvenliği daha “dar” bir şekilde tanımlayan “geleneksel yaklaşım” ile güvenliği daha “geniş” bir şekilde tanımlamanın daha makul olacağını düşünen yeni güvenlik yaklaşımları (eleştirel/genişlemeci yaklaşımlar) arasında gerçekleşmiştir. İki hegemonik gücün Soğuk Savaş süresince birbirlerine üstünlük sağlamak adına giriştikleri mücadele süresince güvenlik

¹ Bakan ve Şahin, 2018: 138.

² Maslow, 1987: 72.

³ İnaç ve Güner, 2006: 139.

yaklaşımlarının; bireysel, çevresel, toplumsal, ekonomik sektörleri yeterince göz önünde bulundurulmamıştır. Bu bağlamda Soğuk Savaş Dönemi süresince güvenlik kavramı daha çok devletlerin güvenliği olarak algılanmış ve kavrama bakış açısı bu şekilde değerlendirilmiştir. Devletlerin güvenliği ile bireylerin güvenliği eş tutulmuş, devletler güvendeyse bireyler de güvendedir yaklaşımı ile hareket edilmiştir.

1970’li yıllarla birlikte yavaş yavaş Soğuk Savaş Dönemi güvenlik politikaları sorgulanmaya başlamıştır. Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile birlikte de güvenlik kavramı konusunda tartışmalar yoğunlaşmıştır. Soğuk Savaş’ın ardından uluslararası sistemin yapısında da değişimler yaşanmış bu değişimler güvenlik yaklaşımlarına da yansımıştır. Yapılan tartışmalar güvenliğin ontolojik ve epistemolojik düzeyinden, güvenliğin kapsamına, güvenliğin anahtar nesnesinin ne olacağından, güvenliğin anlamının ne olduğuna dair geniş bir alanda gerçekleşmiştir. Bu noktada geleneksel güvenlik yaklaşımının sorgulanmasına ise, geleneksel güvenliğin “devlet” merkezli bakış açısı üzerinden başlanmıştır. Tartışmalarla birlikte geleneksel güvenlik anlayışının devlet merkezli yaklaşımı yerini daha çok birey merkezli yaklaşımlara bırakmıştır. Bu bağlamda güvenliğin sektörlere ayrılması ile birlikte terör, kaçakçılık, göçmen sorunu, etnik ve kültürel çatışmalar yeni güvenlik kavramının içerisine dahil edilmiş ve bir güvenlik problemi olarak görülmeye başlanmıştır. Bu noktada güvenlik kavramının süreç ile birlikte hem bir derinleşme hem de bir genişleme yaşadığı aşıkardır.

Tezin birinci bölümünde öncelikle uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenliğe bakış açıları ele alınmıştır. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik alanında teorik tartışmalarına yer verilmiştir. Bu bağlamda teorilerin güvenlik kavramının oluşması ve şekillenmesi üzerine yaptıkları katkıların belirtilmesi hedeflenmiştir. Örneğin realist yaklaşım geleneksel güvenlik anlayışının şekillenmesinde önemli katkısı olan teorilerden biridir. Liberal teori güvenlik anlayışında geçiş dönemi yaklaşımı olarak ele alınmıştır. Daha sonra güvenlik kavramına eleştirel/genişlemeci perspektiften bakan ekoller incelenmiş ve aradaki farklılıklar ve benzerlikler belirtilmiştir. Bu bağlamda teorilerin ayrı ayrı güvenlik yaklaşımları ele alınırken, aynı zamanda geçmişten günümüze güvenlik yaklaşımlarının değişiminde teorilerin katkıları da incelenmiştir.

Ardından da güvenlik kavramına odaklanılmıştır. Öncelikle güvenlik kavramının tanımlaması yapılmış ve genel anlamda güvenlik konusunda görüşlere yer verilmiştir. Ardından uluslararası sistemde değişen güvenlik algılamalarına değinilmiştir. Bu noktada güvenlik çalışmaları Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem olmak üzere iki farklı dönemde incelenmiştir. Son olarak güvenlik çalışmalarında gerçekleşen genişleme ve

derinleşme tartışmaları ele alınmış ve bu tartışmalar değerlendirilmiştir. Soğuk Savaş dönemi güvenlik çalışmaları geleneksel güvenlik çalışmaları olarak adlandırılmış ve bu güvenlik çalışmalarının Soğuk Savaş dönemindeki uluslararası sistemin yapısından kaynaklandığı bu nedenle realist teorinin hâkim olduğu bir dönem olarak belirtilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönem ise eleştirel/genişlemeci güvenlik yaklaşımlarının hâkim olduğu dönem olarak belirtilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde Kopenhag Okulu ve güvenlikleştirme kavramına odaklanılmıştır. Bu noktada öncelikle Kopenhag Okulu'nun güvenlik kavramına nasıl baktığı incelenmiştir. Kopenhag Okulu klasik geleneksel güvenlik yaklaşımına karşı daha genişlemeci bir güvenlik yaklaşımını benimsemiştir ve çalışmalarını bu yönde gerçekleştirmiştir. Ardından ilerleyen süreç ile birlikte her şeyin güvenlik olarak tanımlanmasına karşı bir süreç başlamıştır. Kopenhag Okulu güvenlik kavramına yönelik farklı bakış açıları geliştirmiştir. Bunlardan bir tanesi güvenlikleştirme kavramıdır. Güvenliği, geleneksel güvenlik anlayışından daha farklı bir biçimde değerlendiren Kopenhag Okulu temsilcileri problemlerin üç şekilde ele alınabileceğini belirtmişlerdir. Problemler siyasallaştırılmamış, siyasallaşmış yahut güvenlikleştirilmiş şekilde ele alınabilir. Bu noktada görüldüğü üzere güvenlikleştirme kavramı siyasallaşmanın da ötesinde bir kavramdır. Kopenhag Okulu temsilcileri siyasallaşma vasıtası ile çözülemeyen problemlerin güvenlikleştirdiğini, güvenlikleştirmenin gerçekleşmesiyle birlikte sürecin uzaması halinde uzun vadede çeşitli problemlere yol açabileceğinden bahsetmişlerdir. Bu problemlerin başında ise güvenlikleştirilme siyaseti ile birlikte çeşitli hak ve özgürlük kısıtlamaları, olağanüstü hâl tedbirleri ve hukukta alanında yaşanan hak ihlalleri sayılabilmektedir. Bu noktada sanılanın aksine Kopenhag Okulu'na göre güvenlikleştirme süreci olumlu bir süreçten çok olumsuz bir süreçtir, sorunların güvenlikleştirilmesi bu sorunların siyaset vasıtası ile çözümlenememesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla güvenlikleştirme yaklaşımı Kopenhag Okulu tarafından tercih edilen bir durum değil aksine kaçınılan bir durumdur.

Tezin üçüncü bölümünde ise Arap-İsrail çatışmaları ve İsrail Devleti'nin bu çatışmaları nasıl ve neden güvenlikleştirmeyi tercih ettiği açıklanmıştır. Bu bağlamda öncelikle İsrail'in kuruluş aşamasında geçirdiği süreçlerden bahsedilmiştir. Çatışmaların güvenlik problemi olarak görülmesinin nedenleri İngiliz manda yönetim sürecinde yaşanan süreçlerin altında yatmaktadır. İsrail'in Araplara karşı güç kullanım esaslı politikası ve Araplarla yaşadığı problemleri bir beka meselesi haline getirmesinin sebepleri bu dönemde gerçekleşen olaylar neticesinde şekillenmiştir. Yahudilerin zihinlerinde kalan İngiliz manda yönetimi izleri, daha sonra İsrail Devleti'nin kuruluşu ile birlikte izlenen güvenlik politikaları

üzerinde de etkili olmuştur. Daha sonra ise sırasıyla 1948 I. Arap-İsrail Savaşı, 1956 Süveyş Krizi, 1967 6 Gün Savaşı ve 1973 Yom Kippur Savaşı incelenmiştir. 1948 Savaşı ile beraber İsrail'in en büyük hedefi hayatta kalmak olmuş ve devlet refleksleri bu hedefle bağlantılı bir şekilde gelişmiştir. Yine 1948 Savaşı'nın getirdiği bir diğer güvenlik problemi ise Arap nüfusunun Yahudi nüfusuna göre çok daha fazla olmasıdır. İsrail, nüfus sorununu çözmek için zaman zaman şiddete ve güç kullanımına başvurmaktan çekinmemiş, buna yönelik uzun soluklu planlar geliştirmiştir. İsrail, Arap devletlerinden kendine gelebilecek herhangi bir tehdidi kuruluşundan itibaren bir varoluş mücadelesi olarak görmüş ve bu bağlamda tehditleri güvenlikleştirmekten çekinmemiştir. İsrail elitlerine göre sorunların siyasal olarak çözülmesi mümkün değildir, sorunlar ancak savaşıla ve güç kullanımı ile çözülebilecektir çünkü Arap devletleri tarafından saldırıya uğramasının en önemli nedeni de İsrail Devleti'nin varlığıdır. Bu bağlamda İsrail'in güvenlik politikaları ele alındığında, güvenlikleştirilen referans nesneleri her daim devlet, egemenlik ve bağımsızlık olmuş ve hükümet yetkilileri tarafından biz ve onlar söylemi benimsenmiş, milliyetçiliğe vurgu yapılmıştır. Bu durum da çatışmalar süresince hükümet yetkililerin meseleyi güvenlikleştirerek, olağanüstü önlemler almasına zemin hazırlanmıştır. İsrail için özellikle 1948 Savaşı'nın bir hayatta kalma mücadelesine dönüşmüş olması aslında sorunun neden güvenlikleştirildiğinin de göstergesi konumundadır. 1956 Süveyş Krizi ve 1967 6 Gün Savaşı ise İsrail'in güç kullanım ve önleyici saldırı esaslı güvenlik politikalarının bir yansımasını oluşturmuştur. Her iki savaşta da ilk hamleyi yapan İsrail olmuştur.

Bu çalışmanın temel amacı 1948-1973 yılları arasında gerçekleşen Arap-İsrail çatışmaları süresince, İsrail Devleti'nin bu çatışmaları neden ve nasıl güvenlikleştirdiğini, Yahudilerin İsrail Devleti'nin kuruluş sürecinde yaşadıklarının ülkenin kuruluşunun ardından güvenlik politikalarına ne derecede yansıdığını anlamak ve aynı zamanda süreci Kopenhag Okulu'nun güvenlikleştirme kavramı üzerinden değerlendirmektir.

Tez çalışması boyunca nicel ve nitel verilerden yararlanılmıştır. Bu bağlamda konu ile alakalı geniş bir literatür taraması yapılmış, uluslararası kaynaklardan yararlanılmıştır. Konu ile alakalı kitap ve makaleler ile birlikte, birçok rapor ve konferans bildirisi de araştırılmış ve incelenmiştir. Çalışmada uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik kavramına bakışları incelenmiş, ardından güvenlik kavramının geçmişten günümüze geçirdiği değişimler irdelenmiştir. Ardından Kopenhag Okulu ve güvenlik kavramı incelenmiştir. Son olarak sorunun temelini oluşturan Siyonizm ile birlikte 1917 Balfour Deklarasyonu ile başlayan süreç ele alınmış, 1948 I. Arap-İsrail Savaşı'nın kökleri İngiliz manda yönetimi sürecinde

yaşanan gelişmelerle bağdaştırılmıştır. Nitekim çatışmalar 1973 Yom Kippur Savaşı'na kadar incelenmiş ve 1973 yılı sonrasındaki süreç tezin kapsamı dışarısında bırakılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

1.1. Güvenlik Konusunda Teorik Tartışmalar

Uluslararası ilişkiler disiplinine yön veren birçok teori bulunmaktadır ve bu teoriler güvenlik kavramını birbirlerinden farklı şekilde ele almış, güvenlik kavramına farklı bakış açıları getirmişlerdir. Gün geçtikçe değişen ve gelişen uluslararası sisteme yeni çözüm önerileri sunan teoriler, genellikle karşıt görüşün tezini çürütmeye yahut karşıt görüşe yönelik yeni yorumlar ve argümanlar geliştirmeye odaklanmıştır.

1.1.1. Realizm ve Güvenlik

Realizm temel olarak zaman içerisinde gelişen ve değişen üç farklı akımdan oluşmaktadır, bu akımlar çeşitli noktalarda birbirleri ile aynı bakış açısına sahip olmasalar da uluslararası ilişkilerin doğasına, uluslararası ilişkilerin ana aktörüne, uluslararası sistemin yapısına verdikleri benzer yanıtlar ile realist teorinin genel hatlarını çizmektedirler.⁴ Örneğin realistlere göre, insan doğası da temel alınsa uluslararası sistem de temel alınsa, uluslararası ilişkilerin doğası var olma mücadelesi, gücü elde etme çabası ve anarşidir.⁵ Bir başka deyişle realizmin güvenlik anlayışının merkezinde insan doğasının kötü olduğu varsayımı ve uluslararası ilişkileri açıklarken kullanılan anarşi kavramı bulunmaktadır.⁶ Bu kaotik düzende yaşam mücadelesi veren devletler ise güçlü olmak durumundadırlar, güçlü olan devletler güvenliklerini sağlamakta daha başarılıdırlar ve uluslararası sistemde manevra kabiliyetleri de daha yüksektir.

Realizmin güç kavramına atfettiği önem aslında temel olarak Thomas Hobbes ve aynı zamanda Machiavelli'ye kadar uzanmaktadır.⁷ Her ikisinin de eserlerinde kendi zamanlarının mevcut koşullarını gözler önüne serdikleri görülebilir. Bu düşünürlerin bir diğer ortak özelliği ise cumhuriyet veya krallıktan daha ziyade devlet yanlısı olmalarıdır.⁸ Klasik realizmin önemli temsilcilerinden biri olan Machiavelli Prens isimli eserinde, güç kavramını öne çıkarmış, devletlerin ve hükümdarların güçlü olmak zorunda olduklarını belirtmiş ve güçlü oldukları sürece var olabileceklerini söylemiştir. Bunu sağlamanın en önemli yolu da otoriter

⁴ Ersoy, 2016: 161.

⁵ Tuğtan, 2014: 118.

⁶ Sandıklı ve Emeklier, 2012: 6.

⁷ Arı, 2013a: 100.

⁸ Birdişli, 2011: 156.

bir yönetim ve güçlü savunmadan geçmektedir.⁹ Bir devlet, varlığını devam ettirebilmek için doğru kanunlara ve aynı zamanda güçlü bir orduya sahip olmalıdır. Ancak doğru kanunlara sahip olmanın ön koşulu da güçlü bir orduya sahip olmaktan geçmektedir.¹⁰ Dürüstlük, cömertlik gibi özellikler hükümdarın kendini iktidara getirmesine yardım etse de iktidarı devam ettirmesinde yeterli değildir. Hükümdarlar, halkın birlikteliğini ve aynı zamanda güvenliğini sağlamak için yaptıkları eylemler dolayısıyla zalimlikle suçlanabilir, hükümdarlar bu suçlamalardan korkmamalıdır. Machiavelli'ye göre bir hükümdar hem sevilmelidir hem de o hükümdardan korkulmalıdır, eğer bu ikisinin birlikte olması mümkün değilse korkulmanın hükümdar bakımında daha güvenli olduğunu belirtmektedir.¹¹ Çünkü insanlar korktukları birine zarar verme konusunda çok daha çekimserdirler.

Klasik realizmin bir diğer önemli isimi olan Thomas Hobbes ise geçmişten günümüze insanların en önemli birincil iç güdüsünün doğa durumunda hayatta kalma yani kendini koruma içgüdüğü olduğunu söylemiştir. Bu düşünce ışığında Hobbes'a göre insanların ve devletlerin bir arada var olduğu sistemde çatışmadan kaçınmak neredeyse imkansızdır.¹² Bu bakış açısından yola çıkan realistler, devletlerin de tıpkı insanlar gibi ilk amaçlarının hayatta kalmak olduğunu ortaya koymuşlardır. Machiavelli'ye benzer şekilde Hobbes'ta ulusal çıkarları maksimize etmek için üstün ve güçlü olmak gerektiğini savunur. Bundan dolayıdır ki güvenlik ve askeri konular “üst politika” olarak kabul edilirken ekonomi, kültürel ve toplumsal konular ise “alt politika” olarak kabul edilir.¹³ Bu bağlamda devletler anarşinin var olduğu bir ortamda hayatta kalmak için güçlerini ve bu güç artışı ile birlikte güvenliklerini artırmaktadırlar. Bu noktada realizm devletlerin var olan uluslararası sistemde hayatta kalabilmeleri için gücü elde etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır, devletler gücü elde ettiklerinde diğer devletlerin niyetlerinden emin olamasalar dahi bu gücün vasıtasıyla kendi güvenliklerini de sağlamış olacaklardır.

Realist düşünürler, uluslararası ilişkilerin en önemli olgularından birinin güç olduğu konusunda fikir birliğine sahip olmalarının yanında, gücün tanımı noktasında ortak bir düşüncede değillerdir. Hans J. Morgenthau genel manasıyla gücü “insanın diğer insanların zihinleri ve eylemleri üzerindeki denetimidir” şeklinde, siyasi gücü ise “gücü uygulayanlar ile gücün uygulandığı kişiler arasındaki psikolojik bir ilişkidir” şeklinde tanımlamıştır. John J. Mearsheimer ise “bir devletin etkin gücü, nihai olarak o devletin askeri kuvvetleri ve onların

⁹ Machiavelli, 2008: 3-64.

¹⁰ Machiavelli, 2008: 70.

¹¹ Machiavelli, 2008: 89.

¹² Ersoy, 2016: 162.

¹³ Birdişi, 2011: 156.

rakip devletlerin askeri kuvvetleri ile nasıl mukayese edildiği” olarak tanımlamıştır.¹⁴ Yapısal realizmin temsilcileri Kenneth Waltz ve John Mearsheimer güvenlik ve güvensizlik kavramlarının uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklı olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda bu teorisyenler uluslararası sistemin anarşik yapısının sürekli olduğu ön kabulündedirler. Anarşinin sürekli ve değişmez bir olgu olduğunun kabulüyle birlikte uluslararası sistem de tıpkı geçmiş dönemlerde olduğu gibi gelecekte de anarşik yapıda ve şiddet içerikli olmaya devam edecektir.¹⁵

Mearsheimer’a göre uluslararası sistemin anarşik bir yapıda olmasının da iki ana sonucu vardır. İlk olarak devletlerin aralarında güvene neredeyse hiç yer yoktur, bir devletin güveni boşa çıktığında diğer devletler de bunu unutmazlar. İkinci olarak herhangi bir farklı aktör devletlerin güvenliğini sağlamayacağından dolayı her devlet kendi güvenliğini kendisi sağlamaktadır.¹⁶ Diğer tüm devletler aktör devlet için potansiyel bir düşmandır. Devletler güçlerini diğer devletlere nazaran en üst seviyeye çıkararak kendi varlıklarını korumaya çalışırlar. Bu nedenle de devletler potansiyel rakiplerini zayıflatarak kendi konumlarını güçlendirmeye çalışırlar. Bir noktada devletlerin saldırgan olması güçlerini en üst seviyeye çıkarmanın en iyi yolu olmaktadır.¹⁷ Görüldüğü üzere Mearsheimer’a göre devletler gücü elde etmek pahasına diğer devletlere saldırmaktan çekinmemektedirler. Çünkü devletlerin asıl amaçları gücü elde etmek ve bu sayede güvenliklerini sağlamaktır. Devletler güçlerini ne kadar artırırlarsa, güvenliklerini sağlama olasılıkları da o kadar artmaktadır.

Herbert Butterfield, 1951 yılında yayımlanan “Tarih ve İnsan İlişkileri” isimli eserinde insanların geçmişten gelen bir korku halinde var olduklarından ve bilinçlerinde sürekli olarak diğer insanların onlara zarar vereceği korkusu olduğundan bahsetmiştir. Bu korkuyu da “Hobbesvari Korku” olarak tanımlamıştır.¹⁸ “Hobbesvari Korku”, insanları kendilerini güvene almak adına önlemler almaya itmektedir. Butterfield’in temeline bireyleri alarak oluşturduğu bu yaklaşım daha sonra John Herz tarafından devletler nezdine uyarlanarak güvenlik ikileminin kavramsallaşmasına katkıda bulunmuştur.¹⁹ Herz, güvenlik ikilemi kavramını uluslararası sistemde var olan anarşik yapıya bağlamıştır. Butterfield’in insanlar üzerinde olduğunu varsaydığı korkuyu yaşayan devletler, güvenliklerini sağlamak adına diğer devletler ile birlikte bir güç mücadelesine girişmektedirler. Bu güç mücadelesinin sebeplerinden birisi de uluslararası sistemin anarşik yapısı ve diğer devletlerin niyetlerinden emin olamamalarıdır.

¹⁴ Ersoy, 2016: 164.

¹⁵ Baylis, 2018: 72.

¹⁶ Mearsheimer, 1990: 12.

¹⁷ Mearsheimer, 1990: 12.

¹⁸ Bilgiç, 2011: 124.

¹⁹ Olkan, 2021: 29.

Devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak adına giriştikleri eylemler vasıtası ile güçlerini artırmaları diğer devletler üzerinde tedirginlik yaratabilmektedir.²⁰

Devletlerin, diğer devletlerin amaçlarından emin olamadıkları ve her zaman bir korku hissettikleri uluslararası anarşik sistemde, bir aktörün gücünü artırması, diğerler aktörlerin korkularını daha da tetikleyebilmektedir. Aslında aktörün kendi güvenliğini sağlamak için yaptığı bu eylem, diğer aktörlerin daha da kuşulanmasına yol açmakta ve bir ikilem durumunu ortaya koymaktadır. Bu noktada gücünü artıran aktörlerin herhangi bir revizyonist amacı olmasa dahi diğer aktörler tarafından dengelenmesi gerekmektedir. Bu dengelenme de çeşitli ittifaklar yolu ile sağlanmaktadır. Yeni ittifaklara dahil olan devletler, kendilerini tehdit eden devlete karşı daha güvende hissetmektedirler. Özellikle küçük ve orta büyüklükteki devletler için daha fazla risk teşkil eden bu durum, bu devletlerin güvenliklerini sağlamak için başka devletler ile ittifaklar kurmasına yahut büyük ölçekteki devletlerin himayesi altına girmelerini sağlamaktadır. Bu noktada devletler güvenliklerini sağlamak için bir çıkar yol bulma çabasındayken, kurdukları ittifaklar ya da büyük devletlerin etkisi ile kendi kendine karar verme yeteneklerini kaybedebilirler. Devletlerin karşı karşıya kalabileceği bir diğer risk ise kurdukları ittifakların olası bir çatışma halinde taahhüt ettikleri yardımları gerçekleştirip gerçekleştirmeyecekleridir.²¹

1.1.2. Liberalizm ve Güvenlik

Yukarıda da belirtildiği üzere realist teori güvenlik kavramına, genel olarak devlet merkezli, güç odaklı ve askeri açıdan bakmaktadır. Liberalizm ise bu bakış açısına ve realizme bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Liberalizm, güvenlik kavramını güç merkezli olarak ele almamış ve sorunlara farklı pencerelerden bakmıştır.

Liberalizm, realizmin genel olarak devlet eylemlerine odaklanmasının aksine bireylerin, sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası kurumların, çok uluslu şirketlerin ve farklı sebeplerle örgütlenmiş olan grupların eylemlerine de odaklanmaktadır.²² Aynı zamanda realizmin temel görüşlerinden olan ve Hobbes tarafından tasvir edilen “insan insanın kurdudur” düşüncesini kabul etmemektedir. Realizmin tam tersi bir şekilde liberallere göre insanlar, çatışmadan ziyade iş birliğine ve kolektifliğe daha yatkındırlar.²³ Bireylerin, doğaları gereği özgür varlıklar olduğunu savunan liberalizme göre, bireylerin özgürlüğü kutsaldır ve bu özgürlük herhangi bir sebep ile kısıtlanamaz veya yok edilemez.²⁴

²⁰ Bilgiç, 2011: 125.

²¹ Balci, 2019: 125.

²² Zenginkuzucu, 2020: 55.

²³ Özpek, 2016: 124.

²⁴ Arı, 2013b: 33.

Liberalizmin politik çerçevesi büyük oranda İngiliz filozof John Locke'un düşünceleri üzerinden şekillenmiştir. John Locke'a göre bireylerin mülkiyet hakları oldukça önemlidir ve bu hakların kanunlar vasıtasıyla korunması gerekmektedir.²⁵ Locke tıpkı realist düşünürlerin yaptığı gibi devleti ana aktör olarak kabul eder fakat devletin ana amacı bireylerin güvenliğinin sağlanmasıdır. Ancak devletler güvenliği sağlarken bireylerin doğuştan gelen temel hak ve özgürlüklerini sağlamak ve korumakla da mükelleftirler.²⁶ Bu bağlamda şu çıkarımda bulunulabilir, realizminde devletin gayesi gücü elde etmek ve sürdürmek iken liberalizmde devletin ana görevi bireylerin özgürlüklerinin, temel hak ve hürriyetlerinin ve son olarak özel mülkiyetlerinin korunmasıdır.

Liberalizmin ekonomik görüşlerinin mimarı ise Adam Smith'tir. Adam Smith'e göre devletler ekonomiye müdahale etmemelidir çünkü ekonomi zaten doğal bir dengededir. Smith bu dengeyi ise "görünmez el" olarak tanımlamıştır. Adam Smith'in ekonomiye yönelik bir diğer ilkesi ise "bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" ilkesidir.²⁷ Bu noktada devlet sadece fiyatlandırmaları korumak ve piyasayı dengede tutmakla yükümlüdür. Bunun dışında devlet piyasaya müdahale edemez çünkü toplum içerisindeki bireysel çıkarlar aynı zamanda toplumun genel çıkarlarını oluşturmaya yardımcı olur ve bireysel rekabet ile birlikte devletin iktisadi yapısı da güçlenecektir.

Liberalizm yukarıda da bahsedildiği üzere realizmden farklı olarak bireylerin çatışma ve anarşiden daha ziyade iş birliğine daha yatkın olduklarını savunur. Bu noktada devletler de tıpkı bireyler gibi uluslararası sistemde iş birliği yapabilirler. Liberalizm ancak iş birliklerinin ve bağımlılıkların artması neticesinde küresel barışı sağlama yolunda ilerleme kaydedebileceğini belirtir.²⁸ Görüldüğü üzere realist bakış açısı devletin güvenliklerini sağlarken gücü ve gücün artırımını ön plana çıkarır, bu şekilde de güvenliğin sağlanabileceğini savunur. Liberalizm ise güvenliğin sağlanması için devletler arasında karşılıklı bağımlılığın ve iş birliklerinin önemli olduğunu savunur.

Joseph S. Nye ve Robert O. Keohane tarafından ortaya atılan "karşılıklı bağımlılık" kavramı liberal düşünürler tarafından da benimsenmiştir.²⁹ Gelişen ticaret vasıtasıyla devletler ve insanlar birbirlerine daha fazla bağımlı hale geleceklerdir. Bu bağımlılık dolayısıyla da çatışmaların devletler ve bireyler üzerindeki maliyeti de artacaktır.³⁰ Nitekim bu bağımlılık ile birlikte devletler diğer devletler ile çatışmadan kaçınacaklardır. Karşılıklı bağımlılık ilkesine

²⁵ Odabaş, 2018: 74-75.

²⁶ Demiröz, 2022: 32.

²⁷ Zorlu ve Kırmızıoğlu, 2018: 83.

²⁸ Arı, 2013b: 37.

²⁹ Gürkaynak ve Yalçın, 2009: 83.

³⁰ Arı, 2013b: 36.

göre dünya üzerinde uluslararası ticaretin giderek artması, devletlerin birbirleri ile olan ticaret ilişkilerinin gelişmesi ve devletler arası entegrasyonun artması uluslararası kalıcı barışın sağlanmasına katkı yapacaktır. Daha basit manasıyla devletler içerisinde var olan ticari sınıfların yaptıkları ticaret vasıtasıyla güçlerinin ve zenginliklerinin artması, yönetici sınıfın kendi istekleri ile gereksiz çatışmalar başlatmasını ve aynı zamanda yönetici sınıfın gücünü ve etkinliğini sınırlandıracaktır.³¹ Bu tüccar sınıfı ticaretin de etkisiyle birbirleri ile etkileşim içerisinde olacaklardır. Çünkü meydana gelebilecek herhangi bir çatışmada var olan ticari etkileşim zarar görecektir ve tüccar sınıfı elinde tuttuğu zenginliği ve gücü kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Kısacası günümüz dünyasında enerji başta olmak üzere, sermaye, tarım, teknoloji vb. konularda devletlerin birbirlerine olan bağımlılıkları üst seviyededir. Bundan dolayı meydana gelebilecek herhangi bir çatışma devletler arasındaki ekonomik çıkarları da etkilemektedir.

Bu noktada “tüccar devlet” kavramı da karşılıklı bağımlılık teorisi ile birçok noktadan benzeşmektedir. Bu kavrama göre gelişen dünya ve ticari ilişkiler ile birlikte devletler iktisadi anlamda karşılıklı olarak çok yoğun ve kompleks bir şekilde birbirlerine bağlanmışlardır, öyle ki en küçüğünden en büyüğüne hiçbir devlet bu karşılıklı ilişkiden ayrılp kendi kendine var olamayacak noktaya gelmiştir. Tüm devletler hammadde yahut teknolojik bakımdan bir başka devlete bağımlıdır.³²

Liberalizmin güvenliğin sağlanması açısından önem atfettiği bir diğer kuram ise “demokratik barış kuramıdır.” Bu kuramın temelleri ise İmmanuel Kant’a dayanmaktadır. Kant *Ebedi Barış* kitabında bir devletin yönetim şeklinin o devletin dış politikasının şekillenmesinde de etkili olacağından bahsetmektedir. Kısacası Kant’a göre demokratik ülkeler aynı zamanda barış taraftarı ülkelerdir ve birbirleri ile çatışma ihtimalleri neredeyse hiç yoktur. Bundan dolayı demokrasinin var olduğu devletler diğerlerine nazaran çok daha fazla barışçıldır.³³ Çünkü liberal teorisyenler, serbest, demokratik ve adil seçimler vasıtasıyla yönetimi elinde bulunduran hükümetlerin, tekrar iktidara gelmek ve ellerindeki gücü kaybetmemek adına ülkeleri dışında da barışı korumaya çalışacakları tezini savunur. Fakat geçmişten günümüze savaşlar ve çatışmalar incelendiğinde bu tezin her zaman doğru sonuçlar vermediği görülebilmektedir. Günümüz dünyasında demokratik ülkelerin karşılıklı bir sıcak çatışmaya girmesi pek mümkün gözükmesi de “vekalet savaşları” adı altında dünyanın birçok noktasında karşı karşıya geldikleri de aşıkardır.

³¹ Özpek, 2016: 148.

³² Wilste, 2014: 142.

³³ Büyükbaş ve Atıcı, 2012: 2.

Realizmin güvenlik perspektifi devlet odaklı, çatışmayı kaçınılmaz bulan, askeri gücü ve güç artırımını sağlamaya yönelik iken liberalizmin güvenlik perspektifi devletleri merkeze alan fakat bireyleri de önemseyen, iş birliğinin varlığına inanan, rekabete ve aynı zamanda karşılıklı kazanç ilkesine dayanan bir yapıdadır. Liberal teorisyenler güvenliğin sadece devlet merkezli olmadığını savunurlar. Bu noktada bireyin ve aynı zamanda sistemin güvenliği de önem kazanmıştır. Son olarak liberal teorinin güvenlik anlayışı bireysellikten ziyade kolektif iş birliğine dayanmaktadır.³⁴ Bu kolektif iş birliğinin artması ile birlikte uluslararası sistem içerisindeki aktörler birbirine daha çok bağımlı hale gelecekler ve bu sayede savaş ve çatışma yaşanma ihtimali neredeyse ortadan kalkacaktır.

1.1.3. İngiliz Okulu ve Güvenlik

II. Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımın ardından İngiltere merkezli bir şekilde ortaya çıkan İngiliz Okulu'nun temelleri Hadley Bull, Martin Wight ve Herbert Butterfield tarafından atılmıştır.³⁵ İngiliz Okulu'nun çıkış noktası aslında Amerikan üniversitelerinde uluslararası ilişkilerin doğa bilimlerinde olduğu gibi "Davranışçılık" bakış açısıyla incelenmesidir. İngiliz Okulu'nun kurucuları uluslararası ilişkilerin bir doğa bilimi olmadığını bu yüzden de doğa bilimleri yöntemleriyle uluslararası ilişkilerin açıklanamayacağını savunmuştur. Çünkü uluslararası ilişkiler kavramı birçok aktörün çok farklı roller üstlendiği karmaşık bir yapıdır.³⁶ Bu noktada İngiliz Okulu kurucularının disiplinin Amerikan üniversitelerinde Amerikan bakış açısıyla incelenmesine karşı çıktıkları ve disiplinin doğduğu yer olan İngiltere'de ve farklı bakış açısıyla incelenmesi gerektiğini ifade ettikleri görülmektedir.

Kuramsal açıdan değerlendirildiğinde İngiliz Okulu'nun oldukça zengin bir altyapısı olduğu söylenebilir. Çünkü teori tek bir dayanak noktasına sahip değildir. İngiliz Okulu teorisi realizm üzerinden gerçekçiliği, liberalizm üzerinden akılcılığı ve Marksizm üzerinden de devrimciliği kendi bünyesi içine katmış ve harmanlamıştır.³⁷ Görüldüğü üzere İngiliz Okulu teorisinin kolektif bir yapıda olduğu açıktır. Teorinin kurucularından biri olarak bilinen Martin Wight, geçmişten günümüze insanlığın uluslararası ilişkiler davranışlarını incelemekte yardımcı olan üç geleneksel teorinin önemini ve kendi düşüncelerinin oluşmasındaki katkılarını belirtmiştir.³⁸ Wight aynı zamanda bu üç geleneksel teorinin uluslararası sistemi

³⁴ İyiat, 2020: 7.

³⁵ Devlen ve Özdamar, 2010: 45.

³⁶ Palabıyık, 2016: 217.

³⁷ Devlen ve Özdamar, 2010: 44.

³⁸ Wight, 1991.

açıklamakta tek başlarına yetersiz kaldığını ve aslında bu teorilerin birbirlerini tamamladıklarını belirtmiştir.³⁹

Machiavelli, uluslararası ilişkilere güç ve çatışma üzerinden bakarken, Kant ise farklı devletlerin egemenliği altında yaşayan insan topluluklarının, çeşitli grupların ve toplumsal sınıfların çıkarlar ve fikirler vasıtasıyla ortak hareket edebilecekleri fikri üzerinden bakmaktadır. Hugo Grotius'un uluslararası ilişkilere bakış açısı ise bu iki farklı görüşün ortasında bir noktada durmaktadır. İngiliz Okulu'da kendini tam olarak bu noktada tanımlamaktadır.⁴⁰ Hobbesçu bakış açısına sahip düşünürler anarşik olan uluslararası sistemin değişmeyeceğini savunurlar, Kantçı bakış açısına sahip düşünürler ise anarşik olan sistemi değiştirmenin yolları olduğunu ve daha barışçıl bir sistemin mümkün olduğunu savunurlar. Grotius'un düşüncesini takip edenler ise çatışmaları ve anarşik olan sistemi yok etmenin mümkün olmadığını kabul etmekle birlikte, anarşik uluslararası yapının getirdiği sonuçlarının hafifletilmesi noktasında çeşitli kural ve normların oluşturulabileceğini iddia ederler.⁴¹ Bu noktada Grotius'un düşüncelerinin Hobbesçu bakış açısına nazaran daha "iyimser", Kantçı bakış açısına göre ise daha "karamsar" olduğu söylenebilir. İngiliz Okulu, ileride bahsedeceğimiz Kopenhag Okulu'na benzer bir şekilde, realist teori ve liberal teori arasında üçüncü bir yol olarak da görülebilir. Bu noktada teori hem realizmden hem de liberalizmden bir miktar etkilenmiş fakat iki teoriyi de eleştirmekten çekinmemiştir.

İngiliz Okulu teorisinin disipline yönelik bir diğer önemli katkısı "uluslararası toplum" kavramı olarak öne çıkmaktadır. Devletler birbirleri ile etkileşim içerisinde olarak, aslında farkında olmadan küresel bağlamda kabul edilen normlar ve kurallar oluştururlar.⁴² Grotius ve onun temsilcileri uluslararası ilişkilerde devletlerin oluşturduğu bir "uluslararası toplum" kavramından söz etmektedirler. Bu görüşe göre devletler aslında çatışmadan daha çok "dayanışmacı" bir yapıdadırlar ve bu dayanışma vasıtası ile hukukun üstün olduğu bir "uluslararası toplum" kavramının oluşturulabileceğidir.⁴³ Bu noktada uluslararası sistemde mevcut bir otorite yoktur. Fakat bahsedildiği gibi gelenekler, hukuk normları ve güç dengesi vasıtası ile bir "uluslararası toplum" başka bir deyişle bir düzen oluşmaktadır.⁴⁴ Aynı zamanda bu olgunun oluşmasında hukuk, savaş, diplomasi ve büyük güçlerin birbirleri arasındaki denge de etkilidir.⁴⁵ "uluslararası toplum" olarak tanımlanan bu kavram bir taraftan da sabit değildir aksine değişkendir, tarihsel süreç ile birlikte sürekli farklılaşmış zaman zaman

³⁹ Jorgensen, 2019: 191.

⁴⁰ Devlen ve Özdamar, 2010: 45.

⁴¹ Baylis, 2018: 70.

⁴² Jorgensen, 2019: 193.

⁴³ Devlen ve Özdamar 2010: 46.

⁴⁴ Ağkaya, 2016: 1061.

⁴⁵ Palabıyık, 2016: 233.

genişlemiş zaman zaman daralmıştır.⁴⁶ İngiliz Okulu'nun "uluslararası toplum" kavramı realizmin anarşi kavramının aksine sabit ve değişmez bir olgu değildir. Grotius'un düşüncelerini destekleyenler devletler arasında var olan çatışmaların gerçeklerden kaynaklandığını kabul etmemekle birlikte, Kant'ın görüşlerini de fazlasıyla "ütopyacı" olduğu gerekçesiyle eleştirirler. Wight ve Bull da bu fikirlerden etkilenmiş ve İngiliz Okulu'nun ana çerçevesini bu şekilde oluşturmuşlardır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi İngiliz Okulu'nun uluslararası sisteme bakış açısı realizmden de liberalizmden de farklıdır. Teori, uluslararası sistemi realizmin gördüğü gibi bir bitmek tükenmek bilmeyen bir çatışma hali olarak görmemiş, aynı zamanda liberal teorinin söylediği dünya barışı kavramına da odaklanmamıştır. İngiliz Okulu tarihsel süreç içerisinde bu iki teorinin varsayımlarının da geçerli olduğunu vurgular. Güvenlik kavramı ise kademelidir. Güvenlik mevcut olan düzenle birlikte öncelikle bireyden başlar, bireylerden topluma ulaşır, toplum vasıtası ile devlete ulaşır ve en sonunda da devletler vasıtası ile uluslararası sisteme ulaşır.⁴⁷ Bu noktada devletler, bireyler ve toplumlara benzer bir şekilde akılcı prensipte ve karşılıklı kolektiflik çerçevesinde ikili ilişkiler geliştirirlerse, bu ilişkiler her iki aktörün de güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunur. Fakat İngiliz Okulu iş birliği kavramını liberallerden farklı tanımlamıştır. İş birliği etik kavramından ziyade ulusal çıkar ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu noktada devletlerin uluslararası topluma dahil olurken amaçları ahlaki olmaktan ziyade çıkar odaklıdır. Devletler uluslararası toplumun kendilerine sağlayacağı faydalardan yararlanmak istemektedirler.⁴⁸ İngiliz Okulu'nun bu bakış açısı daha çok realist teorinin varsayımlarına benzeşmektedir.

1.1.4. İnşacı Teori ve Güvenlik

İnşacı teori güvenlik kavramına eleştirel bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Geleneksel güvenlik anlayışının yeterli olmadığını ve kimlikler, kültür, toplum, çevre vb. alanları da kapsayacak bir biçimde genişlemesi gerektiğini savunmaktadır.

İnşacılık, sadece uluslararası ilişkiler disiplinine özgü bir yaklaşım olmamakla birlikte temelleri bilgi sosyolojisi ve sosyal bilimler felsefesi ile yakından ilişkilidir. İnşacı düşüncenin ana felsefesi Hegel ve Kant gibi düşünürlere dayanmaktadır çünkü bu düşünürler de tıpkı inşacıların olduğu gibi bilginin sosyal bir inşa olduğu fikrini benimsemişlerdir. Bu noktada inşacı yaklaşım felsefe ve sosyoloji gibi pek çok disiplindeki teorik gelişmelerden etkilenmiştir. Bu etkileşim ile birlikte farklı sosyal ve felsefi yaklaşımlar da inşacılığın sağlam

⁴⁶ Palabıyık, 2016: 238.

⁴⁷ Ağkaya, 2016: 1074.

⁴⁸ Jorgensen, 2019: 193.

bir kuramsal altyapı oluşturmasında katkıda bulunmuştur.⁴⁹ Bu bağlamda inşacı yaklaşım uluslararası ilişkiler disiplininde neorealist ve neoliberal görüşlerin arasında bir köprü görevi üstlenmiştir.⁵⁰

İnşacılık kavramı uluslararası ilişkiler disiplininde ilk olarak Nicholas Onuf tarafından dile getirilmiştir. Onuf'un *Word of Our Making* eseri ile birlikte inşacı teori uluslararası ilişkiler literatüründe dillendirilmeye başlamıştır. Teorinin, disiplinde yerini sağlamlaştıran ve etkisini genişleten ise Alexander Wendt olmuştur.⁵¹ Bu bağlamda Onuf'un eserlerinin inşacı yaklaşımın felsefik altyapısını oluşturduğu söylenebilir. Wendt'in eserleri ise Onuf'un altyapısı üzerine inşa edilen kuramsal bir yaklaşım niteliğindedir.⁵² İnşacılık yaklaşımının günümüz uluslararası ilişkiler disiplinindeki konumu ise tartışmaları beraberinde getirmektedir. Fakat uluslararası ilişkiler disiplinine yaptığu katkı ve uzun bir süre göz ardı edilen kimlik, toplum ve kültür gibi kavramları tartışmaya açması oldukça önemlidir. Zaman zaman sosyal inşacılık ya da üçüncü tartışma olarak da isimlendirilmektedir.⁵³

İnşacılık yaklaşımının uluslararası ilişkiler disiplinine tam anlamıyla etkisi 1980'li yıllarla birlikte gerçekteleşmiştir.⁵⁴ Bu yıllarda Neorealizmin hâkim durumda bulunması, uluslararası sistemde toplumsal ve kültürel boyutunun göz ardı edilmesine yol açmıştır. Tam da bu noktada inşacı yaklaşım uluslararası ilişkiler disiplinine toplumsal ve kültürel bir bakış açısı sağlamıştır.⁵⁵ Bununla birlikte Soğuk Savaş sürecince devam eden çift kutuplu uluslararası sistemde, realist güvenlik yaklaşımlarının özellikle güç ve anarşı odaklı olmasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın ardından sosyal, çevresel, politik ve ekonomik sorunlar çok boyutlu hale gelmiş ve güvenliği artık sadece salt güç ve askeri kuvvet odaklı olarak ele almanın yeterli olmadığı bir döneme girilmiştir.⁵⁶ Güvenliğin pek çok noktada değıştiği ve genişlemeye başladığı bu dönemde inşacılık yaklaşımı kimlik, kültür ve toplum kavramlarını ön plana çıkararak uluslararası ilişkiler literatüründe kendine yer edinmiştir.

İnşacı teorisyenler, uluslararası sistemi incelerken sistemde var olan sosyal-kültürel yapıya öncelik verirler. Bu noktada sosyal-kültürel yapının oluşumunda “kurallar, fikirler ve normlar” büyük önem arz etmektedirler.⁵⁷ Temel olarak toplumsal gerçekliklerin hepsi sosyal bir inşa sürecinden geçerler ve bunları tamamı sosyal birer inşadır. İnşacı yaklaşım

⁴⁹ Büyüktanır, 2015: 4.

⁵⁰ Weber, 2005: 60.

⁵¹ Rumelili, 2014: 152.

⁵² Ateş, 2008: 230.

⁵³ Güner, 2008: 12.

⁵⁴ Kaya, 2008: 85.

⁵⁵ Küçük, 2016: 335.

⁵⁶ Sandıklı ve Emeklier, 2012: 39.

⁵⁷ Rumelili, 2014: 144.

uluslararası sistem özelinde devletlerin kendilerini tanımlayışlarının ve davranış biçimlerinin oluşturduğu bir sosyal yapının varlığından bahsetmektedir. Bu yapı anarşik uluslararası sistemi de kendi içerisine almakta ve davranışlar vasıtasıyla şekillendirmektedir.⁵⁸ Bu bağlamda uluslararası ilişkiler disiplini de bir sosyal inşadır. Güvenlik, güç, devlet, egemenlik, ittifak, savaş, ulusal çıkarlar, barış, uluslararası aktörler vb. olgular maddi olmayan birer sosyal inşadırlar.⁵⁹ İnşacı kuramın güvenlik kavramı etrafında en çok ilgilendiği konular sosyal kavramların değişiklikleri ve bu değişikliklerin ardından gelen sonuçlardır. Uluslararası sistemdeki sorunlar tartışılırken sosyal yapının önemi göz önünde bulundurulmakta, etkileşimdeki aktörlerin gerçekleştirdikleri eylemlerin bu sosyal yapıların etkisi ile yapıldığını savunmaktadır.⁶⁰

Bu konuda yaklaşımın bakış açısını örneklendirmek gerekirse, devletlerin tehdit algılamaları kendi kimliklerinde diğerlerini nasıl tanımladıklarına göre şekillenmektedir. Fakat bu tanımlamalar ve dolayısıyla kimlikler uzun bir süreç sonucunda oluşur. Bu bağlamda A devletinin tehdit olarak gördüğü B devleti, C devleti için tehdit olarak görülmeyebilir. Bunun esas sebebi de karşı tarafı tanımlama biçimleridir. Daha somut bir örnek vermek gerekirse, İsrail devleti ABD için bir müttefikken İran için bir tehdit unsurudur. Bu devletlerin birbirlerine karşı geçmiş davranışları, birbirlerini algılama biçimlerini de etkiler. Bir başka örnek olarak “güvenlik ikilemi” sosyal bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik ikilemi çatışmacı sosyal yapının bir yansımasıdır. Aktörler birbirlerinin niyetlerinden emin değildirler ve devletler arasında bir güvensizlik ortamı mevcuttur. Güvenlik ikilemi durumunda devletler güvenliklerini kendi kendine yardım ilkesi çerçevesinde tanımlarlar. Güvenlik toplumu ise, güvenlik ikileminin tam tersi bir şekilde devletler arası güvenin tahsis edildiği, tehditlerin minimum düzeyde olduğu durumlardaki yapıyı temsil etmektedir.⁶¹ Görüldüğü üzere devletlerin birbirlerine karşı aldıkları pozisyonlar, sosyal yapı üzerinde de değişikliklere yol açmaktadır. Kısacası Wendt, aktörlerin davranışlarının aslında diğer aktörlerin davranışlarına göre şekillendiğinden bahsetmektedir. Aktörler, saldırgan bir tavır aldıklarında diğer aktörler de buna cevap olarak saldırgan bir tavır alırlar. Aktörler güven verici politikalar uyguladıklarında ise diğer aktörler de buna güven verici politikalar uygulayarak karşılık verirler. Bir aktörün davranışı, diğer aktörlerin davranışların belirlenmesinde temel bir göstergedir.

⁵⁸ Rumelili, 2014: 144.

⁵⁹ Küçük, 2016: 325.

⁶⁰ Şatana ve Özpek, 2016: 89.

⁶¹ Kaya, 2008: 101.

İnşacı yaklaşım, realist ve liberal görüşü maddi öğelere odaklanmakla eleştirir. Realist görüş güç ve güç dengesi üzeri ne odaklanırken, liberal görüş ticaret ve demokrasi üzerine odaklanmaktadır. İnşacılara göre ise fikirler üzerine yapılan tartışmalar uluslararası sistemin temelini oluşturmaktadır. Bireyler, topluluklar ve devletler, ancak kendi fikirlerini diğerlerine benimsettikleri sürece güçlü kalabilmektedirler. Bireylerin, devletlerin ve toplulukların çıkarlarına dair beklentileri, sahip oldukları fikirler sayesinde belirlenir.⁶² Başka bir deyişle inşacı yaklaşım, çıkar kavramını kategorize edilmiş, soyut veya hazır veriler olarak görmez, kavram aktörler tarafından sosyokültürel ve siyasal olarak inşa edilir ve bu inşa süreci ile birlikte oluşur. Bu noktada çıkar kavramı da kişiden kişiye değişmekte ve sabit kalmamaktadır.⁶³

İnşacı yaklaşım gelenekselcilerin aksine anarşi kavramını her şeyin yapısal merkezi olarak tanımlamamaktadır. Anarşiden ziyade önemi olan sosyal yapılardır, ki bu sosyal yapıların her biri anarşi karşısında değişkenlik göstermektedir.⁶⁴ Bu bağlamda inşacı yaklaşım sonsuz düşmanlığı ve geleneksel yaklaşım tarafından kaçınılmaz görünen silahlanma mücadelesini kabul etmez. Siyasal sistemdeki aktörler arasında gerçekleşecek sosyal etkileşimler çok daha iyimser bir anarşi kültürünün oluşmasına olanak tanı.⁶⁵

Wendt, kimlik kavramına getirdiği bakış açısıyla birlikte uluslararası ilişkiler literatürüne önemli katkılarda bulunmuştur. İnşacı yaklaşımdan önce kültür ve kimlik kavramları uluslararası ilişkiler disiplininde daha çok geri planda kalmaktaydı. Wendt'e göre kimlik kavramı, kişinin bazı durumlarda kim olduğuna dair çeşitli fikirlere sahip olması durumudur. Bundan dolayıdır ki kimlik arzu ve inanç denkleminde de inanç tarafına çok daha yakındır. Oluşan bu inançlar aynı zamanda kişilerin bireysel çıkarlarının oluşmasına da katkıda bulunur.⁶⁶ Kimlikler sabit ve değişmez değildirler. Ulusal ve uluslararası süreçlerle birlikte tekrardan inşa edilebilirler ve değişime uğrayabilirler.⁶⁷ Diğer bir ifadeyle uluslararası sistemde, devletlerin diğer aktörler ile etkileşimlerinde sahip oldukları kimlik ve gerçekleştirdikleri eylemler arasında bir bağ bulunmaktadır.⁶⁸ Bu noktada bahsedilen bağ, güvenlik ve kimlik kavramları arasında da bulunmaktadır. Bu bağdan dolayı aktörlerin güvenlik konusundaki beklentileri ve yaklaşımları sahip bulundukları kimlik özelliklerinden bağımsız bir şekilde değerlendirilemez.⁶⁹ Kimlik kavramı en dar anlamı ile bir aktörün kendini

⁶² Snyder, 2004: 60.

⁶³ Şatana ve Özpek, 2016: 80.

⁶⁴ Arı ve Kıran, 2011: 56.

⁶⁵ Arı ve Kıran, 2011: 61.

⁶⁶ Wendt, 1999: 170.

⁶⁷ Rumelili, 2014: 160.

⁶⁸ Sarı Ertem, 2012: 181.

⁶⁹ Sarı Ertem, 2012: 221.

nasıl tanımladığıdır. Süreç boyunca yapılar, amillerin değişime uğramasına sebep olur. Uzun bir geçmiş boyunca sürekli değişim ve dönüşüm geçirerek oluşan kimlik diğer aktörler arasında farklılaşmalara da sebebiyet vermektedir. Bu farklılaşmalar da aktörlerin diğer aktörler ile olan ilişkilerini etkiler.⁷⁰ Kimlik kavramını örneklendiren Wendt, politika yapıcılarının kendilerini “politikacı” olarak tanımladıklarını için tekrardan seçilme noktasında istekli olduklarını belirtir. Aynı şekilde akademisyenler de kendilerini “akademisyen” olarak gördükleri için kadro almak için isteklidirler.⁷¹

Wendt, aktörlerin kimliklerinin ve aynı zamanda ilgi alanlarının oluşmaya başladığı süreci “sosyalleşme” olarak isimlendirmiştir. Sosyalleşme bir bakıma da kişinin kendi davranışlarını toplumun beklentilerine paralel olarak oluşturma sürecidir.⁷² Her devlet, dış politikada uygulayacağı politikaları kararlaştırmadan önce ilk olarak kendi kimliklerini belirlemek zorundadırlar. Devletler kimliklerini belirlendikten sonra ise ilk olarak kendi çıkarlarını belirlerler. Wendt devletlerin kendi kimliklerini ve çıkarların oluşturulduğu bu sürece de “sosyalleşme” ismini vermektedir.⁷³ Sosyalleşme bir bakıma da aktörün içerisinde bulunduğu topluluğun sahip olduğu kural ve normları içselleştirmesidir. Bu içselleştirme başarılı olduğunda devletler kuralları ve normları sorgulamazlar ve eylemlerin yapılması gerektiğini düşünüp gerçekleştirirler.⁷⁴

Wendt anarşinin aslında bireylerin düşüncelerinden yola çıkarak şekillenerek, insanların dolayısıyla da devletlerin eylemleri sonucunda meydana geldiğini savunmaktadır. Bir başka deyişle, anarşiyi anarşi yapan, devletlerin ona kazandırdıkları anlamdır. Wendt, anarşi kavramının sabit ve süregelen bir mantığı olmadığını savunur. Anarşi esasen geçici bir kavramdır ve bireylerin anarşiye atfettikleri düşünceler vasıtasıyla şekillenir. Dolayısıyla aslında bireyler ve bununla birlikte devletler anarşiyi kendileri var ederler. Anarşi bireylerin ve devletlerin ona yükledikleri anlamdan ibarettir.⁷⁵ Kısacası inşacı yaklaşım uluslararası sistemde var olan anarşinin hangi karakterde olacağını (çekişmeli ya da işbirlikçi) devletlerin davranış biçimlerinin belirleyeceğini belirtmiştir.⁷⁶ Bu noktada devletlerin anarşi kavramına yükledikleri anlamlar da farklılaşmaktadır; kimi devletler anarşiyi tehlikeli olarak görürken kimi devletler anarşiyi özgürlüklerin ve yeni oluşacak fırsatların yardımcısı olarak görmektedir.⁷⁷ Wendt’e göre, üç farklı anarşi yapısı gözlemlemek mümkündür. Bu anarşi

⁷⁰ Taşlıcalı Koç, 2023: 14.

⁷¹ Wendt, 1999: 170.

⁷² Wendt, 1999: 170-171.

⁷³ Wendt, 1999: 170-171.

⁷⁴ Rumelili, 2014: 160.

⁷⁵ Sarı Ertem, 2012: 186.

⁷⁶ Weber, 2005: 60.

⁷⁷ Heywood, 2011: 73.

yapıları “Hobbesçu, Lockçu ve Kantçı” olarak isimlendirilir.⁷⁸ Hobbesçu anarşi düşmanlık üzerinden, Lockçu anarşi rakiplik üzerinden ve son olarak Kantçı anarşi ise dostluk üzerinden şekillenmektedir.⁷⁹ Bu bağlamda Hobbesçu anarşi, kendi kendine yardım sisteminin bir örneğidir. Bu anarşide tüm devletler birbirleri için birer tehdit durumu oluştururlar ve sistem içinde “herkesin herkesle savaşı” durumu hakimdir. 17. yüzyıla kadar devletler sistemi Hobbesçu anarşinin tipik bir örneğidir.⁸⁰

1.1.5. Frankfurt Okulu ve Güvenlik

Eleştirel Teori’nin sosyal bilimlere girişi Max Horkheimer’in 1937 yılında yayımladığı *Traditionelle und kritische Theorie* isimli makalesi ile gerçekleşmiştir.⁸¹ Horkheimer, geleneksel yaklaşımı ampirizmin ve pozitivizmin temellerine dayanan ve var olan statükoyu değiştirmek için tasarlanan bir yaklaşım olarak görmüştür. Eleştirel yaklaşımın ise yorumlayıcı ve düşünömsel yöntemlerle şekillenen, uluslararası sistemi tanımlamak için değil sistemde değişimi tetiklemek için oluşturulduğunu belirtmektedir.⁸²

Frankfurt Okulu’nun önemli temsilcileri arasında Mark Horkheimer, Herbert Marcuse, Friedrich Pollock, Theodor W. Adorno ve Erich Fromm bulunmaktadır.⁸³ Frankfurt Okulu kurucu kadrosunun büyük bir çoğunluğu Marksist Yahudilerden oluşmaktadır. Bu durum Frankfurt Okulu temsilcilerinin çalışmalarının yönlendirilmesinde de etkili olmuştur.⁸⁴ Okul, her ne kadar Marksist ideolojiden etkilenmiş olsa da kapitalizm ile birlikte Sovyet Sosyalizmini de eleştirmiştir.⁸⁵

Frankfurt Okulu’nun ortaya çıkışında ise birçok etken etkili olmuştur. Birinci Dünya Savaşı’nın ardından işçi sınıfı hareketlerinin önemini yitirmesi, SSCB’nin Avrupa’daki işçi ve sol hareketleri kendi himayesi altına alması, Faşizm ve Nazizm’in yükselişi bu etkenlerden başlıcalarıdır.⁸⁶ Bununla birlikte Hitler’in iktidara gelmesi ve Yahudilere yönelik uygulanan Holocaust (Holokost) uygulamaları, büyük bir çoğunluğunu Yahudilerin oluşturduğu Frankfurt Okulu’nun da çalışmalarına yön vermesinde etkili olmuştur. 1960’lı yıllarla birlikte adalet ve özgürlükler konusunda çalışmalar gerçekleştiren Frankfurt Okulu temsilcileri, toplumda var olan sınıf farklılıklarının yalnızca ekonomik veya güç bağlantılı olmadığını,

⁷⁸ Wendt, 1999: 247.

⁷⁹ Küçük, 2016: 362-363.

⁸⁰ Jackson ve Sorensen, 2013: 216.

⁸¹ Okur ve Ongur, 2016: 292.

⁸² Devetak vd., 2012: 69.

⁸³ Okur ve Ongur, 2016: 292.

⁸⁴ Kolasi, 2014: 139.

⁸⁵ Birdişli, 2014: 231.

⁸⁶ Odabaş, 2018: 213.

bunun esas sebebinin hiyerarşiden ve aynı zamanda toplum üzerinde otorite kuran burjuva düşüncelerinden kaynaklandığı belirten Antonio Gramsci'den de ilham almıştır.⁸⁷

Frankfurt Okulu temsilcileri, kökleri Marksizm ve Hegel felsefesine dayanan fakat bununla birlikte “psikanaliz, sosyoloji, varoluşçu felsefe ve diğer disiplinlerin içgörülerinden yararlanan” yeni bir toplum teorisi geliştirmek amacındadırlar. Mevcut bulunan kapitalist ekonomik sistemin yol açtığı toplumsal ilişkiler analiz edilirken Marksist yaklaşımdan yararlanılmıştır. Genellikle uluslararası şirketlere, günümüz dünyasında teknolojinin etkisine, kapitalist toplumda bireylerin geri planda kalmasına ve kültürlerin sanayileşmesine yönelik kapsamlı eleştirel yapılmıştır.⁸⁸ Her ne kadar Frankfurt Okulu temsilcileri Marx'ın düşüncelerinden etkilenmiş olsalar da ondan farklı olarak kültür ve psikolojiden, ekonomi ve siyasete kadar birçok noktada çalışmalar yürütmüşlerdir.⁸⁹ Bu bağlamda olaylar, tarihsel süreç içerisinde ve aynı zamanda hâkim durumdaki siyasi, sosyal ve ekonomik yapıların etkileri göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Bir başka ifade ile teorilerin veya kavramların görünümdeki problemlerden ziyade, neden ve nasıl ortaya çıktığını ve bununla birlikte hangi amaca hizmet ettiğini de sorgulamaktadır.⁹⁰ Bu noktada temeli Frankfurt Okulu'na dayanan Eleştirel Teori, ortaya koyduğu teorik çerçeve ile birlikte bireylerin, toplulukların ve devletlerin güvenlik kavramının nasıl, neden ve hangi amaçlarla değiştiğini anlamalarına olanak sağlamayı amaçlamaktadır. Teori, toplumsal olguların ya da uluslararası düzenin doğal ilahi bir gücün tasarladığı değişmez bir olgu olduğu varsayımını reddeder. Aynı zamanda bu durum insan doğasının değişmez yapısından kaynaklı ve onunla bağlantılı da değildir. Daha çok bireylerin ve toplumun kendi kendine var ettiği ve bununla birlikte sürdüğü olgulardır. Bu bağlamda aslında hedeflenen amaç, bireyleri ve toplumları değiştirerek, uluslararası sistemde de değişiklik yaratmaktır.⁹¹ Bu noktada Frankfurt Okulu'nun asıl amacı pratiğin yanında teoriyi de incelemektir. Topluma yönelik bilgiler üretim ilişkileri vasıtası ile öğrenilirken, üretim ilişkileri hakkındaki bilgiler ise üretim ilişkilerine yönelik “ilgi” vasıtası ile üretilmektedir.⁹² Üretim ilişkilerinde mevcut düzeni korumaya yönelik ilgi, geleneksel teorilerin ortaya çıkışı ile gerçekleşmiştir. Eleştirel Teori ise bu ilgiyi farklı bir amaca yönelik gerçekleştirmektedir. İlginin temel amacı mevcut düzenden uzaklaşmak ve özgürleşmenin kapılarını aralamaktır.⁹³ Marksizm ve Frankfurt Okulu'nun benzer noktalarından bir tanesi de bireylerin özgürleşmesi ve bu vasıtayla da güvenliğin sağlanacak olmasıdır. Fakat burada

⁸⁷ Heywood, 2011: 69.

⁸⁸ <https://www.britannica.com/topic/Frankfurt-School> (erişim tarihi 01.11.2022).

⁸⁹ Devetak vd., 2012: 68-69.

⁹⁰ Kolasi, 2014: 123.

⁹¹ Kolasi 2014: 138.

⁹² Okur ve Ongur, 2016: 293.

⁹³ Okur ve Ongur, 2016: 293.

farklılaşan nokta, Frankfurt Okulu'na göre tam anlamıyla bir özgürleşmenin gerçekleşmesi için, bireylerin emeğini sömüren burjuva sınıfının tamamen sistemin dışına itilmesi gerekmektedir.⁹⁴

Yukarıda bahsedildiği gibi Frankfurt Okulu temellerini Marksizm'den alsa da çeşitli noktalarda ayrıışmaktadır. Fakat her iki yaklaşımın da güvenlik konusunda birey merkezli bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Marksist yaklaşıma göre devletler, hâkim sınıfın mevcut hegemonyasını devam ettirebilmesinin bir aracıdır. Bu bağlamda uygulanan devlet merkezli güvenlik politikalarının, toplumun tamamının güvenlik beklentilerini karşıladığı düşüncesi yanlıştır çünkü devlet hâkim sınıfın kontrolündedir ve uygulanan güvenlik politikaları da bu sınıfın tercih ettiği politiklardır.⁹⁵ Bundan dolayı Marksizm toplumların veya bireylerin karşı karşıya kaldığı tehditlerin, gerçek düşmanlıklardan yahut çıkarlardan kaynaklı olmadığını savunur. Tehditlerin asıl sebebi, maddi çıkarların en üst noktada olduğu, herhangi bir eşitliğin bulunmadığı uluslararası sistemdir. Bu nedenledir ki Marksizm'in ana amacı, bireyleri maddi çıkarların ön planda olduğu bu eşitliksiz sistemden kurtarmaktır.⁹⁶ Eleştirel Teori, 1980'li yıllarla birlikte uluslararası ilişkiler disiplinde adından daha fazla söz ettirmeye başlamıştır. Eleştirel teorisyenlere göre güvenlik sorunlarının temel kaynağı kapitalizmdir. Bu bağlamda teorisyenler, kapitalizmi, doğal kaynakların yok edilmesi, gelir adaletsizlikleri ve finansal istikrarsızlıklar oluşturulması noktasında eleştirmişlerdir. Güvenliğin sağlanması için gereken koşul ise “kapitalizmin ekonomik mantığının dönüştürülmesi” olarak görülür.⁹⁷ Bu bağlamda kapitalist sistemde bireylerin karşılaşmak zorunda kaldıkları “siyasi, ideolojik, psikolojik ve kültürel” sorunlar ile ilgilenmiştir.⁹⁸ Marksizm daha çok altyapı (üretim ilişkileri ve üretim tarzı) analizine odaklanan bir yaklaşımken, Frankfurt Okulu etkilendiği Marksizm'den farklı olarak daha çok üstyapıya (kültür, ideoloji, siyaset) odaklanmıştır.⁹⁹

Frankfurt Okulu olguların tüketilmeden önce üretilmesi gerektiği yaklaşımı ile hareket eder. Bu bağlamda güvenlik kavramı da üretilen bir olgudur. Dolayısıyla güvenlik kavramını anlayabilmek için ilk önce güvenlik sorunlarının kaynağının araştırılması ve çözümlenmesi gerekmektedir. Bu noktada güvenliğin sağlanmasından çok güvenlik problemlerinin hangi sebeplerden kaynaklandığı daha fazla önem arz etmektedir.¹⁰⁰ Bununla birlikte güvenlik kavramına eleştirel yönden yaklaşanlar, geleneksel güvenlik anlayışının güvenlik kavramını

⁹⁴ Bakan ve Şahin, 2018: 145.

⁹⁵ Birdişli, 2014: 239.

⁹⁶ Birdişli, 2014: 239.

⁹⁷ Bakan ve Şahin, 2018:145.

⁹⁸ Kolasi, 2014: 139.

⁹⁹ Kolasi, 2014: 139.

¹⁰⁰ Birdişli, 2014: 234.

devlet temelli bir biçimde tehdit, barış, savaş ve askeri güç üzerinden değerlendirmesine de karşı çıkmışlardır. Eleştirel güvenlik yaklaşımına göre devlet merkezli güvenlik yaklaşımı aslında güvenlikten çok güvensizlik ortamı oluşturmaktadır. Bu bağlamda Stalin, Hitler, Saddam Hüseyin gibi liderlerin yönetimindeki ülkeler güvenliği sağlamaktan çok güvensizlik ortamı oluşturmaktadırlar.¹⁰¹ Görüldüğü üzere eleştirel yaklaşımın temsilcileri devleti güvenlik sağlayıcısı olarak görmemektedirler, her ne kadar geleneksel yaklaşımda devlet güvenliğin anahtarı gibi görünse de, eleştirel güvenlik yaklaşımı devletin güvenliğin anahtarı olduğu varsayımını sorgulamış hatta daha da ileri giderek devletlerin zaman zaman güvenlikten çok güvensizlik ortamına zemin hazırladığından bahsetmiştir. Geleneksel yaklaşım güvenlik kavramını devlet merkezli olarak ele alırken eleştirel yaklaşım devletlerin güvenlik konusunda bir araç olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda eleştirel yaklaşıma göre güvenlik konusunda devlet merkezli yaklaşımdan uzaklaşılması gerekmektedir.¹⁰²

1.1.6. Galler Ekolü ve Güvenlik

Galler Ekolünün (Aberystwyth Ekolü ya da Welsh School) güvenlik kavramına bakış açısı geleneksel teorilerin güvenliğe bakış açısından farklılaşmaktadır. Bu bağlamda Galler Ekolünün güvenlik kavramına eleştirel perspektiften bakmaktadır ve kavramı bu perspektif ışığında açıklamaktadır. Geleneksel güvenlik anlayışının sabit ve değişmez varsayımlarını kabul etmemekle birlikte, güvenlik kavramını açıklarken farklı olguların da etkili olabileceği varsayımından yola çıkmaktadır.

Eleştirel teori, köken olarak Karl Marx'ın tarihi ve toplumu öne çıkaran çalışmalarına dayanmaktadır. Bu noktada uluslararası ilişkilere ve güvenlik kavramına eleştirel yönden yaklaşan Galler Ekolü, temel olarak Frankfurt Okulu'nun özgürleştirme kavramına dayanmaktadır.¹⁰³ Aynı zamanda Gramsci'nin hegemonya kuramından ve Marksist teoriden de etkilenmiştir.¹⁰⁴ Galler Ekolü temsilcileri çalışmalarında genellikle ötekileştirme, özgürleşme, kimlik ve hegemonya kavramları üzerinde durmuş ve bu kavramlar üzerine yoğunlaşmıştır. Bu noktada özellikle özgürleşme kavramı Galler Ekolü için büyük önem arz etmektedir.

¹⁰¹ Booth, 1991: 230.

¹⁰² Bilgin, 2008: 93.

¹⁰³ Bilgin, 2008: 92.

¹⁰⁴ Birdişli, 2014: 243.

Tablo 1.1: Eleştirel Güvenlik Çalışmalarının Sınıflandırılması

Tepkisel Yaklaşımlar: Özgün (Individual) Güvenlik Çalışmaları	Yapısal Şiddet Teorisi Feminist Güvenlik Teorisi
Yorumlayıcı Yaklaşımlar: Özgürleştirici (Emancipatory) Güvenlik Çalışmaları	Frankfurt Okulu ya da Galler Ekolü Paris Ekolü

Kaynak: Birdişli, 2014: 235.

Galler Ekolü, İngiltere'nin Galler bölgesinde yer alan Aberyswyth Üniversitesi'ndeki akademisyenlerin güvenlik kavramına yönelik gerçekleştirdikleri eleştirel yorumların ve katkılarının bir sonucu olarak oluşmuş bir ekolü temsil etmektedir. Bu bağlamda çalışmalar disiplinde Galler Ekolü olarak tanınmaktadır.¹⁰⁵ Galler Ekolünün temsilcileri arasında Andrew Linklater, Keith Krause, Michael Williams, Richard Wyn Jones ve Ken Booth yer almaktadır.¹⁰⁶

Ötekileştirme ve kimlik kavramları üzerine yapılan çalışmalar 1940'lı yıllarda Hitler Almanyası'nda başlamıştır. Bu çalışmalara ise Frankfurt Okulu öncülük etmiştir. Galler Ekolünün farkı da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Galler Ekolü, Frankfurt Okulu tarafından kuramsallaştırılan ötekileştirme kavramını Soğuk Savaş'ın ardından oluşan yeni uluslararası sistemde tek başına bir güç haline gelen ABD'nin hegemonyasını çözümlemek amacıyla kullanarak bir bakıma Frankfurt Okulu'ndan farklılaşmıştır.¹⁰⁷

Galler Ekolü, geleneksel güvenlik yaklaşımını eleştirmekle birlikte, bireyleri ve toplumu içerisinde yaşadıkları güvensizlik ve korku halinden özgürleştirecek yeni bir kuramsal bakış açısı geliştirmeye de çalışmaktadır. Bu bağlamda güvenliğin sağlanması için devleti öncelikli gören geleneksel güvenlik yaklaşımından farklı olarak özgürleşme kavramını ön plana çıkarmaktadır.¹⁰⁸ Bundan dolayıdır ki Galler Ekolünü diğer eleştirel güvenlik yaklaşımlardan ayıran en önemli noktalardan bir tanesi “özgürleşme” kavramıdır. Bu kavram vasıtasıyla Galler Ekolü, geleneksel güvenlik anlayışını yapı söküne uğratar ve ardından yeniden inşa etme sürecini başlatır.¹⁰⁹ Horkheimer, özgürleşme kavramını “tek tek insanların acı çekmekten kurtulması ve mutluluklarının artırılması” olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda Horkheimer özgürleşme kavramının referans nesnesi olarak da bireyleri görmektedir.¹¹⁰ Booth ise özgürleşme kavramını; “insanların (bireyler ve gruplar olarak) özgürce yapmayı seçecekleri şeyleri gerçekleştirmelerini engelleyen fiziksel ve insani kısıtlamalardan

¹⁰⁵ Yılmaz ve Genç, 2021: 144.

¹⁰⁶ Birdişli, 2014: 244.

¹⁰⁷ Birdişli, 2014: 244.

¹⁰⁸ Kolasi, 2014: 146.

¹⁰⁹ Küçük, 2021: 14.

¹¹⁰ Jones, 1999: 23.

kurtarılmasıdır” şeklinde tanımlamıştır. Bununla birlikte özgürleştirmenin gerçekleşme aşamasında başkalarının özgürlüklerini kısıtlamamakta büyük önem arz etmektedir.¹¹¹ Booth, özgürleştirmeyi kısıtlayan durumları ise “savaş ve savaş tehdidi, yoksulluk, kötü eğitim, siyasi baskı” olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda güvenlik ve özgürleşme kavramları arasında bir bağlantı kurmuş ve bu iki kavramın bir madalyonun iki ayrı yüzü olduğunu savunmuştur. Sistemli ve düzgün işleyen bir güvenlik ortamının sağlanmasının, güç gösterileri yahut düzen zorlamaları ile değil ancak ve ancak özgürleştirme vasıtasıyla üretilebileceğinden bahsetmiştir.¹¹² Geleneksel teorileri ise madalyonun sadece tek bir yüzünden bahsetmekle ve diğer yüzünü görmezden gelmekle eleştirmiştir.¹¹³ Bu noktada Booth, özgürleştirme ve güvenlik kavramları arasında tamamlayıcı bir bağlantı kurmuştur. Bireyler ne kadar özgürleşirlerse, güvenliklerinin sağlanması da o derecede kolaylaşacaktır. Tam anlamıyla özgürleşmemiş bireylerin güvenliklerinin sağlanması da mümkün değildir.

Bu nedendir ki Galler Ekolü, insanın özgürleşmesinin önündeki tüm engellemeleri ve kısıtlamaları ortaya çıkararak hatta mümkünse onları ortadan kaldırarak toplum nezdinde bir değişim ve dönüşüm sağlanmasını amaçlamaktadır.¹¹⁴ Bu noktada Booth’a göre özgürleştirmenin sağlanması, güvenliğin sağlanmasının anahtarıdır. Özgürleştirme gerçekleşmeden sağlanan güvenlik sistematik ve sürdürülebilir bir güvenlik olamaz. Çünkü Galler Ekolü, bireylerin ancak herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan tamamen özgür seçimler yapabildiklerinde kendilerini güvende hissedebileceklerini savunur. Bireylerin gerçekleştirdikleri özgür seçimler güvenlik politikalarını yönlendiren tehdit yahut tehlike durumları ve algıları için de geçerlidir.¹¹⁵ Bu bağlamda Galler Ekolü kuralların, normların ve kurumların özgürleşmenin önünde bir engel teşkil ettiğini belirtmektedir. Çünkü bu yapılar insanların özgür seçimler yapmasını engellemektedirler ve insanların özgür seçimler yapmasını engelleyen tüm yapılar Galler Ekolü nezdinde birer güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır.

Galler Ekolü, güvenliğin referans nesnesi noktasında geleneksel yaklaşımdan ayrılmaktadır. Geleneksel güvenlik yaklaşımında bireylerin güvenliği, içerisinde yaşadıkları devletin güvenliğine bağlı bir değişkendir. Güvenliğin referans nesnesi olarak ise bireyleri belirlemiştir. Ekol “kimin güvenliği?” sorusuna, “bireyler” olarak cevap vermektedir. Booth güvenlik çalışmalarına devlet merkezli olarak yaklaşılmasını eleştirmiş ve bu durumu

¹¹¹ Booth, 1991: 319.

¹¹² Booth, 1991: 319.

¹¹³ Güldürek, 2009: 43.

¹¹⁴ Ağır, 2023: 104.

¹¹⁵ Birdişli, 2014: 249.

problemleri olarak nitelemiştir.¹¹⁶ Bu bağlamda bireyleri ve bireyler ile etkileşime girebilecek diğer kurum, birey ve toplulukları da güvenliğin aktörleri arasında görmek önem arz etmektedir.¹¹⁷

Bireyleri güvenlik kavramının merkezine oturtan Booth, üç temel noktaya değinmiştir; ilk olarak devletlerin güvenliği her zaman için devletin sınırları içerisinde yaşayan bireylerin güvenliği ile benzeşmek durumunda değildir. İkinci olarak, kendi sınırları içerisindeki bireyleri koruyarak “görevlerini yerine getiren devletler” aslında bu durumu herhangi bir amaç uğruna değil, amaca ulaşmak için bir araç olarak görmektedirler. Üçüncü olarak ise devletler arasındaki davranış ve aynı zamanda kapasite bakımından var olan farklılıklar, güvenlik kavramı özelinde detaylı ve kapsamlı bir bakış açısına sahip olmalarını olumsuz olarak etkilemektedir.¹¹⁸ Galler Ekolünün bireyi merkeze alan bakış açısının sebeplerinden bir tanesi de Soğuk Savaş sonrası süreçte, tek bir hegemonun siyasal sistemde etkin olması ve bu süreçte bireysel güvenlik, kimlik ve kültür kaynaklı güvenlik sorunlarının artışa geçmesi olarak açıklanabilir. Tehditlerin hedeflerinin uluslararası sistemden ve devletlerden ziyade bireylere doğru yönelmesiyle birlikte, bireylerin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel olarak gelişmesi bu tehditlerin ortadan kaldırılmasına da fayda sağlayacak noktalardandır.¹¹⁹ Bireylerin giderek artan tehditlerden sakınmasının anahtarı ise elbette ki özgürleşmeden geçmektedir.

Kopenhag Ekolü, güvenlikdışlaştırma vasıtası ile güvenlik konularını güvenlik dışına çıkararak siyasal bir süreç olarak ele alma çabasıdayken, Galler Ekolü güvenlik kavramını “türev” bir kavram olarak görmekte ve güvenliği yeniden teorikleştirerek “güvenliği siyasileştirme” amacındadır.¹²⁰ Güvenliğin türev bir kavram olarak belirlenmesi ve o yönde incelenmesi, bir bakıma da güvenliğin devlet merkezli olduğu yaklaşımına bir karşı çıkıştır. Güvenlik kavramını türetilmiş bir kavram olarak ele almak, kavramın devlet merkezli bakış açısının dışarısında da incelenmesine fırsat vermektedir. Bir başka deyişle güvenliğin genişlemesi olarak algılanan bu süreç, bireylerin karşılaştığı ve karşılaşılabileceği tüm tehditleri kapsamaktadır.¹²¹ Görüldüğü üzere Galler Ekolü, güvenlik kavramını devlet merkezli olarak görmemekte, güvenliğe yönelik tehditleri ortadan kaldırarak özgürleşme yolunda ilerleme sağlamayı amaçlamaktadır.

¹¹⁶ Booth, 1991: 319.

¹¹⁷ Küçük, 2021: 16.

¹¹⁸ Bilgin, 2003: 208.

¹¹⁹ Mercan, 2019: 49.

¹²⁰ Bilgin, 2010: 84.

¹²¹ Bilgin, 2010: 83-84.

Soğuk Savaş'ın ardından daha fazla dillendirilmeye başlanan ötekileştirme, kimlik, çevre ve birey güvenliği kavramları güvenliğin derinleşmesine ve analiz birimlerinin çoğalmasına katkıda bulunmuştur. Fakat Galler Ekolüne göre güvenlik kavramında derinleşme aslında güvenlikle ilgili tüm kavramların kaynağı olan siyasallaşma ile mümkündür.¹²² Kısacası güvenlik kavramında derinleşme, güvenliğin siyasallaşması vasıtası ile gerçekleştirilebilir. Güvenliği siyasileştirmek, bir bakıma siyaset teorisinin bir parçası olarak görmek, güvenlik konusundaki sorunların bireylerin yararına olacak şekilde çözümlenmesine katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda güvenlik kavramının siyasileştirilmesi aslında sürdürülebilir güvenlik ortamına açılan kapanın anahtarıdır. Bununla birlikte siyasallaşmış güvenlik yaklaşımı sayesinde, güç ve güvenlik kavramları arasındaki ilişkiler tekrardan sorgulanarak güvenliğin yeniden inşa sürecine girmesi de amaçlanmaktadır. Güvenlik kavramının siyasiliğinin fark edilmesi ile birlikte güvenlik siyaset alanına girmekte ve güvenlik politikalarının temelleri sorgulanmaya başlanmaktadır.¹²³ Güvenliğin siyasileştirilmesi noktasında Galler Ekolu üç ana kavram üzerinde durmaktadır.¹²⁴ İlk kavram stratejiktir: Bu noktada hedef güvenlik kavramını ülke yönetiminde söz sahibi bulunan elitlerin tekelinden kurtarmaktır. Çünkü elitlerin, bireylerin güvenliği söz konusu olduğunda gerçekleştirdikleri yaklaşımlar tartışmalıdır. İkinci kavram elit-politiktir: Güvenlik kavramının geçmişten günümüze genellikle devlet yahut devletlerin kaygıları üzerinden değerlendirilmesi, gelecekte de bu şekilde değerlendirileceği anlamına gelmemektedir. Güvenlik kavramı insanların endişelerini de içerecek bir biçimde genişletilebilir. Üçüncü kavram ise analitiktir: Güvenlik kavramı siyasileştikçe, güvenlik sorunları üzerindeki farkındalık artacak ve bu sayede sorunlara çözüm bulunması da kolaylaşacaktır.¹²⁵

Galler Ekolu geleneksel teorinin öne sürdüğü uluslararası sistemin, güç, kötümserlik ve anarşi üzerinden şekillendiği görüşünü de reddetmektedir. Uluslararası sisteme yönelik var olan Hobbesçu kötümser bakış açısı sabit ve değiştirilemez değildir aksine değiştirilebilirdir. Bununla birlikte güvenlik kavramı da dinamik bir kavramdır ve dinamik kavramlar değişime açıktırlar. Galler Ekolu uluslararası sistemde iki farklı anarşi oluşumu olduğunu varsayar; “anarşi” ve “güvenlik toplulukları”.¹²⁶ Bu bağlamda Booth, güvenlik topluluklarını desteklemektedir. Çünkü güvenlik toplulukları, Hobbesçu bakış açısının mutlak gördüğü çatışmadan kaçınmanın anahtarı görünümündedir. Booth, güvenlik topluluklarına bir örnek

¹²² Booth, 2007: 149.

¹²³ Bilgin, 2008: 98-100.

¹²⁴ Bilgin, 2010: 84-85.

¹²⁵ Bilgin, 2010: 84-85.

¹²⁶ Güldürek, 2009: 48.

olarak Avrupa Birliği'ni göstermektedir. Uluslararası sistemin anarşik yapısına rağmen güvenlik toplulukları vasıtası ile güvenliğin sağlanabilmesi mümkün olabilmektedir.¹²⁷

Ekol için bir diğer önemli kavram ise “stratejik kültür” kavramıdır. Kavram, 1970’li yıllarda Jack Synder tarafından geliştirilmiştir.¹²⁸ Booth, stratejik kültürü “belirli grupların (özellikle devletlerin ve ulusların) güç tehdidi ve kullanımına ilişkin geleneksel tutum ve davranış setlerine sahip olduğu ve bu kültürün politika, hükümet ve hatta tarihsel dönemdeki değişiklikleri aştığı fikridir” şeklinde tanımlamıştır.¹²⁹ Tarihsel süreç içerisinde tecrübe edinilmiş ve aynı zamanda kökleşmiş stratejik tercihler, yeni yapılan tercihlere kıyasla tepki çekmeye daha az elverişlidir.¹³⁰ Galler Ekolü, uluslararası sistemdeki güvensizliklerin sebepleri olarak uluslararası sistemdeki eşitsizlikleri ve yine sistemde var olan hiyerarşik yapılanmayı görmektedir. Bu bağlamda yukarıda bahsedilen güvensizlik sebeplerinin büyük bir çoğunluğu da hegemonya kavramı ile bağlantılıdır. Hegemonyayı büyüten ve besleyen öğelerden bir tanesi ise stratejik kültürdür.¹³¹

Son olarak Galler Ekolünün önem atfettiği kavramlardan bir tanesi de “kimlik” kavramıdır. Bu bağlamda kimlik, ötekileştirme ile de bağlantılıdır. Kimlik kavramı, herhangi bir kimliğe aidiyet hissedenden toplumlar ve bireylerin ortak şekilde hareket edebilmelerine katkı sağlar.¹³² Güvenlik kavramı ele alınırken kimlik üzerinden yapılan siyasette dikkate alınmalıdır. Booth, Soğuk Savaş’ın bitmesinin ardından kimlik kavramının yönetici elitler tarafından güvenlikleştirildiğinin birçok örneği olduğunu savunur. Eğer kavram devletlerin güvenlik politikaları altında incelenir veya siyasi bir mesele olarak isimlendirilebilirse acil bir mesele olarak görülür.¹³³ Bu bağlamda bir örnek olarak da Avrupa Birliği’nin göç meselesini güvenlik gündemine almasını gösterebiliriz. Yugoslavya’nın çöküşü ve SSCB’nin dağılması ile birlikte kimlik siyaseti literatürde daha fazla yer almaya başlamıştır. Bu noktada kimlik siyaseti; devletler, toplumlar ve bireyler nezdinde yavaş yavaş güvenlik sorunu haline gelmeye başlamıştır.

1.2. Güvenlik Kavramı

Güvenlik kelimesi tüm dillerde karşılığı olan bir kavramdır. Kelimenin belki de en çok karşımıza çıkan İngilizce karşılığı ise “security” kelimesidir. “Security” Latince “se-curus” kelimesi orijinalden türetilmiştir. Latince ise karşılığı “kaygıdan üzüntüden emin olma,

¹²⁷ Güldürek, 2009: 48.

¹²⁸ Lantis, 2002: 87.

¹²⁹ Booth, 1999: 46.

¹³⁰ Johnston, 1995: 34.

¹³¹ Birdişli, 2014: 247.

¹³² Aydın ve Açıkmeşe, 2008: 200.

¹³³ Mercan, 2019: 57-58.

emniyetli hali” anlamına gelmektedir.¹³⁴ Cambridge Üniversitesi sözlüğünde ise güvenlik kavramı “birini veya bir şeyi güvende tutmak adına yapılan şeyler” olarak tanımlanmıştır.¹³⁵ Güvenlik kelimesinin Türk Dil Kurumu’nda ki karşılığı ise “toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişileri korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” olarak tanımlanmıştır.¹³⁶ Güvenlik kelimesini batı toplumlarında ilk olarak zihin ve aynı zamanda psikolojik durumunu ifade etmek açısından kullanılmıştır. 1. yüzyılın başlaması ile birlikte ise “Pax Romana” vasıtasıyla önemli bir siyasi kavram hüviyeti kazanmıştır.¹³⁷

Uluslararası ilişkiler disiplinde temel kavramlardan birisi olan güvenlik kavramının, birçok tanımlaması mevcuttur. Bu tanımlamalar genel anlamda güvenliğe hangi noktadan bakıldığına göre değişmektedir. Toplumsal olarak güvenlik kavramı korkuların, düzensizliklerin, tehlikelerin ve risklerin zıt anlamı olarak öngörülebilirlik, risklerin olmayışı, koruma ve güvenilirlik olarak tanımlanabilir. Fakat sosyal bilimler olgusu olarak değerlendirildiğinde ise daha çok “muğlak” bir kavramdır.¹³⁸ Nitekim Barry Buzan güvenliği “az gelişmiş bir kavram” olarak nitelendirmiş ve 1980 öncesinde gerçekleştirilen kavramsal güvenlik çalışmalarını eleştirmiştir.¹³⁹ Ken Booth ise güvenliği “göreceli bir kavram” olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda Booth’a göre bireyler üzerinde “güvensizlik” kavramı ne kadar yoğun olursa ve hayat biçimleri, aksiyonları ne kadar bu kavram çerçevesinde şekillenirse, bireylerin özgür hareket edebilme ve seçimlerde bulunabilme şansları o kadar azalmaktadır.¹⁴⁰

Hans Günter Brauch ise güvenliği “sosyal bilimlerde genel çerçeve ve boyutlara tekabül eden, bireylere, konulara, toplumsal adetler ile değişen tarihsel şartlara ve durumlara uyarlanan temel bir kavram” olarak tanımlamıştır.¹⁴¹ Öte yandan David A. Baldwin ise, güvenliğin kavramsallaşmasını sorgulamıştır. Baldwin güvenliğe “tartışmalı” bir kavram olarak bakmamıştır, bundan ziyade güvenliği “kolayca karıştırılabilen ve yeterli şekilde açıklanmamış olan bir kavram” olarak tanımlamıştır. Baldwin güvenliği iyi bir şekilde anlamak için iki temel soruya verilecek cevapların önemli olduğunu vurgulamıştır: “kimin için güvenlik?” ve “hangi değerler için güvenlik?”.¹⁴² Bu noktada neyin güvenliği sorusu da önem kazanmaktadır, bireyin güvenliği mi? Devletin güvenliği mi? Sistemin güvenliği mi? Yahut neye göre kime göre güvenlik? soruları aynı zamanda güvenlik tartışmalarının da temelini oluşturmaktadır. Güvenlik kavramının, geçmişten günümüze değişen koşullar,

¹³⁴ Birdişli, 2011: 151.

¹³⁵ https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/security?q=security_1 (erişim tarihi 18.02.2023).

¹³⁶ <https://sozluk.gov.tr> (erişim tarihi: 15.01.2023).

¹³⁷ Brauch, 2008: 2-3.

¹³⁸ Brauch, 2008: 4.

¹³⁹ Buzan, 1983: 3-4.

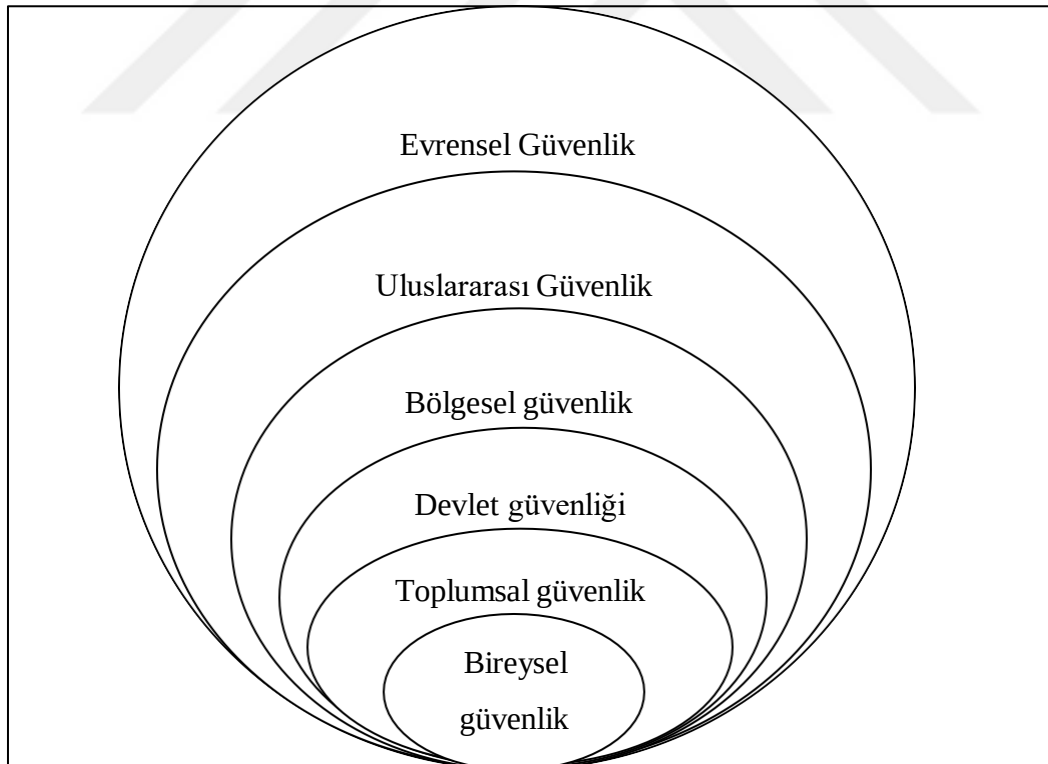
¹⁴⁰ Booth, 2007: 107.

¹⁴¹ Brauch, 2008: 2.

¹⁴² Baldwin, 1997: 13.

ekonomik, sosyal ve toplumsal değişimler vasıtasıyla kapsamı sürekli değişmiş ve giderek genişlemiştir.¹⁴³ Bu bağlamda kısa bir tanımlama yapmak gerekirse güvenlik, devletlerin yahut bireylerin kendilerini gelebilecek herhangi bir tehditten uzak hissetmesi olarak da tanımlanabilir.

Küresel sistem içerisinde var olan aktörlerin hepsi bağımsız stratejilere, farklı amaçlara, birbirinden bağımsız güç dengesine ve çok farklı toplumsal dinamiklere sahiptir. Bu bağlamda her bir aktörün tehdit algılaması da farklılaşmaktadır.¹⁴⁴ Nitekim bir örnek ile konuya açıklık getirmek gerekirse, Venezuela ve Somali devletleri birbirinden bağımsız iki farklı uluslararası aktördür. Fakat bu iki aktörün de devlet olarak dinamikleri birbirinden farklıdır. Venezuela ve Somali'nin askeri gücü eşit seviyede değildir. Aynı zamanda bu iki devletin toplumsal dinamikleri de farklıdır. Somali'nin en büyük tehdit algılarından birisi terör iken Venezuela'nın tehdit algısı daha çok ekonomiktir. Bu bağlamda benzer örnekler çoğaltılabilmektedir. Görüldüğü üzere aktörler uluslararası arenada eşit olsalar dahi her bir aktörün tehdit algısı bağımsız olarak değişkenlik göstermektedir. Değişen bu tehdit algıları zaman zaman genişlemekte zaman zaman daralmaktadır.

Şekil 1.1: Güvenlik Çemberi

Kaynak: Yalçın, 2023: 21.

¹⁴³ Elmas, 2013: 7-8.

¹⁴⁴ Yorulmaz, 2014: 108.

Yukarıda da görüldüğü üzere günümüz dünyasında artık güvenlik kavramını tek bir bakış açısından tanımlamak mümkün değildir. Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle birlikte güvenlik kavramı iç içe geçmiştir, bireysel güvenliği, toplumsal güvenlikten, toplumsal güvenliği, devlet güvenliğinden ayırmak mümkün değildir.¹⁴⁵ Günümüzde, güvenlik çok daha geçişken bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Geleneksel güvenlik anlayışının güvenliği, salt bir sektör güvenliği olarak ele alma stratejisi artık geride kalmıştır. Bu noktada, devletlerin güvenliğinin sağlanamadığı bir ortamda, herhangi iki devletin bir savaş halinde olduğu bir bölgede, bölgesel güvenliğin sağlanmış olduğundan bahsedilemez, aynı zamanda savaş halinde olan devletlerin halklarının toplumsal ve bireysel güvenlikleri de tehdit altındadır. Görüldüğü üzere herhangi bir çemberde yaşanacak bir problem aynı zamanda, daha geniş ve daha dar çemberleri de etkilemektedir. Bu noktada güvenliğe sadece tek bir pencereden bakmanın sorunların ve tehditlerin algılanışı açısından doğru bir yaklaşım olmadığı açıktır.

Güvenlik kavramının tarihçesi aslında insanlık tarihi kadar eskidir. İlk insanlar kendilerini dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı savunmak için ilkel araç gereçler kullanmışlardır. İlkel zamanlardan beri devam eden bu çatışma ve savaş hali, insanlığın güvenlik algısının şekillenmesinde de büyük pay sahibidir. Bu noktada güvenlik coğrafyadan coğrafyaya, zamandan zamana, şartlar ve koşullara göre değişim göstermiştir.¹⁴⁶ Özellikle yerleşik hayata geçilmesi ile birlikte toplumlardaki değişim de hız kazanmıştır. Yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte güvenliği sağlayan araçlarda da bir değişim meydana gelmiştir. Bu noktada güvenlik yöntemlerinde de değişim yaşanması kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁷

1.3. Güvenlik Kavramında Değişim Süreci

Güvenlik olgusunun incelenmesi, geçmişten günümüze güvenlik ve değişim kavramları temelinde, iki kavram arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve güvenlik kavramının derinleşip genişlemesi bakımından uluslararası ilişkiler disiplinine de katkı sağlamıştır. Bu bağlamda yukarıda da belirtildiği üzere güvenlik kavramının durağan olmayan, dönemin koşullarına uyum sağlayan ve sürekli gelişen bir kavram olduğu açıktır. Güvenlik kavramı anlamsal ve içerik olarak II. Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar birçok şekilde evrilmiş ve

¹⁴⁵ Yalçın, 2023: 21.

¹⁴⁶ Demiröz, 2022: 22-23.

¹⁴⁷ Bakan ve Şahin, 2018: 136.

çeşitli dönüşümler geçirmiştir. Sürekli devam eden bu dönüşümler vasıtasıyla da güvenlik kimliğinin güç ve askeri açıdan tanımlanması giderek azalmıştır.¹⁴⁸

Günümüzde birçok şeyde olduğu gibi gelişen tarihsel süreç içerisinde güvenlik kavramı da çeşitli değişimlere uğramıştır. Uluslararası sistemin değişimi, devletler arasında yaşanan savaşlar, süreç içerisinde değişen algılar ve gerçekleşen teknolojik gelişmeler güvenlik kavramında da değişimlere neden olmuştur. Bu bağlamda uluslararası sistemde değişim sürdüğü sürece gereksinimler ve ihtiyaçlar da değişecektir, bu değişim vasıtasıyla tehdit algıları da tekrar şekillenecektir. Tehditlerin yeniden şekillenmesi de farklı güvenlik arayışlarına kapı aralayacaktır. Bu noktada güvenlik ile gelişme arasında doğru orantı olduğundan söz etmek yanlış olmayacaktır.¹⁴⁹ Küresel düzende yaşanan ilerleme ve gelişmeler yeni güvenlik algılamalarının oluşmasına da zemin hazırlamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde güvenlik çalışmaları genellikle “strateji”, “savaş çalışmaları” ve “askeri çalışmalar” başlıkları üzerinden çalışılmıştır. II. Dünya Savaşı’nın ardından ise başlı başına bir çalışma alanı halini almıştır. Güvenlik çalışmalarının kendi başına bir çalışma alanı olması ile birlikte güvenlik çalışmalarında önemli ilerlemeler yaşanmıştır. Bu ilerlemelerden biri de güvenlik çalışmalarında ana kavramlardan olan “savunma” yahut “savaş” kavramlarının yerine “güvenlik” kavramının kullanılması olmuştur. Bununla birlikte güvenlik çalışmaları da askeri açıdan uzaklaşmaya ve giderek sivilleşmeye başlamıştır.¹⁵⁰

1.3.1. Soğuk Savaş Dönemi Güvenlik Politikaları

Uluslararası sistemin temel yapı taşlarından biri olan devletler, 1648 Vestfalya Anlaşması’ndan günümüze dek önemini korumuştur. Devletlerin üzerinde herhangi bir üst otoritenin bulunmaması, aynı zamanda devletlerin meşruiyetini de sağlamaktadır. Bu bağlamda güvenliğin sağlanması devletlerin temel amaçlarından biri olarak görülmektedir. Kendine yetebilmenin çok büyük önem arz ettiği bu düzende, devletler kendi varlıklarının korumanın haricinde, başka hiçbir alternatifleri olmadığının farkındadırlar.¹⁵¹ Bu bağlamda geleneksel güvenlik anlayışının devlet merkezli bakış açısının temelleri 1648 Vestfalya Anlaşması’na dayanmaktadır. Vestfalya Anlaşması sonrası ilerleme kateden ulus devlet süreci ile birlikte devletin güvenliği, devletin varlığının sürdürülmesi anlayışı önem kazanmış,

¹⁴⁸ Weaver, 1995: 49-50.

¹⁴⁹ Çetinkaya, 2013: 243.

¹⁵⁰ Baysal ve Lüleci, 2015: 66.

¹⁵¹ Baylis, 2008: 71.

devletin güvenliği sağlanırsa bireyin de güvenliği sağlanmış olur anlayışı hâkim duruma gelmiştir.¹⁵²

Güvenlik çalışmalarına 1980’li yıllara kadar geleneksel yaklaşım hâkim olmuştur. Geleneksel yaklaşım ise çoğunlukla realist teorinin varsayımlarından yararlanmıştır.¹⁵³ Geçmiş dönemde güvenlik çalışmalarının “ulusal güvenlik çalışmaları” olarak isimlendirilmesi aslında güvenlik kavramının askeri olarak tanımlandığının ve devletin korunmasının merkeze alındığının da bir göstergesidir.¹⁵⁴ Vestfalya Anlaşması ile oluşan devlet merkezli bakış açısı geleneksel güvenlik anlayışının şekillenmesinde de oldukça etkili olmuştur, nitekim bu anlayış askeri güvenliği öncelediği gibi bu bağlamda tek meşruiyet göstergesi olarak devlete odaklanmıştır.¹⁵⁵ Bu bağlamda Soğuk Savaş Dönemi’nde güvenliğe bakış açısı devletin içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı güvenliğinin nasıl sağlanabileceğine ilişkin olarak sürmüştür.¹⁵⁶

Soğuk Savaş’ın ilk yıllarında (1945-1955) geleneksel yaklaşımın güvenlik üzerine yaptığı çalışmalar genellikle “nükleer caydırıcılık ve saldırganlık, kitlesel misilleme ve sınırlı savaş, nükleer sürpriz saldırı ve silahlanma yarışı” konularına odaklanmış ve çalışmalar bu yönde ilerlemiştir.¹⁵⁷ Devam eden yıllarda da (1955-1985) geleneksel yaklaşımın üzerine çalıştığı konular değişmemiş ve bu dört ana tema etrafında şekillenmiştir. Fakat çalışmalar önceki yıllara kıyasla çok daha fazla ilerleme kaydetmiş çok daha sağlam ve bilinçli temellere oturtulmuştur.¹⁵⁸

Bu noktada geleneksel güvenlik anlayışının temel olgularından da bahsetmek gerekmektedir. Benjamin Miller, *The Concept of Security: Should it be Redefined* isimli makalesinde geleneksel güvenlik anlayışını beş temel üzerine oturtmuştur.¹⁵⁹ Bu temellerden ilki “tehditlerin doğasıdır”. Miller, tehditlerin büyük çoğunluğunun revizyonist komşu devletlerden yahut çok güçlü ulus devletlerden kaynaklanacağını belirtmektedir. İkinci olarak “tehditlerin doğasıdır”. Miller ikinci temeli ise rakip devletlerin sahip olduğu yahut daha sonradan edindiği askeri güç olarak açıklamaktadır. Bu güç artırımının ise dengelenmesi gerekmektedir. Üçüncü temel ise “tehditlere verilecek karşılıktır”. Bu noktada askeri gücün artırımı yoluyla caydırıcılık sağlanması önem arz etmektedir, aynı zamanda askeri birliklerin alarm durumuna geçirilmesi ve çeşitli diplomatik ya da askeri ittifaklar yoluyla da karşılık

¹⁵² İzol ve Kaval, 2022: 22.

¹⁵³ Akgül Açıkmeşe, 2016: 246.

¹⁵⁴ Kolasi, 2014: 125.

¹⁵⁵ Buzan vd., 1998: 51-52.

¹⁵⁶ Buzan ve Hansen, 2009: 8.

¹⁵⁷ Bilgin vd., 1998: 135.

¹⁵⁸ Bilgin vd., 1998: 135.

¹⁵⁹ Miller, 2001: 16-17.

vermek mümkündür.¹⁶⁰ Dördüncü temel “güvenliğin sağlanmasından kimin sorumlu olacağıdır”. Bu noktada geleneksel güvenlik anlayışından da anlaşılacağı üzere güvenli sağlamada en önemli sorumluluk devletlerin olmaktadır. Son ve beşince temel ise “güvenliği sağlanacak temel değerlerdir”. Miller, bu noktada güvenli sağlanacak temel değerlerin devlet olduğunu ifade etmektedir. Devletin korunması, devletin egemenliğinin, bağımsızlığının ve son olarak toprak bütünlüğünün korunmasıdır.¹⁶¹

Realizm bölümünde de belirtildiği üzere, realistler güvenlik kavramını açıklarken temel olarak devleti ve onun egemenliğini almışlardır, güvenliğin sağlanması için devletin korunaklı bir durumda olması esastır. Anarşik uluslararası sistemde ise güç dengenin sağlanması için elzemdir. Realistler güvenlik noktasında askeri konuları birinci dereeden önemli görmüş ve askeri konular dışarısındaki ekonomik ve sosyal konuları ikinci derece olarak sınıflandırmıştır.¹⁶²

Soğuk Savaş Dönemi’nde güvenlik algılarının şekillenmesinde iki unsur ön plana çıkmıştır. İlki Soğuk Savaş Dönemi’nin iki kutuplu dünya düzeni ve bu düzenin sebebiyet verdiği siyasal, toplumsal, ekonomik ve askeri gelişmelerdir. İkinci olarak ise kullanılan atom bombaları ile birlikte kitle imha silahlarının üretiminde yaşanan gelişmelerdir.¹⁶³ Buzan’a göre Soğuk Savaş süresince uluslararası güvenlik, süper güçlerin mücadelesinden dolayı neredeyse hiç olmadığı kadar militarize ve kutuplaşmış vaziyettedir.¹⁶⁴ Bu gelişmeler dolayısıyla güvenlik kavramı Soğuk Savaş’ın yumuşama dönemine değin güç odaklı ve askeri bağlamda değerlendirilmeye devam etmiş, güvenliğe yönelik diğer tehditler göz ardı edilmiş ve ikinci planda kalmıştır.

1.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Politikaları

Geleneksel güvenlik anlayışının hâkim durumda olduğu, askeri tehditlerin ön planda tutulduğu bir güvenlik anlayışıyla geçen Soğuk Savaş’ın ardından güvenlik tartışmaları yepyeni bir boyut kazanmıştır, bu bağlamda güvenlik kavramı, farklı açılardan sorgulanmaya başlanmıştır.¹⁶⁵ 1980’li yıllarla birlikte devletlerin ekonomi üzerindeki etkisinin azalmaya başlaması ile devletlerin güvenlik konusundaki konumunun da sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda devletlerin güvenliğin teminatı olduğu yaklaşımı giderek daha fazla sorgulanmaya başlamış, askeri olmayan tehditlerin yanında devletlerin kendi içlerindeki

¹⁶⁰ Miller, 2001: 16-17.

¹⁶¹ Miller, 2001: 16-17.

¹⁶² Bakan ve Şahin, 2018: 140-141.

¹⁶³ Çalkıvık, 2016: 283.

¹⁶⁴ Buzan, 1991: 433.

¹⁶⁵ Ergüven, 2016: 795.

güvenlik tehditlerine de dikkat çekilmiştir.¹⁶⁶ Yapılan eleştirilerin odak noktasını ise şüphesiz realizm oluşturmaktadır. Eleştiriler daha çok realizmin güvenliğe yönelik devlet merkezli yaklaşımına ve sert yapısalcı tutumuna yöneliktir. Fakat gelişen bu yeni güvenlik yaklaşımları, güvenlik tehditlerini tekrardan tanımlarken tehditlerin kökeninin devlet dışı aktörlerden yahut devletlerin kendilerinden kaynaklandığını belirtmektedir.¹⁶⁷ Bununla birlikte uluslararası ilişkiler disiplininde ilk defa tehdit algısı askeri odaklı olmaktan uzaklaşmış ve askeri olmayan tehditler üzerinde de çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Güvenliğe yönelik yeni tehditlerin literatürde yerini alması ile birlikte uluslararası sistemde güvenliğin sağlanmasının sadece tek bir devletin tekeline bırakılması düşüncesi de önemini yitirmiştir.¹⁶⁸

Nitekim realizm eleştirisi üzerinden yavaş yavaş oluşmaya başlayan yeni yaklaşımlar, doğal olarak kendilerini bu eleştiriler doğrultusunda konumlandırmaya başlamışlardır. Soğuk Savaş Dönemi'nde karşılıklı olarak yoğun bir biçimde silahlanmış iki zıt siyasi sistemden birinin ortadan kalkmasıyla birlikte, sistemle birlikte var olan geleneksel güvenlik yaklaşımları da sorgulanmaya başlamıştır. Bu sorgulama ile birlikte devletlere yönelik askeri tehditlerin yanında, askeri olmayan tehditlerin de güvenlik yaklaşımında incelenmesi gerektiği, bu sayede güvenlik yaklaşımının genişleyebileceği hatta ve hatta askeri tehdit olsun veya olmasın tüm tehditlerin, uluslararası alanda var olan tüm aktörlerin güvenliğinin sağlanması anlamında incelenmesi ve güvenlik yaklaşımında bir derinleşme sağlanması tartışılmaya başlanmıştır.¹⁶⁹

Soğuk Savaş'ın bitimi ile birlikte uluslararası sistemin yapısında meydana gelen bu köklü değişim güvenlik politikalarını da etkilemiş, güvenliğin tekrardan kavramsallaşmasına dair yürütülen tartışmaları alevlendirmiştir.¹⁷⁰ Kısacası Soğuk Savaş dönemi süresince tehdit algıları belli bir düzlemde inşa edilmiş ve iki kutuplu düzene göre şekillenmiştir. Fakat Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte uzunca bir süre tehdit algılarının şekillendiği sistem de ortadan kalkmış, ortada bir tehdit kalmamıştır. Dolayısıyla her iki bloğun açısından da karşı devletlerden gelebilecek tehdit algısı Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük ölçüde önemini yitirmiştir.¹⁷¹ Nitekim karşılıklı olarak birbirlerini tehdit olarak gören iki farklı kimlikten bir tanesi kendini fesih etmiş, kendi varoluşunu konumlandığı karşı "ötekini" kaybeden taraf hegemonyasını da kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda Soğuk Savaş'ın

---

¹⁶⁶ Kolasi, 2014: 134.

¹⁶⁷ Miller, 2001: 19.

¹⁶⁸ Buzan, 1983: 24-27.

¹⁶⁹ Hough, 2008: 2.

¹⁷⁰ Brauch, 2008: 19.

¹⁷¹ Keyman, 2006: 6.

sona ermesi, aslında Vestfalya düzeninin de sorgulanmasına yol açmıştır. Bu noktada geleneksel güvenlik anlayışına karşı oluşan bu alternatif güvenlik yaklaşımları (genişlemeci güvenlik yaklaşımları), geleneksel anlayışının sorgulanmasında olanak tanımıştır. Aynı zamanda güvenlik kavramına yeni perspektifler kazandırmışlardır.¹⁷² Ayrıca Soğuk Savaş sonrasında oluşan yeni güvenlik tehditleri de güvenlik çalışmalarında farklı ve yeni yaklaşımların oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu süreçte güvenlik sorunları daha da karmaşıklaşmıştır, bu karmaşıklaşma sorunları tek bir devletin başa çıkamayacağı hale getirmiş ve yeni güvenlik sorunları eskisine nazaran daha fazla işbirliği gerektiren sorunlar haline gelmiştir.¹⁷³ Güvenlik sorunlarının daha da karmaşıklaşmasında; “küreselleşme ile birlikte karşılıklı bağımlılıkların artması, çevresel sorunlar, hızlı nüfus artışı, hızlanan teknolojik gelişmeler, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, devlet dışı aktörlerin giderek etkinliklerini artırması” gibi faktörler etkili olmuştur. Bu faktörler ile birlikte güvenlik konusunda devletlerin yanında; “bireyler, topluluklar, kültürel alt kimlikler, cinsiyet ve yaş grupları” güvenlik kavramının birer parçası olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁷⁴ Güvenliğin tanımında gerçekleşen değişimlerle birlikte sorulan temel soru ise şu olmuştur: güvenlik kimin içindir? Bu soruya verilen cevap ise kısa ve nettir: güvenlik insan içindir.¹⁷⁵

1980’li yılların sonlarına doğru Buzan ve Ullman tarafından başlatılan güvenliğin genişlemesi tartışmaları, Soğuk Savaş sonrasında ivme kazanmıştır. Bir başka ifadeyle, ABD-SSCB arasındaki silahlanma yarışı ve beraberindeki nükleer kriz sebebiyle geri planda kalan askeri nitelik dışındaki güvenlik problemlerin, SSCB’nin dağılması sonrasında tekrardan güvenlik kavramının kapsama alanı içerisine girmiştir.¹⁷⁶ Buzan, gelenekselci ve genişlemeci güvenlik tartışmalarının, Soğuk Savaş’ın uluslararası sistemde yarattığı askeri ve nükleer tehdit algısı nedeniyle güvenlik çalışmaları alanının daralmasının yarattığı memnuniyetsizden kaynaklandığını söylemektedir. Buzan’a göre bu memnuniyetsizlik sonucu ilk olarak 1970 ve 1980’ler süresince güvenlik gündeminde ekonomik ve çevresel konular ele alınmaya başlamış ve bunu takiben 1990’larda ise kimlik sorunları ve uluslararası suç konuları ele alınmaya başlanmıştır.¹⁷⁷

Aynı zamanda geleneksel güvenlik anlayışının tetiklediği bu memnuniyetsizlik, yeni sorgulamalarla birlikte “güvenli hale getirilen nedir/kimdir?”, “hangi tehditlere karşı?” ve “hangi araçlarla?” şeklinde sorularla geleneksel güvenlik yaklaşımını sorgulamış ve her soru

¹⁷² Baylis, 2008: 85.

¹⁷³ Bakan ve Şahin, 2018: 138.

¹⁷⁴ Ergüven, 2016: 796.

¹⁷⁵ Bilgin, 2010: 79.

¹⁷⁶ Akgül Açıkmeşe, 2016: 249.

¹⁷⁷ Buzan vd, 1998: 2.

farklı bir tartışmanın kapısını aralamıştır.¹⁷⁸ Bu bağlamda geleneksel güvenlik anlayışına bir eleştiri de inşacı yaklaşımdan gelmiştir. İnşacı yaklaşım güvenlik yaklaşımında bir değişim yaratabilmenin uluslararası ilişkilere yönelik bakış açısının değiştirilmesi ile mümkün olacağını savunmuştur. Bu değişimin yaşanması için ise mevcut uluslararası sistemi ve politikayı açıklamak yerine daha anlaşılabilir hale getirilmesi gerekmektedir.¹⁷⁹

1991 yılında yayımlanan *The Renaissance of Security Studies* isimli makalesinde Walt, askeri gücün halen güvenlik çalışmalarının ana odak noktasını olduğunu belirtmiştir. Ancak bunun yanında ulusal güvenliğin tek kaynağının askeri güç olmadığını, askeri gücün yanı sıra zaman zaman “silahların kontrolünün, diplomasinin ve kriz yönetiminin” de güvenlik çalışmalarının konusu olabileceğini de belirtmiştir.¹⁸⁰

Değişen güvenlik çalışmaları ile birlikte güvenliğin siyasiliğine dikkat çekilmeye başlanmıştır. Bu noktada da bireyin güvenliği merkeze alınmaya çalışılmıştır. Nitekim BM tarafından 1994 yılında yayımlanan raporda bireylerin güvenliğine tehditler; “ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevresel güvenlik, bireysel güvenlik, toplumsal güvenlik ve siyasal güvenlik” olarak yedi ana başlıkta sıralanmıştır.¹⁸¹ Fakat bireyin güvenliğinin merkeze alınması devlet güvenliğinin yok sayıldığı anlamına gelmemektedir aksine devletlerin güvenliğinin sağlanması aslında paralel olarak bireylerin de güvenliğinin sağlanması için elzemdir. Çünkü devletlerin güvenliği sağlanmadığı takdirde bireyin de güvenliği sağlanamaz.¹⁸² Örnek vermek gerekirse, devletlerin güvenliğinin sağlanmadığında, yani düşman devlet askeri birlikleri tarafından işgal edildiğinde, aslında devlet içerisinde yaşayan bireylerin de güvenliği sağlanamamış olmaktadır. Bu noktada devletin güvenliğinin sağlanması esas noktayı oluşturmaktadır. Ancak devlet güvende olduğu takdirde bireyler de güvende olabilir.

Güvenlik konusunda bir diğer değişim ise 11 Eylül 2001 saldırıları ile beraber gerçekleşmiştir. 11 Eylül saldırılarının yarattığı şok etkisi ile eski geleneksel güvenlik yaklaşımı tekrar gündeme gelmiştir, hatta yeni güvenlik yaklaşımının başarılı olmadığı dahi söylenmiştir. Aslında 11 Eylül saldırıları dünyaya güvenlik politikaları çalışılırken “savaşa ve barışa, sert güce olduğu kadar yumuşak güce ve en önemlisi hem devletlere hem de devlet dışı aktörlere” odaklanılması gerektiğini göstermiştir.¹⁸³ 11 Eylül’ün ardından, Soğuk Savaş döneminde daha sık rastlanılan “evrenselleştirici” söylemler de hız kazanmıştır. Bu bağlamda

¹⁷⁸ Baysal ve Lüleci, 2015: 68.

¹⁷⁹ Baylis, 2018: 79.

¹⁸⁰ Walt, 1991: 213.

¹⁸¹ UNDP, 1994: 24-25.

¹⁸² Bilgin, 2010: 77.

¹⁸³ Bilgin, 2010: 75.

saldırıların ardından ABD tekrardan tüm dünyanın geleceğinin teminatı olarak kendisini görmüş ve bu temsiliyetin de başını çekmiştir. Bu sebeplerden ötürü de tüm dünyadaki insanlar adına konuşmuş ve hareket alanlarına gerekçe olarak bunu göstermiştir. ABD bu dönemde kendi çıkarlarını evrensel çıkarlar ile birleştirmiş, bu birleştirmeyi de Amerikan siyasi hayatına başarılı bir biçimde entegre etmiştir.¹⁸⁴ Saldırıların ardından Amerika önderliğinde başlatılan “terörle savaş” güvenlik algılamalarında tekrardan bir değişime sebebiyet vermiştir. Fakat Soğuk Savaş sonrası süreçte ABD’nin uluslararası sistemde tek başına hegemon konumunda bulunması, beklentilerin tam tersi bir şekilde uluslararası ortamın daha net daha açık olmasına katkıda bulunmamıştır.¹⁸⁵

Tablo 1.2: Geleneksel ve Genişlemeci Güvenlik Yaklaşımları Karşılaştırması

Geleneksel ve Genişlemeci Güvenlik Yaklaşımları Karşılaştırması	
Geleneksel Güvenlik Yaklaşımı	Genişlemeci Güvenlik Yaklaşımı
Devlet güvenliği	Birey, toplum, insanlık, devlet, ekonomi, çevre
Askeri ve siyasi güvenlik	Toplumsal güvenlik
Dilden önce	Dilden sonra
Sabit	Değişken
Amaç	Araç
Ne kadar çok güvenlik, o kadar iyidir.	Daha az güvenlik, daha fazla politika

Kaynak: Yalçın, 2023: 23.

1.3.3. Güvenlik Kavramında Genişleme ve Derinleşme

Güvenlik kavramının genişleyip derinleşmesi ile birlikte birçok yeni tehdit unsuru da oluşmuştur. Bu noktada askeri güvenliğe karşı oluşan tehditler, devletlerin varoluşlarını ilgilendiren tehditlerdir. Nitekim sonuçları devletlerin dünya siyasi tarihinden silinmesine yol açabilmektedir. Siyasi güvenliğe yönelik tehditler, devletlerin kurumsal yapılanmalarına zarar verebilmekte, hükümet politikalarının baskılanmasına yol açabilmektedir.¹⁸⁶ Toplumsal güvenliğe yönelik tehditler ise, büyük oranda devletlerin kendi içerisinde gerçekleşmektedir. Bu noktada kimlik kavramı önem kazanmaktadır. Ekonomik güvenliğe yönelik tehditler ise daha zorlayıcı olabilmektedir. Küreselleşme ve beraberinde karşılıklı bağımlılıkların artması, dünyanın geneline hâkim olan liberal serbest piyasa ekonomisi, ekonomik güvenliğe yönelik olarak devletlerin hareket alanlarını daraltmaktadır. Çevre güvenliği konusunda tehditler her ne kadar çok açık yahut acil olarak önlem alınacak seviyede olmasa da ilerleyen süreçlerde askeri güvenliğe benzer bir şekilde devletlerin varlıklarını tehlikeye atabilmektedir.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Buzan, 2008: 119.

¹⁸⁵ Yorulmaz, 2014: 120-121.

¹⁸⁶ Ergüven, 2016: 815.

¹⁸⁷ Ergüven, 2016: 815-816.

Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dönemde genişleyen güvenlik algılamaları ile birlikte güvenlik tehditlerinin tek boyutlu ya da devlet merkezli bakış açısı ile değerlendirilmediği görülmektedir. Bu süreçte güvenlik kavramı gelenekselci yaklaşımın “dar” bakış açısından kurtulmuş ve süreç boyunca yapılan tartışmaların da etkileriyle daha da kapsamlı bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 1.3: Genişletilmiş Güvenlik Kavramına Bakış

Güvenlik kavramları	Gösterilen (Kimin Güvenliği?)	Risk altındaki değer (Neyin güvenliği?)	Tehdit kaynağı/kaynakları(Kimden neden korunma?)
Ulusal Güvenlik [Siyasi, askeri boyut]	Devlet	Egemenlik, Toprak Bütünlüğü	Diğer devletler, terörizm (Devlet dışı aktörler)
Toplumsal Güvenlik [Boyutu]	Milletler, Toplumsal Gruplar	Ulusal Birlik, Kimlik	(Devletler) Milletler, Göçmenler, Yabancı Kültürler
İnsan Güvenliği	Bireyler, İnsanlık	Beka, Hayat Kalitesi	Devlet, Küreselleşme, Küresel Çevre Sorunları, Doğa, Terörizm
Çevresel Güvenlik [Boyutu]	Ekosistem	Sürdürülebilirlik	İnsanlık
Cinsiyet Güvenliği	Cinsiyet İlişkileri, Yerli Halk, Azınlıklar	Eşitlik, Kimlik, Dayanışma	Ataerkillik, Totaliter/Erktekelci Kurumlar (Hükümetler, dinler, elitler, kültür), Hoşgörüsüzlük

Kaynak: Brauch, 2008: 11.

Benjamin Miller, ana güvenlik tehdidinin insan hakları ihlalleri ile birlikte çeşitli etnik temizlik hareketlerine kalkışan ve kitlesel ölümlere sebebiyet veren devletler olduğunu söylemektedir. Güvenliği sağlamada başarısız olan devletler, kendi vatandaşlarını teröristlere, çetelere, milis güçlerine ve çevreye zarar verenlere karşı koruyamamaktadır.¹⁸⁸ Nitekim üçüncü dünya ülkeleri olarak sayılabilecek pek çok devlet, askeri gücünü ülke içerisinde yaşayan vatandaşlarını korumaktan ziyade kendi rejimlerini ve burjuvazisini korumak için kullanmaktadır. Bununla birlikte saldırgan devletlerden kaynaklanmayan sorunlarda giderek daha görünür bir hal almaktadır; çevresel bozulma, doğal felaketler, haydut devletler, insan ve uyuşturucu ticareti, salgın hastalıklar ve giderek yaygınlaşan kitle imha silahları yeni güvenlik tehditleri olarak görülmektedir.¹⁸⁹ Yeni güvenlik çalışmaları içerisinde bir diğer alan ise “toplumsal güvenlik” kavramıdır. Wæver toplumsal güvenliğe artan ilginin kültürlere,

¹⁸⁸ Miller, 2001: 19.

¹⁸⁹ Miller, 2001: 19.

kimliklere ve inşacı kurama karşı olan ilginin artmasına ve özellikle Soğuk Savaş'ın ardından etnik-kültürel çatışmaların önceki dönemlere nazaran hız kazanmasına bağlamaktadır. O dönemde, gerçekleşen etnik-kültürel çatışmaları analiz edebilmek için geleneksel yaklaşımın yetersiz kalması ve aynı zamanda bu alana yönelik herhangi bir güvenlik kategorisinin bulunmaması, güvenlik çalışmalarının yoğunlaşmasına ve çalışma sayısının artmasına yol açmıştır.¹⁹⁰

Eleştirel/genişlemeci güvenlik yaklaşımı, güvenlik algılanışında yaşanan değişimler vasıtasıyla güvenlik sorunlarının çözülebileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda yeni güvenlik yaklaşımlarında; “küreselleşme, çatışmaların barışçıl çözümü, sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaşması, bireysel hak ve hürriyetlerin genişlemesi, demokratikleşme ve ekonomik kalkınmanın sağlanması” güvenlik sorunlarının çözümlenmesinde oldukça önemli olacaktır.¹⁹¹ Gelenekselci yaklaşımın devlet merkezci, askeri güvenliği önceleyen yaklaşımının yanında güvenliğin toplumsal, etnik-kültürel, çevresel ve ekonomik boyutları da ele alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda güvenlik kavramı giderek daha da genişlemiş ve derinleşmiştir. Aynı zamanda bu yaklaşım OECD ülkelerini de etkilemiş, yeni güvenlik yaklaşımı yaygınlaşmaya başlamıştır.¹⁹² İnsan güvenliği kavramı ilk defa 1994 yılındaki UNDP raporunda kendine yer bulmuştur. Bu kavram daha sonraları “İnsan Güvenliği Komisyonu” aracılığıyla da geliştirilmiştir. Güvenlik kavramındaki gelişme ve derinleşmeye, uluslararası örgütler ve uluslararası sivil toplum kuruluşları da katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda “enerji (IEA, OECD), gıda (FAO, WFP), su (UNEP) ve sağlık (WHO)” uluslararası aktörler de güvenliğe yeni dahil edilen konularda çalışmalar yapılmıştır.¹⁹³

Güvenliğin tekrardan yorumlanmasında ise dört eğilim öne çıkmaktadır. İlk eğilim güvenliğin devletlerden çok bireylere yönelik sağlanmasını desteklemektedir. İkinci eğilim güvenliğin daha fazla genişlemesi ve derinleşmesini desteklemektedir. Üçüncü eğilim güvenlik konusunda yeni tehditlerin var olduğunu kabul edip, bu yeni tehditlere yönelik yeni politikalar oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Son olarak ise halihazırda herhangi bir tehdit algısına sahip ve aynı zamanda çevresel sorunlar, doğal afetler gibi yeni tehditlerle de boğuşan “savunmasız” bireylere yönelik yeni çalışmalar ve araştırmalar yapmaktır.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Waewer, 2008: 154-155.

¹⁹¹ Ağır, 2015: 108.

¹⁹² Brauch, 2008: 10.

¹⁹³ Brauch, 2008: 22.

¹⁹⁴ Brauch, 2008: 22-23.

Tablo 1.4: Güvenlik Çalışmaları Perspektifi

Uluslararası güvenlik perspektifi	Referans objesi	İçsel/dışsal güvenlik algısı	Sektörler	Güvenlik politikaları yansıması	Epistemoloji
Stratejik çalışmalar	Devlet	Öncelikle dışsal	Askeri (Güç kullanımı)	Realist	Pozitivist
Neo-realist güvenlik çalışmaları	Devlet	Öncelikle dışsal	Askeri-politik	Realist	Rasyonalist
Post-yapısalcı güvenlik çalışmaları	Kolektif ve bireysel	İçsel/dışsal (Anayasal sınırlar)	Tüm sektörler	Dönüşen realizm (Ütopik idealizm hariç)	Anti-Konstrüktivist ve söylemsel
Post-kolonyal güvenlik çalışmaları	Devlet ve kolektif	İçsel/dışsal	Tüm sektörler	Baskın batılı yaklaşım	Eleştirel Teori, anti-Konstrüktivist, Tarihsel Sosyoloji
Barış çalışmaları	Devlet, toplum, bireyler	İçsel/dışsal	Tüm sektörler (Askeri çözüm karşıtı)	Olası dönüşüm	Pozitivist (niceliksel olarak Marksist materyalist)
İnsan güvenliği çalışmaları	Birey	Öncelikle içsel	Tüm sektörler	Dönüşümcü	Ampirik ve Soft-Konstrüktivist
Feminist güvenlik çalışmaları	Birey-kadın	İçsel/dışsal	Tüm sektörler	Çoğunlukla dönüşümcü	Niceliksel olarak Postyapısalcı
Eleştirel güvenlik çalışmaları	Birey	İçsel/dışsal	Tüm sektörler	Dönüşümcü (özgürlükçü)	Eleştirel Teori (hermeneutik)
Kopenhag Okulu	Kolektif ve çevre	İçsel/dışsal	Tüm sektörler	Tarafsız	Söylem analizi
Geleneksel Konstrüktivist çalışmalar	Devlet	Dışsal	Askeri	Olası dönüşüm	Soft-pozitivist
Eleştirel İnşacı yaklaşım	Kolektif	Çoğunlukla dışsal	Askeri	Olası dönüşüm	Sosyolojik ve anlatımsal

Kaynak: Buzan ve Hansen, 2009:

İKİNCİ BÖLÜM

KOPENHAG OKULU VE GÜVENLİKLEŞTİRME TEORİSİ

2.1. Kopenhag Okulu

Avrupa merkezli güvenlik çalışmaları, teorik olarak Avrupa'nın etkilendiği, içerisinde bulunduğu ulusal ve uluslararası aktörlerle birlikte değerlendirilmelidir. Avrupa merkezli güvenlik yaklaşımına yönelik teorik çalışmalar, Avrupa politika, uygulama ve hedeflerinin bir yansıması şeklinde okunabilir. Uzun bir süreç boyunca ABD'nin kendi hegemonyasını dayatması ve güvenlik kavramını da kendi hedefleri ve politikaları yönünde değerlendirme çabası bir memnuniyetsizlik yaratmış ve bu memnuniyetsizlik Avrupa merkezli yaklaşımların gelişip olgunlaşmasına da katkı sağlamıştır. Avrupa merkezli güvenlik yaklaşımı kavram ve düşünce dünyasında etkin olup, bu doğrultuda dünya politikasında da etkin olmak için çabalamaktadır. Bu bağlamda güvenlik çalışmalarında yeni bir yaklaşım olarak Kopenhag Okulu, ABD'nin kendi hegemonyasını ve politikalarını düşünsel ve teorik çerçevede işletmeye çalışan realist güvenlik yaklaşımına, kısacası geleneksel güvenlik anlayışına yönelik bir eleştiri olarak kendini konumlandırmıştır.¹⁹⁵

Kopenhag Okulu'nun geçmişi 1985 yılına dayanmaktadır. Kopenhag Üniversitesi içerisinde kurulan “Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi” ve yine bu kuruma bağlı olarak gerçekleşen “Avrupa Güvenliği'nin Askeri Olmayan Boyutları” projesi ile Kopenhag Okulu uluslararası ilişkiler disipliniinde daha görünür bir hale gelmiştir.¹⁹⁶ Okulun önemli temsilcileri arasında ise Barry Buzan ve Ole Waever bulunmaktadır.¹⁹⁷ Okulun isim babası ise Bill McSweeney'dir. Sweeney yazdığı *Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School* eleştirel makalesinde Buzan ve Kopenhag okulundan bahsetmektedir.¹⁹⁸ Buzan ve Waever da bu isimlendirmeyi kabul etmiş ve itirazda bulunmamıştır.¹⁹⁹

Weaver, Kopenhag Okulu'nun güvenlik çalışmalarının “güvenlikleştirme, sektörler ve bölgesel güvenlik kompleksleri” olmak üzere üç farklı temel üzerinden yürütüldüğünü belirtmiştir.²⁰⁰ Bu noktada, bu üç temel üzerinden ilerleyen Kopenhag Okulu'nun güvenlik yaklaşımı, güvenlik konularının çok daha çeşitli yönlerinin ve boyutlarının da incelenmesine

¹⁹⁵ Buzan ve Hansen, 2009: 1.

¹⁹⁶ Akgül Açıkmeşe, 2011: 57.

¹⁹⁷ Buzan ve Hansen, 2009: 212.

¹⁹⁸ Mcsweeney, 1996.

¹⁹⁹ Buzan ve Waever, 1997.

²⁰⁰ Waever, 2003: 7.

olanak sağlamaktadır.²⁰¹ Kopenhag Okulu'nun güvenlik yaklaşımı, geleneksel teorinin askeri ve güç odaklı güvenlik yaklaşımını genişletmekle beraber, devlet dışındaki uluslararası aktörleri de güvenlik kavramının içine dahil etmektedir. Buzan, Kopenhag Okulu'nu geleneksel güvenlik anlayışının devlet merkezliyetiyle eleştirel güvenlik yaklaşımlarının birey ya da uluslararası güvenliği öne çıkaran yaklaşımının tam ortasında konumlandırmaktadır.²⁰² Buzan'a benzer bir şekilde Weaver da Kopenhag Okulu'nu geleneksel güvenlik yaklaşımı ve genişlemeci güvenlik yaklaşımının arasında bir üçüncü yol olarak görmektedir. Weaver'a göre güvenliğin genişlemesi doğru bir yaklaşımdır. Güvenlik, birçok referans nesnesinde ve elbette ki tüm sektörlerde aranabilir. Genişlemeci yaklaşıma da bir eleştiride bulunan Weaver, her şeyin güvenlik olarak algılanmaması gerektiğini, güvenlik ve güvenlik dışı kavramların ayrımının doğru bir şekilde yapılması gerektiğini belirtmiştir.²⁰³

2.2. Bölgesel Güvenlik Kompleksi

Soğuk Savaş'ın bitimi ile birlikte uluslararası sistemde de değişiklikler meydana gelmiştir. Bu bağlamda Soğuk Savaş'ın ardından küresel çatışmalardan ziyade bölgesel çatışmalar ön plana çıkmıştır. Çift kutuplu sistemin getirmiş olduğu karşıt ideolojilerin savaşı ve kamplaşma ortamı ortadan kalkmış, bölgesellik önem kazanmıştır.

Buzan'a göre Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası sistemin değişimiyle daha fazla önem kazanan bölgesellik ile birlikte güvenlik kavramı uluslararası tanımlamadan (sistem güvenliği) ziyade bölgesel (alt sistem güvenliği) olarak incelenmelidir.²⁰⁴ Yine Buzan ve Weaver'a göre Bölgesel Güvenlik Kompleksi (BGK) anarşik uluslararası sistemde bir altyapı oluşturacak ve bununla birlikte güç kutupluluğunun sistemde yarattığı değişimleri anlamlandırmakta da işlevsel olacak bir teoridir. Bu durumda BGK birçok ana akım realist ve liberal yaklaşımla eş güdümlü çalışabilir nitelikte gelişecektir. Diğer yandan BGK inşacı yaklaşımla da desteklenmiştir çünkü BGK oluşum süreçleri sistem içerisindeki devletlerin birbirlerini dost veya düşman olarak görmelerine de bağlıdır. Bu bağlamda BGK sadece güç dağılımlarına bağlı olmamakla birlikte uluslararası aktörlerin eylemleri ve davranışları ile de bağlantılıdır.²⁰⁵

Buzan'a benzer şekilde Stadtmüller'de bölgesel güvenliğin önemine dikkat çekmiştir. Sağlıklı bir uluslararası sistemin oluşturulamaması kabulünden yola çıkan Stadtmüller bölgeselliği, devletler ve uluslararası sistem arasında bir ara aşama olarak görmektedir. Siyasi,

²⁰¹ Huysmans, 1998: 483-486.

²⁰² Buzan ve Hansen, 2009: 213.

²⁰³ Weaver, 2003: 8.

²⁰⁴ Buzan vd., 1998: 6.

²⁰⁵ Buzan ve Weaver, 2003: 40

ekonomik, kültürel ve toplumsal bağlara dikkat çeken Stadtmüller, bu kavramlar aracılığıyla çeşitli bölgesel gelişmelerin ve iş birliklerinin sağlanabileceğini ve bu süreçle birlikte küresel sistemde de iyileşme sağlanabileceğini belirtmiştir.²⁰⁶ Stadtmüller'e göre devletlerin dış tehdit algılamaları bölgesel düzenlemelere yol açmaktadır. Bölgesel yapılara üyelikler de güvenliğin güçlendirilmesine ve karşılıklı etkileşim sayesinde ortak güvenin oluşturulmasına katkı sağlamaktadır. Tam tersi bir şekilde bölgesel iş birlikleri ortadan kalkar ve dışlayıcı bir nitelik kazandığı takdirde bu durum uluslararası sistemin güvenliğini de tehlikeye atmaktadır.²⁰⁷

Buzan ve Weaver'a göre BGK'lar dostluk ve düşmanlık kalıpları ile tanımlanmaktadır. Bölgesel BGK'lar Yunanlılar ve Türkler, Araplar ve Persler gibi düşmanlıkla tanımlanabildiği gibi Araplar, Avrupalılar ve Güney Amerikalılar ortak kültür ve değerler şeklinde de tanımlanabilmektedir. BGK'ları etkileyen faktörler uluslararası anarşik yapı ve bu yapının getirdiği güç mücadeleleri ile birlikte bölgesel etkileşimden de kaynaklanmaktadır.²⁰⁸

Bölgesel Güvenlik Kompleksi tanımlaması uluslararası ilişkiler literatürüne Buzan'ın *People, State and Fear* kitabı ile birlikte girmiştir. Buzan BGK'yı "başlıca güvenlik algılamaları ve kaygıları, ulusal güvenlik problemleriyle, birbirinden ayrı analiz edilemeyecek veya çözümlenemeyecek biçimde birbirine bağlanmış devlet grupları" olarak tanımlamıştır.²⁰⁹ Bu bağlamda BGK içerisinde bulunan devletlerin birbirlerine karşı olan güvenlik algılarına ve bununla birlikte birbirleri ile etkileşimlerinin bir sonucudur. Görüldüğü üzere BGK bir nevi bir sosyal yapıdır. Bu yapıyı oluşturan devletlerin birbirleri ile etkileşimleri sonucunda yapı değişmekte ve dönüşmektedir. Soğuk Savaş döneminde yapılan bu tanımlama daha sonra Buzan tarafından değiştirilmiştir. BGK'yı Soğuk Savaş sonrası döneme uyarlayan Buzan, 1998 yılında yayımlanan *Security: A New Framework for Analysis* kitabında BGK tanımlamasını Soğuk Savaş sonrası döneme göre uyarlamış ve tanımda değişikliğe gitmiştir. Buzan'a göre "başlıca güvenlikleştirme ve güvensizlikleştirme süreçleri, güvenlik sorunları birbirlerinden ayrı analiz edilemez veya çözümlenemez şekilde birbirine bağlı olan birimler" şeklinde tanımlamıştır.²¹⁰

Buzan'ın Soğuk Savaş öncesi ve Soğuk Savaş sonrası dönemde gerçekleştirdiği BGK tanımlamaları arasında çeşitli farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu noktada Soğuk Savaş öncesi dönemdeki BGK tanımı daha çok güvenliğin askeri ve siyasi sektörlerine odaklanmış bir tanımdır. Bu nedendir ki BGK'nın referans nesnesi olarak devletler baş aktör olarak

²⁰⁶ Stadtmüller, 2005: 109.

²⁰⁷ Stadtmüller, 2005: 109.

²⁰⁸ Buzan ve Waever, 2003: 45.

²⁰⁹ Buzan, 1983.

²¹⁰ Buzan vd., 1998.

görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası yapılan tanımlamada ise değişen güvenlik algılamalarının da etkisi görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde yapılan tanım devlet odaklı olmaktan uzaklaşmıştır. Bu bağlamda askeri ve siyasi odaklı olmaktan çok birçok farklı uluslararası aktörü içerisine alan ve yine Kopenhag Okulu'nun ortaya attığı birçok güvenlik sektörünü de kapsayan bir BGK tanımı oluşturulmuştur. Yeniden yapılandırılmış BGK tanımlamasına göre bölgelerin hangi sektörleri önceleyeceği yine BGK içerisinde bulunan başat aktörlerin öz güvenliklerini nasıl güvenlikleştirdikleri ile bağlantılıdır.

2.3. Sektörel Güvenlik Yaklaşımı

Tezin birinci bölümünde de belirtildiği üzere güvenlik kavramı ile ilgili tartışmalar güvenliği öncelikle askeri olarak tanımlayan ve güvenlik kavramına genişlemeci yaklaşanlara göre daha “dar” bir çerçeveden bakan geleneksel yaklaşım ile güvenlik kavramının daha “geniş” bir şekilde yorumlanması gerektiğini söyleyen genişlemeci güvenlik yaklaşımı arasında meydana gelmiştir.²¹¹ Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte güvenlik algılamalarında da keskin bir değişim meydana gelmiştir. Bu dönemde Avrupa hükümetlerinin büyük bir çoğunluğu politika olarak geleneksel güvenlik kavramından uzaklaşmışlar ve genişletilmiş güvenlik kavramını ön plana çıkarmışlardır. Wilde, Buzan ve Waever gelenekselci askeri güvenlik yaklaşımına güvenliğin çevresel, ekonomik, siyasi ve toplumsal yönlerini de eklemişler ve “genişleticiler” olarak isimlendirilmişlerdir.²¹² Bu noktada Kopenhag Okulu güvenlik kavramını beş sektöre ayırmıştır, bunlar; “askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel” sektörlerdir. Aynı zamanda beş adette analiz düzeyi belirlenmiştir: “uluslararası, bölgesel, ulusal, yurtiçi gruplar ve birey” bu şekilde analiz düzeyleri arasında da bir ayrıma gidilmiştir.²¹³ Bu bağlamda beş sektör genişlemeyi ifade ederken, oluşturulan analiz düzeyleri sayesinde güvenlik kavramında derinleşmeyi ifade edilmektedir. Kopenhag Okulunun yaptığı bu ayırım genişleyen ve derinleşen güvenlik kavramının temellerini oluşturmaktadır.

Beş sektöre ayrılan güvenlik yaklaşımında; devletler, askeri güvenliğin temelinde yer almaktadırlar, siyasi sektörde ise en önemli kavram “egemenlik” kavramıdır. “Ulusal ve uluslararası ekonomik sistemler” vasıtasıyla ekonomik güvenlik şekillendirilmektedir. “Kolektif kimlikler” ise toplumsal güvenlik bağlamında önemlidir. Bitki ve hayvan türleri ile birlikte bu canlıların habitatları ise “çevresel güvenliğin” oluşumuna katkı sağlamıştır. Bu bağlamda yeni güvenlik yaklaşımı ile birlikte bu olgulara karşı oluşan yeni tehdit

²¹¹ Ağır, 2015: 103.

²¹² Brauch, 2008: 6-7.

²¹³ Brauch, 2008: 7.

yaklaşımları, yeni güvenlik anlayışının şekillenmesinde de önem arz etmektedir.²¹⁴ Literatürde giderek daha fazla dillendirilmeye başlanan yeni güvenlik yaklaşımı ile birlikte, güvenlik konusuna dahil edilen yeni tehditler “yumuşak güvenlik” olarak tanımlanmıştır. Geleneksel yaklaşımın askeri tehditleri ise “sert güvenlik” olarak tanımlanmıştır.²¹⁵

Tablo 2.1: Güvenlik Sektörleri ve İşlevsel Farklılaşmaları

Güvenlik Sektörleri	Güvenlik Sektörlerinin Tanımlanmaları
Askeri Sektör	Zorlayıcı güç ilişkileri, aktörlerin birbirleri ile savaşma kabiliyetleri
Siyasi Sektör	Otorite, yönetim statüsü
Ekonomik Sektör	Üretim, ticaret ve finans ilişkileri
Toplumsal Sektör	Kolektif kimlik ilişkileri ve sürdürülebilirliği
Çevresel Sektör	İnsan faaliyetleri ve gezegenin biyosferi arasındaki ilişki

Kaynak: Albert ve Buzan, 2011: 418.

2.4. Güvenlikleştirme Kavramı

Güvenlikleştirme kavramının temellerini *Securitization and Desecuritization* makalesi ile Ole Waever atmıştır.²¹⁶ Ardından bu kavram Barry Buzan, Ole Waever ve Jack De Wilde tarafından kaleme alınan *Security: A New Framework for Analysis* aracılığıyla da geliştirilmiştir.²¹⁷ Kopenhag Okulu, güvenlik kavramını “siyaseti oyunun yerleşik kurallarının ötesine taşıyan ve meseleyi ya özel bir siyaset türü olarak ya da siyasetin üstünde çerçeveleyen bir hamle” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda güvenlikleştirmeyi ise, “siyasallaştırmanın daha aşırı bir versiyonu” şeklinde tanımlamaktadır.²¹⁸

Bu noktada herhangi bir kamusal problem, siyasallaştırılmamış, (devletlerin ilgilenmediği, kamusal olarak herhangi bir tartışmanın yapılmadığı ve kararların alınmadığı durum) siyasallaştırılmış (problem kamu tartışmalarının bir parçası olmuştur, probleme yönelik kaynak aktarımı ve hükümet kararları gerekir) ya da güvenlikleştirilmiş (problem varoluşsal bir tehdit olarak lanse edilir ve acil önlemler gerektirir) olarak bu üç noktadan herhangi birine yerleştirilebilir.²¹⁹ Problemler değişen koşullarla birlikte, herhangi bir noktada yer alabilir. Aynı zamanda problemler zaman içerisinde ve devletten devlete de farklılık

²¹⁴ Ergüven, 2016: 815.

²¹⁵ Bilgin, 2010: 79.

²¹⁶ Waever, 1995.

²¹⁷ Buzan vd., 1998.

²¹⁸ Buzan vd., 1998: 23.

²¹⁹ Buzan vd., 1998: 23-24.

gösterebilmektedir. Örneğin İran ve Suudi Arabistan gibi çeşitli devletler dini siyasallaştırırken, Fransa ve Almanya gibi bazı devletler ise bunu yapmamaktadır.²²⁰

Waeber, güvenlik kavramını “söz edimi” olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte güvenlikleştirme kavramını ise “herhangi bir konuyu varoluşsal bir tehdit olarak gören ve bunu temsil eden dilsel ifade biçimi” olarak tanımlamıştır.²²¹ Buzan ve Waeber tarafından kaleme alınan *Regions and Powers The Structure of International Security* isimli eserde ise güvenlikleştirme “Bir siyasi topluluk içinde, bir şeyi değerli bir referans nesnesine yönelik varoluşsal bir tehdit olarak ele almak ve bu tehdide karşı acil ve istisnai önlemler alınması çağrısını mümkün kılmak için öznelararası bir anlayışın inşa edildiği söylemsel süreç” olarak tanımlanmıştır.²²² Bu “söz edimi” süreci ise üç ana temelden oluşmaktadır. İlk olarak herhangi bir problem, devlet elitleri tarafından söz edimi de dahil olmak üzere tehdit olarak lanse edilmelidir. Daha sonrasında lanse edilen bu tehdit, acil olarak halledilmesi gereken ve olağan akışta var olan siyasi süreçlerden ziyade olağanüstü önlemler alınmasını gerektiren bir duruma evrilecektir.²²³ Son olarak güvenlikleştirme sürecinin başarıya ulaşabilmesi için, “önemli bir izleyici kitlesinin” problemin gerçekten bir tehdit olduğuna yönelik olarak, güvenlikleştirme sürecini başlatan yönetici elitler ile aynı düzlemde buluşması gerekmektedir.²²⁴ Bu noktada lanse edilen tehdit eğer ki alımlayıcı kitle tarafından onaylanmaz veya yeteri kadar kabul görmez ise güvenlikleştirme süreci tam anlamıyla başarıya ulaşmamış olarak görülmektedir.

Kopenhag Okulu’na göre güvenlikleştirme süreci boyunca güvenlikleştirmeyi kolaylaştıracak çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurların etkisi, başarılı bir güvenlikleştirme süreci sağlanması için gerekli görülmektedir. Fakat bu unsurlar tam anlamı ile sağlanamazsa güvenlikleştirme süreci sekteye uğrayabilmektedir. Güvenlikleştirici aktör için tehditlerin geçmiş dönemden beri var olup olmaması ve güvenlikleştirme sürecinin niteliği oldukça önemlidir. Başarılı bir güvenlikleştirme sağlanması için iki yol vardır. Bunlar “iç koşullar (dilsel) ve dış koşullar (toplumsal)” olarak tanımlanabilir.²²⁵ İç ve dış koşullar tam anlamıyla birbirlerini tamamladıkları gerçek ve sağlıklı bir güvenlikleştirmeden bahsedilebilir. Başarılı güvenlikleştirme süreçlerinde genel manasıyla güvenlikleştirici aktör ile güvenlikleştirilen referans nesnesi aynı olmaktadır. Bundan farklı olarak bir diğer önemli noktada da güvenlikleştirmeyi gerçekleştiren aktör, referans nesnesi ile kendisini

²²⁰ Buzan vd., 1998: 23-24.

²²¹ McDonald, 2008: 566.

²²² Buzan ve Waeber, 2003: 491.

²²³ Akgül Açıkmeşe, 2011: 61.

²²⁴ Balzacq, 2005: 177.

²²⁵ Baysal ve Lüleci, 2015: 82.

bağdaştırmaktadır. Referans nesnesi devlet olarak belirlendiğinde, güvenlikleştirici aktör de genellikle devlet olmaktadır. Bu noktada referans nesnesi ile güvenlikleştirici aktörün aynı olması, güvenlikleştirmenin ve meşruiyetin sağlanmasına katkıda bulunacaktır.²²⁶

Güvenlikleştirme her ne kadar siyasallaştırmanın daha ileri bir versiyonu olarak algılsa bile aslında temel olarak siyasallaştırmanın karşıtıdır. Siyasallaşma bir konuyu “açık, bir seçim meselesi, üzerinde karar verilen ve bu nedenle sorumluluk gerektiren bir şey” olarak görmektedir. Fakat güvenlikleştirme ise bir sorunu “acil ve varoluşsal olarak, siyasetin normal pazarlıklarına maruz bırakılmayacak kadar önemli, ancak diğer meselelerden önce üst düzey liderler tarafından kararlılıkla ele alınması gereken” bir durum olarak görmektedir.²²⁷ Bu bağlamda güvenliğin “idealize” edilmemesi gerekmektedir, güvenliğin herhangi bir şekilde idealize edilmesi devletler üzerinde istenmeyen bir şekilde demokratik olmayan sonuçlara sebebiyet verebilmektedir.²²⁸ Weaver’a göre, geleneksel yaklaşımın “ne kadar çok güvenlik varsa o kadar iyidir” düşüncesi, yanlış bir düşüncedir ve güvenliği olumsuz bir kavram olarak görmektedir. Aslında güvenlikleştirilen durumlar siyasallaşma üzerinden ele alınamayan yahut başa çıkılamayan sorunlardır.²²⁹ Bu noktada Weaver’a göre siyasallaşma vasıtası ile başarılı olunamayan konular, güvenlikleştirmenin gündemine gelmektedir, nitekim güvenlikleştirmenin gündemine gelen bu konular aslında bir başarı değil aksine siyasallaşma sürecindeki başarısızlığına işaret etmektedir.

Herhangi bir problem hiçbir zaman kendi kendine güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılanmaz. Problemlerin güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılanması ancak aktörler tarafından gerçekleştirilebilir. Bu noktada güvenlikleştirme sürecini başlatacak kişi, topluluk ya da herhangi bir kurum, güvenliği aynı zamanda siyaset ile de bağdaştırmış olur. Bu bağlamda güvenlikleştirme belirtildiği üzere aslında sorunun çözülmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Kopenhag Okulu problemlerin güvenlikleştirme süreci ile değil aksine siyasallaşma süreci ile çözülmesini tercih etmektedir. Eğer herhangi bir sorun, güvenlikleştirici aktörler tarafından tehdit olarak algılanmazsa, o sorun belirli bir zaman sonra kendiliğinden siyaset alanının dışına çıkmaktadır.

Güvenlikleştirme kavramı ile beraber geleneksel güvenlik algısının belli başlı temeller üzerine oturtulmuş yaklaşımı da sorgulanmıştır. Bu bağlamda geleneksel güvenlik anlayışının tehdit algısı ve gelecek tehditlere yönelik verilecek cevaplar sınırlıdır. Bu anlayış güvenlik kavramına daha dar bir pencereden bakılmasına da vesile olmaktadır. Örnek vermek gerekirse

²²⁶ Baysal ve Lüleci, 2015: 80.

²²⁷ Weaver, 2003: 12.

²²⁸ Weaver, 2003: 12.

²²⁹ Weaver, 2003: 12.

geleneksel güvenlik anlayışının tehdit algısı devlet merkezlidir, tehditler genellikle klasik olarak devlete, devlet güvenliğine ve devlet egemenliğine yöneliktir. Bu tehditlerle başa çıkabilmek için ise yapılacaklar sınırlıdır bunlar; güç artırımı sağlamak, yeni ittifaklar aramak ve askeri olarak kuvvetlenmek. Güvenikleştirme yaklaşımı ise güvenliğe çok daha farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu noktada güvenlik sorunlarının nasıl algılandığı, sorunların nasıl güvelikleştirildiği, güvenliğine tehdit algılayan nesne, tehdit algısının kimler aracılığıyla kitlelere aktarıldığı ve son olarak tehditlere yönelik siyaset üstü ve olağandışı tedbirlerin nasıl alınacağına yönelik süreçler güvelikleştirme çalışmalarını da oluşturmaktadır.²³⁰

2.5. Güvelikleştirmenin Temel Unsurları

Başarılı bir güvelikleştirme sağlanabilmesi için çeşitli unsurların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu unsurların gerçekleştirilmesi ile birlikte başarılı bir güvelikleştirme sağlanabilir, aksi halde güvelikleştirme başarısız olmuş yahut eksik gerçekleştirilmiş olacaktır.

2.5.1. Referans Nesnesi

Kopenhag Okulu, referans nesnesi kavramını “varoluşsal olarak tehdit altında olduğu düşünülen ve hayatta kalmak için meşru bir iddiası olan şeyler” olarak tanımlamıştır.²³¹ Bu noktada geleneksel yaklaşım güvenlik konusunda referans nesnesi olarak devleti görmektedir. Birçok kavram referans nesnesi olarak söylenebilir, fakat güvelikleştirmeyi gerçekleştirmek isteyen aktör her referans nesnesinde aynı oranda başarılı olamayabilir.²³² Bu doğrultuda şu çıkarımda bulunulabilir; daha milliyetçi topluluklarda, yönetici elitlerin güvelikleştirme adına referans nesnesi olarak devleti göstermesi, milliyetçi söylemlerde bulunması, güvelikleştirici aktörün güvelikleştirmeyi sağlama noktasında başarılı olma olasılığını artırmaktadır.

Bir güvelikleştirme örneği olarak, 11 Eylül Saldırıları ardından haydut devletlerden biri ilan edilen Irak, 2003 yılında ABD tarafından işgal edilmiştir. Bu noktada ABD elitleri tarafından Saddam Hüseyin dünya barışına, Irak halkına ve aynı zamanda ABD ve tüm Batı medeniyetine bir tehdit olarak lanse edilmiştir. Bu bağlamda ABD, Saddam Hüseyin üzerinden üç farklı noktayı referans nesnesi haline getirmiştir.

Bu noktada İsrail, Arap devletleri ile çatışmalar yaşadığı dönemlerde referans nesnesi olarak her daim devletin bekasını göstermiş, devletin varlığının tehlikede olduğunu öne

²³⁰ Miş, 2012: 40.

²³¹ Buzan vd., 1998: 6.

²³² Buzan vd., 1998: 6.

sürmüştür. Süreç boyunca zaman zaman Arap devletlerinin saldırıları buna neden olmuşken zaman zaman da Arap nüfusunun Yahudi nüfusuna nazaran fazlalığı ve bu bağlamda İsrail devletinin varlığı tehdit altında gösterilmiştir. Yahudilik üzerinden milliyetçi söylemlerde bulunmuş bu sayede güvenlikleştirme süreçlerinde başarıya ulaşmaya çalışmıştır. İsrail yöneticileri Araplar tarafından çevrelenmiş ve sıkıştırılmış olmanın verdiği güvensizlik hissiyatını, Yahudilerin geçmiş dönemde ulus olma bilincinden yoksun yaşadıkları ve pogromlara maruz kaldıkları dönemini hatırlatarak güçlendirmiş ve “kendimize ait tek bir devletimiz var sahip çıkmalıyız” bilincini yerleştirmeye çalışmıştır.

2.5.2. Güvenlikleştirici Aktör

Kopenhag Okulu güvenlikleştirici aktörü “güvenlik söylemi eylemini gerçekleştiren kişi ya da grup” olarak tanımlamıştır. Genel olarak güvenlikleştirici aktörler “siyasi liderler, bürokrasiler, hükümetler, lobiciler ve baskı grupları” olarak tanımlanmıştır. Fakat yukarıda bahsedilen aktörlerden hiçbiri referans nesnesi olarak tanımlanmaz çünkü güvenlikleştirici aktörler neredeyse hiçbir zaman kendi güvenlikleri için bir söz edimi gerçekleştirmezler.²³³ Bir başka deyişle güvenlikleştirmeyi gerçekleştiren aktör, referans nesnesine yönelik tehdidi alımlayıcı kitleye söz edimi yoluyla sunan aktördür. Fakat bu noktada güvenlikleştirme sürecinde topluluklar çok daha alt gruplara da ayrılabilceğinden dolayı, güvenlikleştirici aktörün net bir şekilde belirlenebilmesi kolay olamayabilir. Güvenikleştirmeyi sağlayan aktörün doğru şekilde belirlenebilmesi (hükümet yetkilileri mi, ordu mu ya da kurumlardan ziyade dışişleri bakanı, devlet başkanı gibi bireyler mi) zaman zaman zor olabilmektedir.²³⁴ Kopenhag Okulu analizlerin büyük çoğunluğunda konuşma eylemini gerçekleştiren aktörlere odaklanmaktadır. Bu noktada parlamenter sistemlerde hükümet yetkilileri genellikle yasama organının da birer üyesidirler ve meclisler karar alıcıların güvenlik politikalarını tasarlayabilecekleri bir ortam olarak da işlev görmektedirler.²³⁵

Kısaca özetlemek gerekirse güvenlikleştirici aktör, referans nesnesini, başta söz edimi olmak üzere çeşitli yollara başvurarak kitleleri uyarmak ve aynı zamanda kitleleri ikna etmektedir. Bu bağlamda güvenlikleştirmeyi gerçekleştiren aktörler, güvenlikleştirmeyi kendileri için değil, bir referans nesnesi adına gerçekleştirirler. Bu referans nesnesi, egemenlik yahut ulus olacağı gibi, milliyetçilik, dinsel yahut dilsel söylemler de olabilir. Ya da 2003 yılında ABD’nin Irak İşgali sürecinde gördüğümüz gibi, referans nesnesi tüm insanlığın iyiliği, kitle imha silahlarının pasifize edilmesi olarak da lanse edilebilmektedir.

²³³ Buzan vd., 1998: 40.

²³⁴ Baysal ve Lüleci, 2015: 79.

²³⁵ Olesker, 2013: 377.

Aynı zamanda güvenlikleştirmeyi gerçekleştiren aktör alımlayıcı kitleyi ikna edebilecek yeterlilikte olmalıdır. Bu yeterlilikte olmadığı durumlarda güvenlikleştirme süreci başarısızlıkla sonuçlanabilir. Herkes güvenlikleştirici aktör olabilir fakat tüm güvenlikleştirici aktörler süreci başarıya ulaştıramamaktadır. Bu nedenle genellikle alımlayıcı kitle bürokratları ve devlet yetkililerinin güvenlikleştirici aktör olarak görmekte ve kabul etmektedir. Çünkü bu aktörler konuşmalarını devlet adına yapmaktadırlar ve devlet geçmişten beri yasal, meşru ve düzen koyucudur.²³⁶

İsrail Devleti'nin Arap-İsrail çatışmalarını güvenlikleştirme sürecinde güvenlikleştirici aktörler çeşitlilik göstermektedir. Bu bağlamda güvenlikleştirici aktörler İngiliz manda yönetimi döneminde ve 1948 I. Arap-İsrail Savaşı sırasında genellikle Yahudi yönetici elitler olmuştur. 1948 sonrası süreçte ise İngiliz manda yönetimi döneminde Yahudilerin mobilize edilmesinde etkin olan yönetici elitlerin, İsrail Devleti'nin ilan edilmesi ile birlikte üst düzey devlet kadrolarında yer edinmesiyle güvenlikleştirici aktör rolünü İsrail Savunma Kuvvetleri (İSK) üstlenmiştir. Bu noktada İSK'nın güvenlikleştirici aktör rolünü 1956 Süveyş Krizi sürecinde ve 1967 II. Arap-İsrail Savaşı sırasında açıkça görülmektedir.

2.5.3. Alımlayıcı Kitle

Başarılı bir güvenlikleştirmenin sağlanabilmesi için sadece referans nesnesinin varoluşsal bir tehdit altında olması yeterli görülmemektedir. Başarılı bir güvenlikleştirme için alımlayıcı kitlenin bu söylemi özümsemesi de gerekmektedir.²³⁷ Bu noktada alımlayıcı kitle, yönetici elitler tarafından referans nesnesine yönelik tehdit konusunda ikna edilmesi gereken ve ikna edilmesi için çabalanan kitleyi temsil etmektedir.²³⁸ Alımlayıcı kitle, güvenlikleştirme sürecinin gerçekleştiği toplumlara ve bununla birlikte siyasi rejimlere göre değişkenlik de gösterebilmektedir. Demokratik yönetimlerde alımlayıcı kitle genellikle halk ya da halkı temsil eden parlamento olarak gözükürken, antidemokratik rejimlerde alımlayıcı kitle farklılaşmakta ve genellikle yönetim gücünü elinde bulunduran azınlık olarak tanımlanmaktadır.²³⁹

Güvenlikleştirme süreci, süreci gerçekleştirecek aktörün tarafından referans nesnesi için alımlayıcı kitlenin yönlendirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda Balzacq'a göre alımlayıcı kitle güvenlikleştirmenin de temelini oluşturmaktadır. Güvenlikleştirmeyi gerçekleştirecek aktörler alımlayıcı kitle ile ne kadar bütünleşirse güvenlikleştirme süreci de o kadar başarılı olacaktır. Bu noktada alımlayıcı kitlenin geçmiş tehdit algılarına göre şekillenen

²³⁶ Akgün Açıkmeşe, 2008: 201-202.

²³⁷ Buzan vd., 2008: 25.

²³⁸ Buzan vd., 2008: 36-37.

²³⁹ Doğan, 2019: 43.

bir süreç, kitlenin ikna edilmesini kolaylaştıracak bir etkidir.²⁴⁰ Son olarak güvenlikleştirmeyi sağlayan aktörler ile alımlayıcı kitle arasında, güvenlikleştirme sürecinin temel noktası, referans nesnesine yapılan göndermeler oluşturmaktadır.²⁴¹ Bu bağlamda aslında bu süreç bir sosyal etkileşim sonucunda oluşmaktadır ve Kopenhag Okulu'nun bu noktada inşacı yaklaşımdan etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

2.5.4. Meşruiyetin Sağlanması

Meşruiyetin sağlanması, ancak güvenlikleştirmenin başarılı olduğu noktada sağlanabilir. Çünkü ancak alımlayıcı kitle, güvenlikleştirici aktörün söylem ve eylemlerini kabul eder, varoluşsal bir tehdidin olduğuna inanırsa, demokratik toplumlarda meşruiyet sağlanmış olur. Nitekim tam olarak bu noktada güvenlikleştirici aktör için problem artık siyasallaşmış olmaktan çıkmıştır. Bu yolla da problemin çözümü için alınacak önlemler adına, alımlayıcı kitleden güvenlikleştirici aktör aracılığıyla meşruiyet sağlanmıştır. Çünkü tehdit, artık alımlayıcı kitlenin beka mücadelesine dönüşmüştür.

Meşruiyetin sağlanması konusunda Kopenhag Okulu'na çeşitli eleştirilerde bulunmaktadır. Bu noktada eleştirilerin odak noktası güvenlikleştirme kavramının sadece “demokratik” olan ülkelerde işleyeceğidir. Çünkü demokratik ülkeler söz edimi yoluyla alımlayıcı kitleyi ikna etmek durumundadır. Otoriter bir güç olmadığından dolayı, kitlelerin yanı sıra ülkenin meclisini de ikna etmesi gerekebilir. Tam tersi bir şekilde anti-demokratik yahut totaliter rejimlerin kitleleri ikna etmesine gerek kalmayabilir. Çünkü bu rejimlerde bulunan siyasi elitler, güçlerini ve yetkilerini kullanarak alımlayıcı kitleyi yok sayıp meşruiyetini sağlayabilmektedir.²⁴²

2.6. Güvenlikdışlaştırma

Kopenhag Okulu'nun güvenlik kavramına bakış açısı, genel perspektiften bir nebze farklıdır. Bu bağlamda güvenlikdışlaştırma kavramı her ne kadar negatif bir kavram olarak görülüyor olsa da Kopenhag Okulu'na göre güvenlikdışlaştırma kavramı pozitif bir anlama sahiptir. Güvenlikleştirme kavramı bahsedildiği üzere olağanüstü ve acil tedbirler almayı gerektiren bir kavramdır ve bu kavram çeşitli aşırılıkların oluşmasına sebebiyet verebilmektedir, bu bağlamda güvenlikdışlaştırma kavramı ise pozitif bir kavramdır. Ortaya çıkan problemlerin ve tehditlerin acil ve olağanüstü önemler alınarak çözümlenmesinden ziyade bu şekilde ele alınmadan problemlerin tekrardan siyasallaşması anlamına

²⁴⁰ Balzacq, 2005: 184.

²⁴¹ İşleyen, 2023: 49.

²⁴² Vuori, 2008: 68.

gelmektedir.²⁴³ Güvenlikdışlaştırma kavramı iki şekilde ortaya çıkabilmektedir: İlk olarak güvenlikleştirmenin başarılı olamadığı durumlarda, kısacası güvenlikleştirme sürecinde yaşanan aksaklıklar sonucunda başarısız bir güvenlikleştirme süreci sonrasında ortaya çıkabilmektedir. İkinci olarak ise güvenlikleştirilen konuların bir süre sonra önemini kaybetmesi, yani konuya ilişkin tehdit algısının kaybolması sonrası, konunun güvenlikleştirmenin gündeminden çıkmakta ve güvenlikdışlaştırılmaktadır.²⁴⁴

İkinci noktayı bir örnekle açıklamak gerekirse Abdullah Öcalan'ın Suriye'de olduğunun bilindiği dönemde, Türkiye bu sorunu güvenlikleştirmiş ve birçok bürokrat bu konuda açıklamalarda bulunmuştur. Nitekim o dönem Genelkurmay Başkanı olan Hüseyin Kıvrıkoğlu “Suriye ile aramızda ilan edilmemiş bir savaş var... Sabırlı olmaya çalışıyoruz ama onun da bir sınırı var” açıklamasında bulunmuştur.²⁴⁵ Bununla birlikte dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Ateş “Apo denilen eşkiyayı kendi ülkelerinde barındırıp onu destekleyerek, Türkiye’yi terör belasına bulaştırmıştır. Türk milleti artık bu konuda göstereceği iyi niyetin sonuna gelmiştir” açıklamasında bulunmuştur.²⁴⁶ Yine aynı dönemde Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel Suriye Hükümetine yönelik “Türkiye’nin gücünü yanlış hesaplama” ve “... Barışçı olmak, sorunları uygarlık içinde konuşarak çözmek demektir. Türkiye barışçı yollardan sorunu çözemiyorsa, hiç kimsenin Türkiye’ye diyeceği kalmaz. Kimseyi tehdit falan etmiyorum, açıkça söylüyorum” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.²⁴⁷ Bu açıklamalar sonrası Abdullah Öcalan'ın Suriye’den sınır dışı edilmesi ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti elitleri tarafından güvenlikleştirilen Abdullah Öcalan'ın Suriye’de ikamet etmesi ve Suriye’nin PKK’ya olan desteği sorunu, bir tehdit olarak ortadan kalkmış ve sorun güvenlikdışlaştırılmıştır. Bu noktada Abdullah Öcalan'ın Suriye’yi terk etmesi sonrasında Suriye ve Suriye Hükümetine yönelik süreci güvenlikleştirici açıklamalar da son bulmuştur.

²⁴³ Buzan vd., 1998: 4.

²⁴⁴ Miş, 2011: 349.

²⁴⁵ Gökcan, 2018: 190.

²⁴⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/teror-orgutu-pkknin-elebasi-ocalanin-turkiyeye-getirilmesi-uzerinden-23-yil-gecti/2502163> (erişim tarihi: 02.11.2022).

²⁴⁷ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyeye-son-uyarilar-39043713> (erişim tarihi: 02.11.2022).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI VE İSRAİL’İN GÜVENLİKLEŞTİRME SÜRECİ

3.1. Arap-İsrail Çatışmalarının Arka Planı

Arap-İsrail çatışmalarının kökleri, 1948 I. Arap-İsrail Savaşı’nın da öncesine dayanmaktadır. İngiltere’nin I. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında Filistin toprakları üzerinden yaptığı ekonomik ve siyasi pazarlıklar bölgenin birden fazla tarafa vaat edilmesi ile sonuçlanmış, Araplar ve Yahudiler arasındaki çatışmaların da artmasına sebebiyet vermiştir. Balfour Deklarasyonu ile birlikte Yahudi toplulukları haricinde dönemin en önemli güçlerinden birisi olan İngiltere’nin Yahudilerin kendilerine ait bir yurtları olması fikrini desteklemesi, Filistin toprakları üzerindeki çatışmaların da temelini oluşturmuştur. Çatışmaların birbirinden farklı pek çok sebebi olmakla birlikte genellikle dinsel ve siyasi sebepler ön plana çıkmıştır.

3.1.1. Siyonizm

“Siyonizm” ilk olarak Viyanalı yazar Nathan Birnbaum tarafından Kudüs’ün Eski Ahit’te geçen isimlerinden biri olan Siyon üzerinden esinlenilerek kullanılmıştır.²⁴⁸ Bu bağlamda Siyon, yüzyıllardır kullanılan bir kelime olmasına karşın Nathan Birnbaum’dan önce siyasal bir amaçla kullanılmamıştır.²⁴⁹ Geniş bir çerçeveden bakmak gerekirse Siyon, çeşitli zamanlarda yurtlarından kovulmuş ya da farklı sebeplerle yurtlarını terk etmek zorunda kalmış Yahudilerin yurtlarına dönüş arzusunu simgeleyen bir kelimedir.²⁵⁰ Siyonizm ise Filistin toprakları dışında yaşayan Yahudilerin bir araya gelmesi ve bununla birlikte Filistin topraklarında bulunan ve yüzyıllar önce yıkılan Süleyman Mabedi’nin Siyon Dağı’nda tekrardan inşa edilmesi hedefini ifade etmektedir.²⁵¹ Yahudilerin Filistin’e olan ilgisinin temelleri ise kutsal kitapları Tevrat’a dayanmaktadır.²⁵²

19. yüzyıl ile birlikte Avrupa’da yükselişe geçen milliyetçilik akımı, Yahudilerin Avrupa’nın pek çok noktasında bu durumdan olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur.²⁵³ Bu süreçte milliyetçilik tüm politik sorunların bir panzehiri olarak görülmüştür.²⁵⁴ Yahudilerin

²⁴⁸ Shlaim, 2019: 43.

²⁴⁹ Duran, 140: 2020.

²⁵⁰ Öke, 2018: 38.

²⁵¹ Kızıloğlu, 2012: 44.

²⁵² Armaoğlu, 2019: 18.

²⁵³ Öke, 2018: 27.

²⁵⁴ Fromkin, 2016: 245.

genellikle bulundukları ülkelerde tüccarlıkla uğraşmaları, yerel halktan refah olarak daha üstün olmalarına sebep olmuştur. Yaşanan savaşlar boyunca tüccarlık sayesinde zenginliklerini katlayan Yahudiler, savaşlar ve çatışmalarda birçok kayıp veren ve ekonomik durumları daha da kötüleşen milliyetçilerin tepkisini çekmiştir. Bu durumların hepsi, kendilerine ait bir vatanları bulunmayan, neredeyse tüm Avrupa'ya dağılmış vaziyetteki Yahudilere olan öfkeyi tetiklemiştir. Bu tetiklenme de Avrupa'nın birçok noktasında Yahudilere yönelik ayrımcılıkların artmasına yol açmıştır. Bu noktada Yahudilerin uğradıkları ayrımcılıklara bir örnek vermek gerekirse, 19. yüzyılın sonlarına doğru Rus İmparatorluğu'nda yaşayan Yahudiler, ancak özel izinle St. Petersburg ve Moskova'da şehirlerinde yaşayabiliyorlardı. Aynı zamanda sistematik bir şekilde pogromlara uğruyorlardı.²⁵⁵

Doğu Avrupa'daki kullanım ismiyle “Volk” (ulus) kavramı, aynı bölgelerde hayatını devam ettiren, o bölgeye geçmişten günümüze kök salmış ve bölgeye duygusal olarak bağlanmayı ifade etmektedir. Bu milliyetçilikte esas olan vatana aidiyettir.²⁵⁶ Bu noktada Yahudilerin özellikle Avrupa'da bu denli öfkeyle karşılanması ve birçok zaman ayrımcılığa maruz kalması herhangi bir vatana aidiyetlerinin bulunmamasından da kaynaklanmaktadır. Bir bakıma Antisemitizm olarak tanımlanabilecek bu durum Theodor Herzl ve arkadaşları için bir referans noktası oluşturmuştur. Yahudilerin vaat edilmiş topraklara yerleşmesine ilişkin ilk eserler aslında Herzl'den öncesine dayanmaktadır. 1839 yılında Yahuda Alkalai adındaki bir haham, tarafından yayımlanan “Darchai Noam” isimli eserde vaat edilmiş toprakların Yahudiler tarafından kolonileştirilmesi ele alınmıştır. Yine benzer olarak Moses Hess tarafından 1862 yılında yazılan “Roma ve Kudüs” isimli eserde de Yahudilerin kurtuluşunun ancak kutsal topraklara geri dönüşleri ile gerçekleşeceği fikri işlenmiştir.²⁵⁷

Siyasi Siyonizm kavramının kurucusu ve bu bağlamda Yahudi devleti fikrini ilk dile getiren kişilerden birisi olan Theodor Herzl, gazetecilik ve oyun yazarlığı işleriyle meşgul olan Viyanalı bir Macar Yahudisi olarak hayatını sürdürmekteydi.²⁵⁸ Aslen, asimile olmuş Yahudi bir aileden geliyordu.²⁵⁹ Hayatının ilk döneminde Yahudilik ve Yahudilere uygulanan ayrımcılıklarla pek fazla ilgilenmeyen Herzl için dönüm noktası “Dreyfus Olayı” olmuştur. Alfred Dreyfus, Fransız vatandaşı Yahudi bir subay olarak Fransız ordusunda görev yapmaktadır. Hiçbir suçu olmamasına rağmen Alman casusu olmakla suçlanan Dreyfus, bazı isimlerin karşı çıkmasına rağmen kabinede ağırlığı olan milliyetçi bakanlar sayesinde

²⁵⁵ Fromkin, 2016: 245.

²⁵⁶ Öke, 2018: 27.

²⁵⁷ Harms ve Ferry, 2017: 51-52.

²⁵⁸ Shlaim, 2019: 44.

²⁵⁹ Fromkin, 2016: 245.

yargılanıp suçlu bulunmuştur.²⁶⁰ Dreyfüs hadisesi ile birlikte Fransa’da yeni bir Antisemitizm dalgası başlamıştır.²⁶¹ Daha sonra Dreyfüs, suçlamalardan aklansa da bu olay Herzl için bir milat olmuştur. Bu olayın ardından Herzl, Yahudilere uygulanan ayrımcılıkların ve içerisinde bulundukları toplumlarca Yahudilere tanımlanan özgürlüklerin bu sorununu çözemeyeceğini çünkü Yahudilerin tıpkı içerisinde yaşadıkları toplumlar gibi bir ulus olduğu düşüncesini benimsemiştir. Herzl’e göre yaşanmakta olan Yahudi sorunu, iktisadi yahut dinsel olmaktan çok uzak, tamamen ulusal bir sorundur.²⁶² Tüm bu çıkarımların bir sonucu olarak Herzl, Yahudilerin kurtuluşunun diaspora halinde hareket etmekten vazgeçip, egemen bir şekilde kendi kendilerini yönetebilecekleri bir vatan edinmeleri ile gerçekleşeceğini belirtmiştir.²⁶³ Herzl, Yahudilerin kendi vatanları olması gerektiği fikrini Dünya Siyonist Teşkilatı’nı kurmadan hemen önce kaleme aldığı *Der Judenstaat* (Yahudi Devleti) isimli eserinde detaylı bir şekilde açıklamıştır. Kurulması hayal edilen devletin tüm detaylarını ve yapısını açık bir şekilde tasarlamıştır.²⁶⁴ Herzl, kaleme aldığı Yahudi Devleti kitabı sayesinde ölümüne dek tartışılmaz bir biçimde Yahudi meselesinin önderi haline gelmiştir.²⁶⁵

Herzl, fikirlerinin yaymak ve kendisi gibi düşünenleri bir araya toplamak için 1897 yılında Dünya Siyonist Teşkilatı’nı kurmuştur. Kuruluş aşamasında, fikirleri gerçekçi bulunmadığı gerekçesiyle Batı Avrupa Yahudileri tarafından desteklenmese de Almanya, Rusya ve Galiçya Yahudileri tarafından sıkı bir şekilde desteklenmiştir.²⁶⁶ Teşkilat ilk kongresini Basel’de düzenlemiş ve aslında bu tarihle birlikte Yahudi devletin kuruluş süreci de başlamıştır. Gerçekleşen bu kongre ile birlikte Siyonizm uluslararası bir hüviyet kazanmıştır. Herzl, Antisemitizmin Avrupa’da çok yoğun olduğunu kabullenmiş ve bu kabulleniş üzerinden bir yol haritası çizmiştir.²⁶⁷ Bu bağlamda, Yahudilerin bir millet olduğundan bahsetmiş ve her millet gibi Yahudilerin de bir yurdu olması gerektiği fikrini benimsemiştir. Görüldüğü üzere Dünya Siyonist Teşkilatı’nın kurulması Siyonizm için bir şemsiye organizasyon görevi görmüştür ve bununla birlikte Yahudilerin Filistin topraklarında kendilerine ait bir devlet kurma çabalarının da ilk adımları atılmıştır. Nitekim bu şemsiye yapılanma ile birlikte hali hazırda zaten devam eden Yahudilerin Filistin topraklarına göç etmesi süreci daha da hızlanmıştır.²⁶⁸ Teşkilat çeşitli fonlar kurarak Yahudilerin Filistin

²⁶⁰ <https://www.indyturk.com/node/337741/haber/adaletin-dayanılmaz-hafifliği-ve-dreyfus-davası-sizi-itham-ediyorum-bay-başkan> (erişim tarihi: 05.01.2023).

²⁶¹ Armaoğlu, 2019: 27.

²⁶² Shlaim, 2019: 44.

²⁶³ Shlaim, 2019: 45.

²⁶⁴ Herzl, 2014.

²⁶⁵ Shlaim, 2019: 45.

²⁶⁶ Armaoğlu, 2019: 27.

²⁶⁷ Cleveland, 2008: 268-269.

²⁶⁸ Armaoğlu, 2019: 27.

topraklarına göç etmesini kolaylaştırmaya çalışmış ve maddi desteklerde bulunmuştur. Fakat Herzl, Yahudi devletinin sadece Yahudilerin isteği ile kurulamayacağını ve bu noktada dönemim önde gelen devletlerinden destek almak mecburiyetinde olduklarının da farkındadır.

Yahudi devletinin kurulması için birçok görüşme yapan Herzl, 20. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu topraklarına gelmiş ve Sultan II. Abdülhamid ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. II. Abdülhamid Osmanlı toprakları içerisinde bir Yahudi yerleşimi kurulması fikrini kabul etmemiştir.²⁶⁹ Bu noktada Herzl, görüşmeden istediği sonucu alamamıştır. Daha sonra ise rotasını İngiltere'ye çeviren Herzl, Uganda bölgesinde Yahudi iskanı için onay almayı başarmıştır.²⁷⁰ Ancak Herzl, onayın alınmasından sonra toplanan Dünya Siyonist Konferansı'nda delegeleri Uganda'da gerçekleşecek Yahudi iskanı için ikna edememiştir. Konferanstaki delegelerin büyük çoğunluğunun ilk hedefi, ata yurtları olarak bildikleri Filistin topraklarında kurulacak bir Yahudi devletidir.²⁷¹

3.1.2. Balfour Deklarasyonu

Balfour Deklarasyonu çok büyük bir oranda Chaim Weizmann'ın eseridir. I. Dünya Savaşı sırasında sentetik asetonu bulması ve İngiliz politikacılarla olan sıkı dostluk ilişkileri Weizmann'ın Yahudi yurdunun kurulması adına İngiltere'den destek bulma arayışlarına katkıda bulunmuştur.²⁷² Weizmann'ın olağanüstü çabaları ve Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'ın Siyonizm konusunda destek telgrafının gelmesi ile birlikte İngiltere Savaş Kabinesi 31 Ekim 1917 Çarşamba günü toplanmış ve daha sonra Balfour Deklarasyonu olarak bilinecek mektubun, Dışişleri Bakanı aracılığıyla koyu bir Siyonist olan Lord Rothschild'e gönderilmesi üzerine karar almıştır. Mektup, 2 Kasım günü gönderilmiştir.²⁷³ Mektubun içeriği ise şu şekildedir:

*“Majestelerinin Hükümeti Yahudi halkı için Filistin'de ulusal bir vatan oluşturulmasını olumlu görmekte olup, bu amacın gerçekleşmesi için elindeki tüm imkanları kullanacaktır; ancak Filistin'de mevcut, Yahudi olmayan toplumların ya da herhangi bir başka ülkedeki Yahudilerin medeni ve dini haklarına halel getirebilecek hiçbir girişimde bulunulmayacağı açıkça anlaşılmalıdır.”*²⁷⁴

Balfour Deklarasyonu yayımlandıktan sonra Fransa, İtalya, Japonya ve ABD tarafından da desteklenmiştir.²⁷⁵ Balfour Deklarasyonu'nun yayımlandığı tarih ise oldukça manidardır. O dönemde Çarlık Rusya bir iç karışıklık ile mücadele etmekteydi ve durum

²⁶⁹ Cleveland, 2008: 269.

²⁷⁰ Fromkin, 2016: 246.

²⁷¹ Fromkin, 2016: 246.

²⁷² Armaoğlu, 2019: 41.

²⁷³ Schneer, 2015: 356.

²⁷⁴ Schneer, 2015: 356.

²⁷⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistin-kaderini-degistiren-balfour-deklarasyonu-104-yasinda/2409778> (erişim tarihi: 22.02.2023).

giderek belirsizleşiyordu. Kriz giderek derinleştikçe İngilizler, Yahudilerin desteğinin alınmasının daha elzem hale geldiği konusunda hem fikir olmaya başlamışlardır. Çünkü İngilizler, Balfour Deklarasyonu ile birlikte Rus Yahudilerinin Bolşevizm'e karşı bir cephe alacaklarını ve bununla birlikte İtilaf Devletleri'ni destekleyeceklerini düşünmüşlerdir.²⁷⁶ Fakat sonuç hiç de İngilizlerin planladıkları şekilde gerçekleşmemiştir. Her ne kadar basit bir mektuptan ibaret gözüксе de Balfour Deklarasyonu; İngiliz hükümeti, Siyonizm karşıtı gruplar ve Siyonistlerin tartışmalarının, bununla birlikte yıllarca süren lobi faaliyetlerinin bir eseridir.²⁷⁷ İngiltere hem Arap tarafına hem de Yahudi tarafına çeşitli sözler verdiği ve iki tarafı da mutlu etmek istediği için “Yahudiler için ulusal bir yurt” gibi muğlak bir cümle kullanmıştır. Bu cümle Yahudiler için bir devleti ifade ederken, Araplar için Filistin toprakları içerisinde Yahudiler için bir sığınaktan ibarettir.²⁷⁸

Sonuç olarak Balfour Deklarasyonu, Yahudiler ve Araplar arasındaki çatışmalar göz önünde bulundurulduğunda en tartışmalı belgelerden bir tanesidir.²⁷⁹ İçerik olarak tam anlamıyla Yahudilere ait bir devletin kurulması gerektiğini belirtmese de Yahudilerin resmi olarak Filistin topraklarına göç etmelerini kolaylaştırmış ve Orta Doğu'da bir Yahudi devletinin kurulmasına giden sürecinde önemli mihenk taşlarından birisi olmuştur. Bu bağlamda İngiltere, Balfour Deklarasyonu vasıtasıyla dolaylı yoldan da olsa Yahudi yerleşimlerini destekleyeceğini taahhüt etmiştir. Bu durum da aslında İngiltere'nin Filistin topraklarında varlığının devam etmesini sağlayacak ve bu şekilde Fransa, İngiltere için çok önemli olan Süveyş Kanalı'ndan uzak tutulacaktır.²⁸⁰ Balfour Deklarasyonu'nun basına yansımalarının ardından geçen yıllarda Yahudiler tarafından Filistin topraklarına yapılan göçlerde de artış gözlemlenmiştir. Balfour Deklarasyonu'nun ilan edildiği 1917 yılında Filistin topraklarındaki Arap nüfusu 600.000 civarındayken, Yahudi nüfusu sadece 56.000 civarındadır.²⁸¹ 1922 yılına gelindiğinde Filistin topraklarında 83.794 Yahudi yaşamını sürdürüyorken, 1931 yılında 176.468, 1936 yılında 385.408 ve son olarak 1939 yılında ise Yahudilerin sayısı 1.540.727 kişiye yükselmiştir.²⁸² Sadece 1935 yılında Filistin topraklarına gelen Yahudi göçmenlerin sayısı, 1919 yılında ülkede bulunan tüm Yahudilerin sayısından fazladır.²⁸³ Özellikle 1939 yılında sayının önceki yıllara kıyasla neredeyse beş katına çıkmasının temel sebebi ise Avrupa'da II. Dünya Savaşı'nın ayak seslerinin duyulmasından

²⁷⁶ Fromkin, 2016: 264-265.

²⁷⁷ Harms ve Ferry, 2017: 70.

²⁷⁸ Harms ve Ferry, 2017: 70.

²⁷⁹ Harms ve Ferry, 2017: 69.

²⁸⁰ Cleveland, 2008: 182.

²⁸¹ Shlaim, 2019: 50.

²⁸² McCarthy, 1990: 30-35.

²⁸³ Khalidi, 2001: 24.

kaynaklanmaktadır. Bu dönemde Yahudilerin gerçekleştirdikleri göçler, önceki dönemlere kıyasla çok büyük bir artış kaydetmiştir.

3.3.3. İngiliz Manda Yönetimi Süreci

Bazı tarihçilere göre Yahudiler ve Filistinli Araplar arasındaki çatışmaların çözümlenememesi, İngiliz hükümetlerinin başarısızlıklarından, taraflılıklarından ve kararsızlıklarından kaynaklanmaktadır. Bu konuda karşıt görüşteki tarihçiler ise bu sürecin Yahudilerin ve destekçilerinin, Filistinli Araplara, İngiltere'deki bazı kesimlerin muhalefetine ve Antisemitizme karşı kazandıkları bir zafer olduğunu söylemektedirler.²⁸⁴ Hangi görüş kabul edilirse edilsin, İngiltere'nin manda yönetimindeki Filistin topraklarında Milletler Cemiyeti tarafından mandanın esaslarının netlik kazandırıldığı, 24 Temmuz 1922 tarihinden itibaren²⁸⁵ siyasi ve sosyal çekişmeler, askeri mücadeleler zaman zaman azalmış zaman zaman alevlenmiş ve günümüze kadar devam etmiştir. Bu süreç içerisinde farklı zaman dilimlerinde farklı aktörler ön plana çıkmıştır. Anlaşmazlıkların temelinde yatan problemlerden belki de en büyüğü ise İngiltere'nin aynı toprakları hem Araplara hem de Yahudilere vaat etmesinden kaynaklanmaktadır. İki toplum da I. Dünya Savaşı sonrasında bölgenin kendi yönetimleri altında olacağını düşünmüş ve dini, ekonomik ve politik olarak hazırlıklarını bu yönde gerçekleştirmiştir. Fakat sonuç hiç de bekledikleri şekilde gerçekleşmemiştir.

İngiltere, manda döneminin ilk yıllarında Balfour Deklarasyonu'nun mimarı Chaim Weizmann ile Şerif Hüseyin'in oğlu I. Faysal arasında bir uzlaşma sağlamaya çalışmıştır. Aslında bu iki ismi uzlaştırma çabaları Araplar ile Yahudiler arasındaki gerginliği ortadan kaldırmak için gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucunda 1919 yılının Ocak ayında anlaşma sağlanmıştır.²⁸⁶ Anlaşmaya göre Weizmann, Yahudilerin Filistin topraklarında ekonomik bir kalkınma gerçekleştirilmesi için Araplara destek olacağını sözünü vermiştir. Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal ise verilen bu ekonomik destek ile birlikte, bölgedeki Arap nüfusun haklarının korunması ve bununla birlikte Büyük Suriye devletinin kurulması karşılığında Balfour Deklarasyonu'nu tanımak için anlaşmıştır fakat Fransa'nın Suriye'yi işgal etmesi ile birlikte bu anlaşmanın da hiçbir hükmü kalmamıştır.²⁸⁷ Araplar, İngiliz manda yönetimine en başından beri öfke duymaktaydılar çünkü onlara vaat ettiklerini düşündükleri topraklar, Balfour Deklarasyonu ile Yahudilerin yurduna dönüştürülmüştür.²⁸⁸ Filistin topraklarına

²⁸⁴ Cleveland, 2008: 265-266.

²⁸⁵ Armaoğlu, 2019: 46.

²⁸⁶ Cleveland, 2008: 271-273.

²⁸⁷ Cleveland, 2008: 271-273.

²⁸⁸ Armaoğlu, 2019: 47.

yapılan bu göçler, sınırlamalar getirilmesine rağmen bir türlü durdurulamamıştır. Aynı zamanda gelen Yahudiler, fonlar aracılığıyla Arap topraklarını durmaksızın satın almış ve sahip oldukları alanları genişletmişlerdir. Toprak satışları o kadar artmıştır ki Yahudiler, satılan toprakları almak için gerekli parayı bulmakta zorlanır hale gelmişlerdir.²⁸⁹

Genel manasıyla 1919-1939 arası dönemde Filistin topraklarında gerçekleşen olayların özü, Yahudilerin Balfour Deklarasyonu vasıtasıyla yurt kurmaya çalışmaları ve Arapların Yahudi göçlerini engelleyip, kendilerinin çoğunlukta olmasını kullanarak bağımsız bir devlet kurma çabalarının çatışmasıdır.²⁹⁰ 1920-1933 arası dönemdeki çatışmalar genellikle büyük çapta olmamış, mahalli çatışmalar ve olaylar şeklinde gerçekleşmiştir. Olayların bu yıllarda çok fazla büyümemesinin sebebi Arapların dayanışma konusunda Yahudilerden geri kalmasından ve bununla birlikte Filistin topraklarında Yahudiler kadar iyi örgütlenememiş olmalarından kaynaklanmaktadır.²⁹¹

1936 yılında gerçekleşen Arap isyanı ise Arapların artık örgütlenmeye başladıklarının bir kanıtı olmuştur. İsyanın temel nedeni göçlerde yaşanan durdurulamaz artış ve buna bağlı olarak gerçekleşen toprak sorunudur.²⁹² Çünkü Hitler'in Almanya'da iktidara gelmesi ile birlikte Filistin topraklarına yaşanan Yahudi göçü önemli derecede artmıştır. Bu artan göçle birlikte Yahudi yerleşimciler için yeni araziler satın alınmaya başlanmıştır.²⁹³ İsyanın patlak vermesinin ardından İngiltere, isyanın nedenlerinin araştırılması ve çözüm önerileri sunulması için Lord William Robert Peel'in başkanlığında bir komisyon görevlendirmiştir.²⁹⁴ Komisyon 1937 yılında yayımlanan raporunda Yahudiler ve Araplar arasındaki milliyetçiliğin giderek arttığını ve en mantıklı çözümün Filistin topraklarının iki ayrı devlete bölünmesi olduğunu belirtmiştir.²⁹⁵ Fakat bu iki devletin tıpkı İngiltere'nin 1931 yılında Irak ile yaptığı anlaşmaya benzer bir şekilde, çeşitli anlaşmalar vasıtasıyla İngiltere'ye bağlı kalması planlanmıştır.²⁹⁶ 1936 yılında gerçekleşen bu isyanla birlikte İngiliz politikacı yapımcıları arasında Filistin mandasının yükünden kurtulma düşüncesi iyice ağırlık kazanmıştır. Bu durumun yaşanmasının en büyük sebebi de II. Dünya Savaşı'nın ufukta görünüyör vaziyette olmasından ve İngiltere'nin bu yönde hazırlık yapmasından kaynaklanmaktadır.

²⁸⁹ Fromkin, 2016: 465.

²⁹⁰ Armaoğlu, 2019: 47.

²⁹¹ Armaoğlu, 2019: 48.

²⁹² Cleveland, 2008: 283.

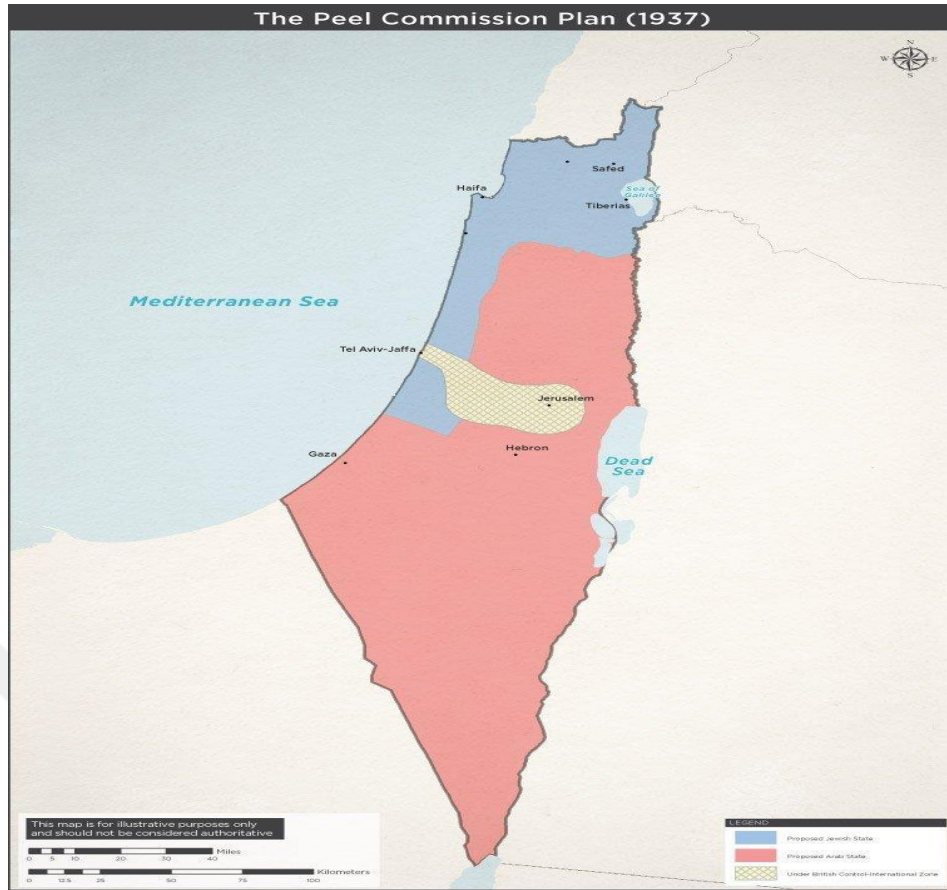
²⁹³ https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4568207/mod_resource/content/1/Palestine-Israel_Primer_MERIP.pdf (erişim tarihi: 18.12.2022).

²⁹⁴ Armaoğlu, 2019: 62.

²⁹⁵ Shlaim, 2019: 64.

²⁹⁶ Armaoğlu, 2019: 62.

Harita 3.1: Peel Komisyonu Paylaşım Planı, 1937

Kaynak: Shlaim, 2019: 65.

Görüldüğü üzere Peel Komisyonu Raporu sonrası Araplara verilen topraklar Yahudilere nazaran bir hayli fazladır. Fakat kuzey kesiminde kalan verimli tarım arazilerinin çok büyük bir kısmı da Yahudi devletine ayrılmış durumdadır. Bu paylaşıma göre Arap devletinin nüfusu 453.000 iken Yahudi devletinin nüfusu ise yaklaşık 436.000 olacaktır.²⁹⁷

Peel Komisyonu'nun Filistin topraklarını bölme fikri Araplar tarafından hiç hoş karşılanmamıştır. Bu bağlamda en ılımlı sayılabilecek Araplar dahi bölünme fikri olduğu müddetçe İngiltere ile aralarına mesafe koyarak anlaşma yapmaya yanaşmamıştır.²⁹⁸ Bununla birlikte raporun açıklanmasının ardından birçok noktada Arap isyanları tekrar başlamıştır.²⁹⁹ Bu isyanlar 1939 yılına kadar sürmüş ve Yahudilerin yanında İngiliz ve Arapların da ölümüne yol açmıştır.³⁰⁰ Yahudiler de tıpkı Araplar gibi Peel Komisyonu Raporu'na karşı çıkmış ve kendilerine ayrılan toprağın yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Yahudilere göre 1917 Balfour Deklarasyonu ile ilan edilen Yahudi yurdu tüm Filistin topraklarını kapsamaktadır, bu bakımdan toprakların tamamından ziyade bir kısmının önerilmesi kabul edilemez

²⁹⁷ Armaoğlu, 2019: 64.

²⁹⁸ Barr, 2016: 200.

²⁹⁹ Cleveland, 2008: 287.

³⁰⁰ Harms ve Ferry, 2017: 79.

bulunmuştur.³⁰¹ Yahudiler, rapora her ne kadar karşı çıksalar da aslında bu raporun onlar için bir zafer olduğunu tam olarak kavrayamamışlardır. O dönemde Yahudi Ajansı'nın başında bulunan ve daha sonraki süreçte İsrail'in ilk başbakanı olacak olan Ben-Gurion'a göre rapor Yahudiler için bir zaferi işaret etmektedir çünkü Filistin'in iki devlet olarak bölünmesi, İngiltere idaresindeki manda yönetiminin sonunu ve bununla birlikte Yahudi devletinin de doğuşunu simgeliyordu.³⁰²

Peel Komisyonu Raporu'nun kabul edilmemesi ile birlikte İngiltere, Filistin topraklarının bölünmesinden vazgeçmiştir. 12 Aralık 1938'de Ben-Gurion'un günlüğüne yazdığı not ise oldukça önemlidir: "Yüz bin Arap ailenin Filistin'den Irak'a nakli için Irak'a 10 milyon Filistin poundu teklif edeceğiz."³⁰³ Görüldüğü üzere Yahudi elitler arasında Filistin topraklarında yaşayan Arapların sayıca Yahudilerden fazla olması ve tüm Yahudi göçlerine rağmen aradaki uçurumun bir türlü kapanmaması, bölgede yaşayan Arap nüfusunun Yahudiler tarafından bir güvenlik meselesi haline dönüştürülmesine yol açmıştır. Bu meseleye bir çözüm olarak ise Arapların para karşılığında başka ülkelere gönderilmesi fikri benimsenmiş, fakat bu fikir hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. 1940'lı yıllarla birlikte Yahudi elitler, Arapların transfer edilmesi fikrinden hala vazgeçmemiş olsalar da yöntemlerini değiştirme yoluna gitmişlerdir. Ben-Gurion'a göre kiracı durumdaki Arapları, topraksız işçileri ülke dışına göndermek çok fazla bir problem yaratmayacak olsa da Arap nüfusunun çoğunluğunun bölgeden uzaklaştırılması kendi ifadesi ile ancak "acımasız bir zorlama" vasıtası ile gerçekleştirilebilirdi. Görüldüğü üzere Yahudiler için güvenlik sorunu açıkça belirlenmiş ve buna yönelik uygulamalara yönelinmiştir. Yahudiler, askeri örgütlenmeler vasıtasıyla hem Araplara hem de İngilizlere karşı sabotaj eylemlerine başlamış ve Araplar arasında bir korku salarak, bölgeden göç etmelerine yönelik eylemlere girişmişlerdir.³⁰⁴

Ben-Gurion 1936 yılının ardından gelişen süreçte çatışmanın kaçınılmaz olduğunun farkına varmıştır. Çatışmaların sıfır toplamlı bir oyun haline evrileceğini öngörmüş ve bir konuşmasında: "Ama herkes bu sorunun bir çözümü olmadığını görmüyor. Çözüm yok! Hangi Arap'ın Filistin'in Yahudilere ait olması gerektiğini kabul edeceğini bilmiyorum, Yahudiler Arapça öğrense bile!" açıklamasında bulunmuştur.³⁰⁵ Görüldüğü üzere Ben-Gurion, daha sürecin en başında Araplarla anlaşmanın hiçbir fayda getirmeyeceğinin farkına varmıştır. Bununla birlikte Yahudiler arasında da yaygın olarak Araplarla gerçekleştirilen çatışmaların hiçbir çözüme varamayacağı, diplomasinin değil savaşın çözüm olacağı ve çatışmaların

³⁰¹ Armaoğlu, 2019: 63.

³⁰² Shlaim, 2019: 64.

³⁰³ Morris, 2001: 44.

³⁰⁴ Morris, 2001: 44.

³⁰⁵ Seliktar, 2015: 62.

devam edeceği düşüncesi kabul görmüştür. Ben-Gurion Yahudi İcra Kurulu'na yaptığı bir konuşmada: “Biz de onlar da aynı şeyi, Filistin'i istiyoruz ve asıl anlaşmazlık da budur” açıklamasında bulunmuştur. Ben-Gurion bir mektubunda ise barışı sadece asıl hedef olan Siyonizmi gerçekleştirmek için bir araç olarak görmüştür:

“Uzlaşmaya ülke içinde barışı tesis etmek için gereksinim duymuyoruz. Barış gerçekte bizim için hayati bir meseledir. Sürekli savaş durumunda bir ülke inşa etmek imkansızdır. Ancak barış bizim için bir vasıta. Amaç Siyonizm'i bütünüyle gerçekleştirmektir. Sadece bunun için uzlaşma ihtiyacındayız.”³⁰⁶

Yahudilerin çatışmaların devam edeceği düşüncesini benimsemeleri, şiddet eylemlerinin de kapısını aralamıştır. Ben-Gurion, Arapların Filistin topraklarında Yahudilere yönelik herhangi bir yaşam alanını kabul etmeyeceğini anlamıştır, bunun için de diplomasinin yeterli olmayacağını ve çatışmanın kaçınılmaz olacağını düşünmüştür. Ben-Gurion'a göre Filistinli Araplar Yahudilerin topraklarını ele geçiremeyeceklerine dair ümitleri olduğu müddetçe savaşıacaklardır. Ümitlerini tüketmenin en iyi yolu ise ancak Yahudilerin karşı konulamaz askeri gücü olabilir.³⁰⁷ Görüldüğü üzere her ne kadar Chaim Weizmann gibi diploması taraftarları ve daha sakin bir politikayı tercih edenler bulunsada Yahudi elitlerinin önemli bir kısmı ve kitleleri etkileyebilen Ben-Gurion gibi önemli kişiler daha İngiliz manda idaresi devam ederken çatışmanın kaçınılmaz olduğunun farkına varmışlardır. Bu bağlamda uzlaşmayı bir seçenek olarak görseler de uzlaşmanın yolunun ancak Araplara karşı büyük bir güç üstünlüğü sağlandığında gerçekleşebileceği fikrini benimsemişlerdir. Ben-Gurion, Filistin toprakları üzerindeki bu mücadeleyi Yahudilerin olmazsa olmaz bir güvenlik sorunu olarak görmüş ve buna uygun olarak aşırı şiddet içeren eylemler de dahil olmak üzere çeşitli politikalar uygulamıştır. Bu süreçle birlikte Siyonizm, Ben-Gurion'un da desteklediği bir şekilde çok daha militan bir kavrama dönüşmüştür.³⁰⁸

Ben-Gurion, Araplarla çatışmacı tarafta bulunuyorken, Weizmann, çatışmadan ziyade diplomasıyı tercih ediyordu. Fakat Ze'ev Vladimir Jabotinsky'nin ekolünü takip eden Ben-Gurion taraftarlarının daha baskın gelmesiyle birlikte diploması bir kenara bırakarak şiddet eylemlerine geçiş gerçekleşmiştir. Fakat bu eylemler Araplarla birlikte İngiliz manda yönetimini de hedef almaya başlamıştır.³⁰⁹ Bu noktada Jabotinsky'den bahsetmek doğru olacaktır. Revizyonist Siyonizm'in kurucusu olarak görülen Jabotinsky, Araplara yönelik sert tutumları ile bilinmektedir.³¹⁰ Dünya Siyonist Teşkilatı'nın önemli üyelerinden biri olan Jabotinsky, Filistin topraklarındaki Yahudilerin durumu dolayısıyla hayatı boyunca Weizmann

³⁰⁶ Shlaim, 2019: 63.

³⁰⁷ Shlaim, 2019: 64.

³⁰⁸ Harms ve Ferry, 2017: 82.

³⁰⁹ Harms ve Ferry, 2017: 82.

³¹⁰ Cleveland, 2008: 280.

ile görüş ayrılığına düşmüştür.³¹¹ Jabotinsky, Arapların, Yahudi devletinin kurulamaması için en ufak bir ümitleri kalana kadar topraklarını muhafaza etmek için direneceklerinin farkına varmıştır. Ona göre bu sorunun çözümü ancak Yahudiler ile Araplar arasında bir “Demir Duvar” çekmekle mümkün olabilirdi.³¹² Jobotinsky’nin tasvir ettiği “Demir Duvar” kavramı Yahudileri ve Arapları ayıran bir set olarak görülmektedir fakat bu set aslında tam olarak fiziksel bir oluşum değildir. Demir Duvar ile kastedilen Yahudilerin siyasi, ekonomik ve askeri olarak Araplardan üstün bir konumda bulunması ve bununla birlikte Arapların çok daha pasif bir duruma getirilmesini örneklendirmektedir.³¹³

1939 yılında İngiltere, II. Dünya Savaşı’nın yaklaştığının farkında olmasından kaynaklı olarak sürekli sorunlarla boğuştuğu Filistin topraklarında yeni bir çözüm arayışına girmiştir. Bu bağlamda İngiltere Sömürgeler Bakanı Malcolm MacDonald tarafından soruna yeni bir çözüm arayışı olarak McDonald Raporu hazırlanmıştır.³¹⁴ Rapor ile birlikte, İngiltere Yahudi devleti fikrinden geri adım atmıştır. Raporda “Majesteleri hükümeti Filistin’in bir Yahudi devleti haline getirilmesinin bundan böyle politikalarının bir parçasını teşkil etmediğini tek taraflı olarak beyan eder” şeklinde bildirimde bulunulmuştur. Bu süreçte Yahudilerin, Filistin toprakları üzerinde toprak edinimleri beş sene boyunca kısıtlanıyor, bunun yanında Yahudi göçü de yıllık 15.000 kişi ile sınırlandırılıyordu. Bu iki maddeden bağımsız belki de en önemlisi olanı ise on yıl içerisinde bir Filistin Devleti’nin kurulmasını öngörmesidir.³¹⁵

Bu dönemle birlikte İngiltere, Filistin meselesi konusunda Araplara daha ılımlı yaklaşmaya başlamıştır. Bu bağlamda Arapların da Filistin toprakları üzerindeki haklarını kabul etmiş ve yükselen Arap milliyetçiliğini bastırmaya çalışmıştır. Bu değişim nedenlerinden biri ise git gide daha fazla hissedilen Almanya tehdidi ile birlikte İngiltere’nin Filistin mandasında yeni bir Arap isyanı ile uğraşmak istememesidir.³¹⁶ Fakat göçlerin sınırlandırılacak olmasına ve toprak satışının kısıtlanmasına rağmen Araplar, McDonald Raporu’na itiraz etmişlerdir. Araplara göre Yahudi göçmenlerin Filistin topraklarına gelmesi ve toprak edinimleri tamamen yasaklanmalıdır. Yahudilere göre ise McDonald Raporu ve İngiliz manda yönetiminin değişen politikaları, 1917 Balfour Deklarasyonu’nun git gide daha kısıtlı bir şekilde uygulandığı izlenimini uyandırmaktadır.³¹⁷ Rapor ile birlikte İngilizler, Filistin topraklarına gerçekleşen Yahudi göçüne bir sınırlama getireceklerini söylemiş olsalar

³¹¹ Shlaim, 2019: 54.

³¹² Shlaim, 2019: 56-57.

³¹³ Balpınar, 2020: 767.

³¹⁴ Armaoğlu, 2019: 65.

³¹⁵ Cleveland, 2008: 288.

³¹⁶ Kasalak, 2016: 75.

³¹⁷ Seliktar, 2015: 65.

da bu hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Nazilerin Yahudilere yönelik uyguladıkları soykırım politikası, Filistin topraklarına gerçekleşen göçün sınırlandırılmasına olanak tanımamıştır. Göçün durdurulamaması ile birlikte toprak satışlarının sınırlandırılması kararı da uygulanamamış ve toprak satışları hız kesmeden devam etmiştir.³¹⁸ 1939 McDonald Raporu'nun, iki taraf tarafından da kabul edilmemesi ve sonrasında gelen tepkilerle birlikte artık Araplar ile Yahudiler arasında uzlaşmanın mümkün olmadığı görüşü kuvvetlenmiştir. Bu bağlamda İngiltere de Filistin topraklarının bölünmesinin veya ortak bir yönetim kurulmasının imkansızlığının farkına varmıştır.³¹⁹

Artan şiddet olayları ve çatışmalarla birlikte İngiltere artık soruna bir çözüm bulamayacağını anlamış ve meseleyi 1947 yılının Şubat ayında BM'ye taşımıştır.³²⁰ İngiltere'nin meseleyi BM'ye devretmesinin nedenlerinden bir tanesi II. Dünya Savaşı ile birlikte büyük bir yıkıma uğrayan İngiliz ekonomisinin artık Filistin topraklarındaki mandanın ekonomik yükünü kaldıramayacak olmasıdır. Bir başka neden ise İngiltere'nin BM'den mandanın devam etmesine yönelik bir karar alacağına dair beklentisidir.³²¹

İngiltere'nin Filistin manda sorununu BM'ye taşıması ile birlikte BM konu hakkında özel bir komite kurmuştur. BM'ye üye olan ülkelerin temsilcileri bir araya gelmiş ve on bir kişiden oluşan bir ekip "Birleşmiş Milletler Özel Komitesi"ni (UNSCOP) oluşturmuştur.³²² Komite iki farklı rapor hazırlamıştır. Azınlık raporuna göre Filistin toprakları Araplar ve Yahudiler arasında paylaştırılmış, Kudüs merkezli olmak üzere bir bağımsız bir Filistin federal devleti planlanmıştır. Komite'nin oluşturduğu çoğunluk raporuna göre ise Filistin topraklarının Arap devleti, Yahudi devleti ve Kudüs özel bölgesi olmak üzere üçe bölünmesi ön görülmüştür. İki yıllık bir geçiş döneminin sonrasında Arap ve Yahudi devletleri tam anlamıyla bağımsızlıklarını kazanacaklardır. Kudüs'ün ise BM gözetimi altında özel bir bölge olarak kalması kararlaştırılmıştır.³²³ Nitekim uzun süren tartışmalar sonrasında BM Genel Kurulu 29 Kasım 1947 tarihinde çoğunluk raporunu kabul etmiş ve 1947 BM Taksim Planı resmi olarak onaylanmıştır.

---

³¹⁸ Khalidi, 2001: 25-26.

³¹⁹ Yiğit, 2019: 409.

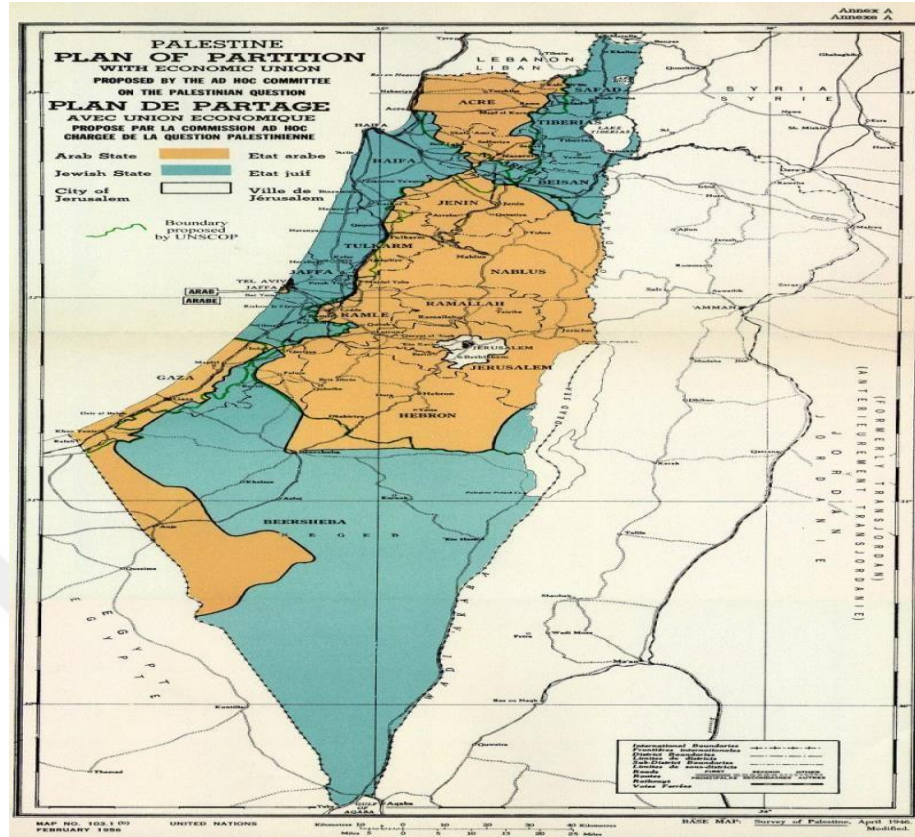
³²⁰ Cleveland, 2008: 292.

³²¹ Harms ve Ferry, 2017: 90.

³²² Harms ve Ferry, 2017: 90.

³²³ Armaoğlu, 2019: 92.

Harita 3.2: 1947 BM Taksim Planı Haritası

Kaynak: <https://www.indyturk.com/node/98786/dünyadan-sesler/bmnin-taksim-planından-filistinlilere-ne-kaldı>
(erişim tarihi: 19.01.2023)

1947 tarihli BM kararı Yahudilerin çoğunluğu tarafından kabul görmekle birlikte Araplar tarafından reddedilmiştir. Karar sonrası Araplar ve Yahudiler arasındaki çatışmalar da hız kazanmıştır.³²⁴ BM Taksim Planı'nın, Arapları oldukça öfkeliendirmesinin ana nedeni nüfusa oranla bir eşitsizlik olmasıdır. 1946 yılı nüfus rakamlarına göre Filistin topraklarında 1.3 milyon Arap, 600.000 Yahudi yaşamaktadır. Fakat Araplara göre yozlaşmış vaziyetteki BM, bu rakamları görmezden gelmiş ve Taksim Planı'nda Filistin topraklarının yüzde 56'sı gibi büyük bir bölümünü azınlık durumundaki Yahudilere vermiştir.³²⁵ Karar Yahudiler için de bir tedirginliğe yol açmıştır. Yahudilere bırakılan topraklar üzerinde 498.000 Yahudi yaşarken, Arapların sayısı ise 407.000'dir.³²⁶ Bu noktada BM tarafından alınan bu çoğunluk kararının pek uygulanabilir bir tarafı olmadığı açıkça gözükmemektedir. Yahudiler kendi devletlerinin içerisinde neredeyse yarı yarıya bir Arap nüfusu ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum daha önce de bahsedilen Arap nüfusun Yahudiler için bir güvenlik meselesi haline dönüşmesini körüklemiş ve Yahudi elitlerin Araplara yönelik tutumlarını giderek sertleşmiştir.

³²⁴ Yücel, 2012: 33.

³²⁵ Harms ve Ferry, 2017: 92-93.

³²⁶ Armaoğlu, 2019: 92.

1947 Taksim Planı'nın açıklanması ile birlikte Filistin topraklarında 14 Mayıs 1948'e kadar sürecek bir iç savaş dönemi başlamıştır. Bu dönemde, çatışmalar gerilla savaşı şeklinde gerçekleşmiştir. Yahudiler çatışmalar boyunca büyük bir üstünlük sağlamıştır, bunun en önemli sebebi ise Araplara kıyasla çok daha iyi eğitim görmüş ve örgütlenmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Yahudilerin silahlı güçlerini, Haganah, Lehi, ve Irgun grupları oluşturmaktaydı. Araplar ise 1936 yılında gerçekleştirilen isyandan beri neredeyse leadersiz konumda ve başlarına buyruk hareket etmekteydiler.³²⁷ Bu süreçte Yahudilerin savunma örgütlerinin hedefleri; "Arap güçlerine karşı Taksim Planı ile tahsis edilen toprakları elde tutmak ve sınırlar ile yerleşim yerlerini savunmak" olmuştur.³²⁸ Ben-Gurion her ne kadar BM Taksim Planı'nı kabul etmiş olsa da BM tarafından belirlenen sınırların Yahudiler açısından nihai sınırlar olarak kalmayacağını düşünüyordu. Bu bağlamda 1946 yılında Yahudi Ajansı İcra Kurulu'nda aldığı savunma başkanlığı görevi ile birlikte kaçınılmaz olarak gördüğü çatışmaya hazırlanmaya devam ediyordu.³²⁹

Çatışmalar her geçen gün hız kazanırken Yahudiler, Arapların artan şiddet eylemlerine karşılık kendilerini 1920 yılında kurdukları Haganah vasıtasıyla savunuyorlardı. Fakat Haganah, Irgun'dan farklı olarak Yahudi siyasi karar alma mekanizmalarının komutası altında yönetiliyordu.³³⁰ Haganah'a göre daha saldırgan olan ve kendi başlarına karar alan Irgun ve Lehi ya da diğer ismiyle Stern, çok daha kanlı eylemler gerçekleştirmiştir.³³¹ 1948 yılında Haganah tarafından oluşturulan Plan Dalet (Plan D), önceki yıllardaki planlara nazaran çok daha kapsamlı ve operasyoneldir. Bu planla birlikte ilk defa Araplara ait köy ve şehirlerin Yahudiler tarafından ele geçirilmesi öngörülmüştür.³³² Plan D'nin amacı, Filistin topraklarındaki Yahudi muhaliflerinin ve Araplar tarafından gerçekleştirilen saldırının önlenmesidir fakat bu amaçlar gerçekleştirilirken ortaya çıkan sonuç, Yahudiler tarafından en önemli güvenlik sorunlarından biri olarak görülen Arapların, bölgeden uzaklaştırılmasına neden olmuştur.³³³ Planın uygulama aşamasında ise Ben-Gurion'un önderliğinde karar alan Yahudi Ajansı, 22 Ocak 1948 yılında bir genelge yayımlayarak 1931 yılı sonrası doğan Yahudi vatandaşların Filistin topraklarından ayrılma kararını yasaklamış, 1908-1932 yılları arasında doğan Yahudi vatandaşlarını da ordu hizmetlerine çağırmıştır. Son olarak 3 Şubat tarihinde yayımlanan başka bir genelgeyle de 19-23 yaş aralığındaki herkesin Haganah, Irgun

³²⁷ Harms ve Ferry, 2017: 93.

³²⁸ Lorch, 1987: 756.

³²⁹ Shlaim, 2019: 73-74.

³³⁰ Armaoğlu, 2019: 55.

³³¹ Yücel, 2012: 32.

³³² Lorch, 1987: 757.

³³³ Shlaim, 2019: 76-77.

ve Lehi saflarına katılmasını istemiştir.³³⁴ Görüldüğü üzere Ben-Gurion, güvenlikleştirdiği Arap sorunu üzerine Yahudileri ikna etmiş ve bu bağlamda olağanüstü tedbirleri uygulamaya koymuştur.

BM'nin aldığı bu karar her ne kadar Yahudilerin güvenlik sorunlarını tekrar gündeme getirmiş olsa da bir bakıma da müthiş bir zafer göstergesidir. Bağımsız bir Yahudi devletinin kurulması için yıllardır çabalanan uluslararası meşruiyet sağlanmıştır. Fakat Yahudiler içerisindeki aşırı kanat bu planı beğenmemiştir. Kararın hemen ertesinde Irgun lideri Manahem Begin: “Filistin’in parçalanışı meşru değildir. Bu hiçbir zaman kabul görmeyecektir... Kudüs geçmişte başkentimizdi ve sonsuza kadar da öyle kalacaktır. İsrail Diyarı İsrail halkına geri verilecektir. Tümüyle. Ve sonsuza kadar.” açıklamasında bulunmuştur.³³⁵

Taksim Planı'nın ardından Yahudilerin, Filistin toprakları üzerindeki amaçlarında da değişim meydana gelmiştir. İlk olarak kurulacak devletin sınırlarını genişletmek ve bu sayede sınırları savunmanın kolaylaşması ve yeni toprak kazanımları öncelik olmuştur. İkinci olarak ise bazı Yahudi elitlerine göre topraklarında yaşayan Arapların sayılarını azaltmaktır.³³⁶ Bu bağlamda Ben-Gurion 1948 Şubat ayında Batı Kudüs ziyareti sırasında yaptığı konuşma bu noktada önemlidir:

“Lifta-Romema üzerinden Kudüs’e girişinizden itibaren ... hiç yabancı (Arap) yok. Yüzde yüz Yahudi... Bunun değişeceğini sanmıyorum... Kudüs’te olanlar... ülkenin büyük bölümünde de olabilir – eğer biz dayanırsak... Ve eğer dayanırsak, savaşın önümüzdeki altı, sekiz ya da on ayında büyük değişiklikler olması mümkündür... ve bunların hepsi bizim aleyhimize olmayacaktır. Ülke nüfusunun yapısında büyük değişiklikler olacağı kesin.”³³⁷

BM'nin taksim kararıyla birlikte İngiltere 15 Mayıs 1948 tarihine kadar Filistin topraklarındaki tüm askerlerini geri çekeceğini açıklamıştır.³³⁸ BM'nin aldığı karar neticesinde İngiltere, Filistin topraklarındaki askeri güçlerini Ocak 1947 itibarıyla yavaş yavaş geri çekmeye başlamıştır. Bu noktada İngiltere'nin çekilmeye başlaması ile birlikte Araplar ve Yahudiler arasındaki çatışmalar iyice kızışmış, her iki tarafta İngiltere çekildikten sonra avantajlı bir konumda bulunmak, diplomasi masasında ellerini güçlendirmek adına saldırgan bir tutum benimsemiştir.³³⁹ Tüm bu çatışmaların ortasında son İngiliz yüksek komiseri Hayfa'dan 14 Mayıs 1948 tarihinde ayrılmıştır.³⁴⁰

³³⁴ Balpınar, 2011: 10.

³³⁵ Shlaim, 2019: 71-72.

³³⁶ Morris, 2008: 243.

³³⁷ Morris, 2008: 243.

³³⁸ Yiğit, 2019: 412.

³³⁹ Armaoğlu, 2019: 95.

³⁴⁰ Fildiş, 2012: 346.

Sonuç olarak BM Taksim Planı'nın ardından Yahudiler-Filistinliler arasında gerçekleşen mücadele Yahudiler-Araplar boyutuna evrilmeye başlamıştır. Her iki karşıt taraf arasında zaten var olan görüş ayrılıklarının daha da genişleyip derinleşmesiyle birlikte, anlaşmazlıkların çözümünün ilk olarak çatışmalar vasıtasıyla ardından da savaş vasıtasıyla çözülebileceği düşüncesi güç kazanmıştır.³⁴¹ Bununla birlikte 14 Mayıs 1948'den önce bölgede yaşayan Yahudilerin ve Yahudi elitlerinin, 14 Mayıs 1948 sonrası süreçte ise İsrail Devleti'nin güvenlik yaklaşımları genel itibarıyla İngiliz manda yönetimi döneminde şekillenmiştir. Bu dönemde etkin olan Ben-Gurion gibi Yahudi elitleri, İsrail Devleti'nin kurulması ile birlikte devlet yönetiminin üst kademelerinde yer bulmuş ve güvenlik politikalarının da şekillenmesinde önemli bir pay sahibi olmuşlardır. 1948 öncesi süreçte en büyük tehdit olarak görülen Arap nüfusu, İsrail'in kuruluşunun ardından gelen süreçte de en büyük tehdit olarak görülmeye devam etmiştir. Aynı zamanda Arap devletlerinin genel itibarıyla birlikte hareket etme eğilimleri, Yahudilerin sürekli olarak çevrelenmiş hissetmesine ve bu mücadeleyi bir beka meselesi haline getirmelerine yol açmıştır. Beka meselesi haline gelen bu süreçte askeri güç kullanımı Yahudiler tarafından her zaman bir seçenek olarak görülmüş ve askeri olarak güçlü olduğu müddetçe Araplara karşı bir başarı elde edilebileceği görüşü hâkim olmuştur.

3.2. 1948 I. Arap-İsrail Savaşı

Arap-İsrail çatışmalarının birçok nedeni olmakla birlikte dini nedenlerinin haricindeki esas nedenlerden bir tanesi Filistin topraklarının birden fazla tarafa vaat edilmesinin altında yatmaktadır. İngiltere I. Dünya Savaşı devam ederken Filistin topraklarında Araplara bağımsız bir devlet sözü verirken, diğer taraftan da Balfour Deklarasyonu vasıtasıyla Yahudilere bir yurt sözü vermiştir.³⁴² Benzer görüşmeler İngiltere'nin Mısır delegasyonunun başında bulunan Henry McMahon ile Şerif Hüseyin'in arasında da gerçekleşmiştir.³⁴³ İngiltere ve Fransa'nın Sykes-Picot Anlaşması'nı imzalaması ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na karşı isyan etmesine karşılık Hicaz Emiri Şerif Hüseyin'e vaat ettiği bağımsız Arap devleti rüyası da sonlanmıştır. Sykes-Picot'a göre Araplar, İngiliz ve Fransız bölgeleri arasında devlet veya devletler konfederasyonu olarak düşünülmüştür.³⁴⁴ Fakat tamamen bağımsız bir yapı öngörülmemektedir. Son olarak Filistin toprakları ise uluslararası yönetim bölgesi olarak tanımlanmıştır.

³⁴¹ Balpınar, 2011: 6.

³⁴² Duran, 2021: 46.

³⁴³ Allawî, 2016: 120.

³⁴⁴ Cleveland, 2008: 182.

1947 BM Taksim Planı'nın ardından Araplar ve Yahudiler arasındaki gerilim had safhaya çıkmış ve nitekim 1948 yılının 14 Mayıs'ında İsrail Devleti'nin kuruluşunun ilan edilmesi ile birlikte zaten var olan çatışma ortamı resmi bir savaşa dönüşmüştür. Bölgede oluşan durumun farkına varan Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan'dan oluşan Arap devletleri, İsrail Devleti'nin kurulmasını Arapların, Yahudilere karşı Filistin toprakları üstünde devlet kurma mücadelesini kaybettiğinin bir kanıtı olarak görmüş ve harekete geçmiştir.³⁴⁵ Arap devletlerinin ne pahasına olursa olsun İsrail Devleti'nin varlığını kabul etmemeleri, İsrail yöneticilerinin ve halkının politik düşüncelerinin sertleşmesine hatta askerileşmesine yol açmıştır.³⁴⁶ Bu bağlamda bu sertleşme ve ortak düşünce, sorunlara yönelik olağanüstü tedbirlerin alınmasını ve sorunların güvenlikleştirilmesini de kolaylaştırmıştır. İsrail Devleti'nin kurulması ile birlikte Yahudiler, devletin kuruluş aşamasında yaşadıkları olumsuzlukları, yalnız bırakılmış oldukları düşüncesini ve Yahudi olmayan “diğerlerine” karşı duydukları güvensizlikleri ve şüpheleri unutmamışlardır. Bu noktada Yahudi yöneticilerin yaptıkları açıklamalar da geçmişten gelen bu mirasın bir yansıması niteliğindedir.³⁴⁷ İsrail siyasetinin etkili isimlerinden biri olan Golda Meir Washington da gerçekleştirdiği bir basın toplantısında: “Ve siz Bay Alsop, bizim bir masada kompleksimiz olduğunu söylüyorsunuz... bu doğru bizim bir masada kompleksimiz var. Pogrom kompleksimiz var. Hitler kompleksimiz var.” açıklamasında bulunmuştur.³⁴⁸ Görüldüğü üzere Yahudi siyaset yapıcılarının geçmiş dönemde tanıklık ettikleri Yahudi karşıtı olaylar, İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından siyaset yapıcılar üzerinde etkili olmuş ve güvenlik ve dış politika konularının şekillenmesini de etkilemiştir.

İsrail Devleti'nin kuruluşu ile birlikte yıllar boyunca devam edecek savaşlar ve çatışmalar dönemi başlamış, bölgede uzun bir süre boyunca tehdit algısı hep üst düzeyde kalmıştır. İsrail bu bağlamda savaşın ortasında kurulmuş bir devlettir. İsrail'in kuruluşuyla birlikte ana amacı Araplarla girilen çatışmada hayatta kalmak olmuştur. İngiliz manda yönetimi döneminde Yahudilerin kendilerini savunmasını sağlayan Haganah'ın ismi İsrail Savunma Kuvvetleri olarak değiştirilmiş ve Irgun ile Stern örgütleri de İSK çatısı altında birleştirilmiştir.³⁴⁹ 15 Mayıs 1948 tarihi sadece I. Arap-İsrail Savaşı'nın başlama tarihini değil, aynı zamanda Araplar ve Yahudiler arasında yıllarca süren kanlı mücadelenin sonunda, Arapların Yahudiler tarafından yenilgiye uğratıldığına da işaret eden bir tarihtir.³⁵⁰ İsrail savaş

³⁴⁵ Balpınar, 2011: 16.

³⁴⁶ Balpınar, 2011: 16.

³⁴⁷ Ağdemir, 2022: 357.

³⁴⁸ Ağdemir, 2022: 357.

³⁴⁹ Shlaim, 2019: 80.

³⁵⁰ Khalidi, 2001: 13.

sırasında güvenlik noktasında ihtiyaçların belirlenebilmesi ve giderilmesi, bununla birlikte Arap devletleri ile etkin bir mücadeleye girişilmesi için İsrail Savunma Kuvvetleri Yasası'nı yayımlamıştır. Yasa ile birlikte İsrail Devleti'nin güvenliğinin sağlanması sadece İSK'nın bir görevi olarak tanımlanmamış, ülke içerisindeki her bir unsurun güvenlik ile ilişkili olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda yasa ile birlikte tüm ekonomik zorluklara rağmen İsrail'e yönelik bir göç hareketinin başlatılmasının İsrail'in güvenliği ile doğrudan bağlantılı olduğuna dikkat çekilmiştir.³⁵¹

İngiltere'nin hakimiyetindeki Filistin topraklarından ayrılan son İngiliz komiserinin hemen ardından tarihler 14 Mayıs 1948'i gösterdiğinde İsrail Devleti resmen kurulmuştur. Kuruluş bildirisini okuyan kişi ise David Ben-Gurion'dur.³⁵² Theodor Herzl'in elli yıl önce hayalini kurduğu Yahudi devleti artık kurulmuştur. Bu bağlamda Herzl'in önem verdiği büyük güçlerin desteğini alma ihtiyacı meyvesini vermiş, ABD İsrail'i tanıyan ilk ülke olmuştur. ABD'yi ise SSCB takip etmiştir.³⁵³ İsrail Devleti'nin kuruluşu ile birlikte Filistinliler ve Yahudiler arasındaki çatışmalar Arap-İsrail savaşına dönüşmüştür. Filistin topraklarındaki İsrail Devleti'nin egemenlik kavramını Yahudilik temellerine oturtması, karşılıklı bir düşman kavramının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda tehditlerin ve düşmanların sürekliliği ve çokluğu varsayımı İsrail için güvenlik politikalarının aynı zamanda resmi bir devlet politikası olarak görülmesinin de önünü açmıştır.³⁵⁴

Görsel 3.1: Ben-Gurion'un İsrail'in Bağımsızlığını İlan Ettiği Konuşma

Kaynak: <https://www.jpost.com/israels-70th-anniversary/an-illuminating-look-at-the-life-of-ben-gurion-551248>

(erişim tarihi: 15.02.2023).

³⁵¹ Balpınar, 2011: 19.

³⁵² Tekdal Fildiş, 2012: 346.

³⁵³ Shlaim, 2019: 79.

³⁵⁴ Balpınar, 2011: 15.

Görsel 3.1 ile gösterilen fotoğraf Ben-Gurion'un İsrail Devleti'nin bağımsızlığını ilan ettiği konuşmadan bir karedir. Fotoğrafta dikkat çeken nokta ise Ben-Gurion'un konuşma yaptığı sırada hemen arkasında asılı bulunan Theodor Herzl'in fotoğrafıdır.

İlk saldırıların başlaması ile birlikte İsrail, meseleyi BM Güvenlik Konseyi'ne taşımıştır. Konsey 22 Mayıs günü taraflara 36 saat içerisinde çatışmalara son vermeli yönünde bildirimde bulunmuştur. İsrail çağrısı hemen kabul etmesine rağmen birkaç Arap devleti bu çağrısı yanıtsız bırakmıştır. Ardından Konsey tekrar bir karar alarak ve 1 Haziran tarihinde tekrar bir ateşkes çağrısında bulunmuş ve 10 Haziran tarihinde ateşkes sağlanmıştır.³⁵⁵ Bu ateşkesle birlikte çatışmalar bir süre sakinleşmiştir fakat her iki tarafta bu süreyi daha fazla silahlanmak için kullanmıştır. Ateşkes süreci içerisinde savaşıyan tarafları uzlaştırmaya çalışanlardan biri de Kont Bernadotte'dir. Bernadotte, Kudüs'ün Araplara bırakılması taraftarı olması yüzünden 17 Eylül 1948 tarihinde Yahudi Stern örgütü tarafından suikast sonucu öldürülmüştür. Öldürülmeden hemen önce ise BM'ye savaşıyan tarafların uzlaştırılmasına yönelik bir plan sunmuştur. Plan uyarınca Arap devletleri İsrail'i tanıyacak, sınırları ise sağlanabilirse savaşıyan taraflar arasında uzlaşma ile sağlanamazsa BM coğrafi bütünlük ilkeleri göz önünde bulundurularak oluşturulacaktır.³⁵⁶ Kont Bernadotte'nin suikast sonucu öldürülmesinin ardından onun yerine Ralph Bunche geçmiştir. Bunche Arap devletleri tarafından İsrail taraftarı olarak görülmüştür.³⁵⁷

Bununla birlikte savaş süresince İsrail askerlerinin en çok çekindiği ordu, Ürdün ordusu olmuştur. Bu noktada İsrail'in askeri gücü Arap devletlerine nazaran sayıca daha düşük olmasına rağmen çok daha büyük bir şevk ve inanç ile çatışmalara katılmışlardır. Çünkü Yahudiler, kutsal kitaplarında onlara vaat edilmiş, yüzyıllardır hayalini kurdukları topraklar için savaşımlardır.³⁵⁸ Savaş sırasında Arap birliklerinin komutanlığını Ürdün Kralı Abdullah üstlenmiştir, fakat Abdullah kaynaklarının sınırlı olduğunun farkındaydı ve üstlendiği rolün de pek bir anlamı yoktu. Çünkü Arap devletlerinin iletişimleri ve etkileşimleri birbirinden kopuk, aynı amaca hizmet etmeyen nitelikteydi. Aynı zamanda Abdullah Filistin toprakları üzerindeki Yahudi varlığını da çoktan kabullenmiştir. Abdullah'ın esas amacı İsrail Devleti'ni yok etmekten çok sadece Batı Şeria'yı ele geçirip, kendi topraklarına katmaktır.³⁵⁹ Ürdün'ün bu şekilde bağımsız hareket etmesi, İsrail'e karşı savaşıyan diğer Arap devletlerinin de bağımsız hareket etmelerine sebebiyet vermiştir. Savaş sırasında Arap birlikleri Yahudi birliklerine nazaran çok daha etkisiz kalmıştır. Bu noktada belirleyici etken, Arap birliklerinin

³⁵⁵ Armaoğlu, 2019: 101-102.

³⁵⁶ Armaoğlu, 2019: 102-103.

³⁵⁷ Arı, 2014: 281.

³⁵⁸ Cleveland, 2008: 297.

³⁵⁹ Fraser, 2004: 44.

birçok ülkenin askerlerinin bir araya gelmesinden oluşması ve Arap ülkelerin birbirlerine yönelik tutarlı olmayan davranışlarıdır. Askeri birliklerin tek bir merkezden yönetilmemesi de Arap birliklerini olumsuz yönde etkilemiştir. Araplar birliklerindeki bu kargaşanın aksine Yahudi birliklerinin ortak hareket etmeleri ve tek bir merkezden yönetilmeleri onlara büyük bir avantaj sağlamıştır.

Nitekim kısa süren ateşkes ile birlikte ekim ayında savaş kaldığı yerden tekrar başlamıştır. BM tarafından tekrar ateşkes ilan edilmesi adına baskı yapılsa da taraflar savaşıma devam etmiştir. Bu süreçte Kont Bernadotte'nin planı BM Genel Kurulu'nda tartışılmıştır. Avrupa devletleri ve ABD tasarımı onaylarken Arap devletleri tasarımı kabul etmemiştir. İsrail ise bazı noktalara çekince koymuştur. Sonuç olarak bu tasarı BM'de kabul edilmiştir.³⁶⁰ Karar uyarınca Kudüs, en kısa sürede silahsızlandırılacak, ayrı bir bölge olarak BM nezdinde gözetim altına alınacaktır. Aynı zamanda savaş dolayısıyla yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan ve mülteci durumuna düşen tüm Filistinliler için geri dönüş imkanına yönelik kolaylık sağlanması kararı alınmıştır. Geri dönüş imkânı olmayan yahut geri dönmek istemeyen kişilere ise tazminat ödenmesine karar verilmiştir.³⁶¹

BM'nin yoğun çabaları sonrası 13 Ocak 1949'da kalıcı bir ateşkesin sağlanması adına resmi olarak arabuluculuk görüşmelerini yürüten Ralph Bunche liderliğinde, ateşkes adına Rodos Adası'nda görüşmeler başlamıştır. İlerleyen görüşmeler neticesinde Arap devletleri ve İsrail ateşkes konusunda mutabık kalmışlar ve anlaşmayı imzalamışlardır. Müzakerelerin tamamı BM himayesi altında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler süresince 24 Şubat'ta Mısır ile, 23 Mart'ta Lübnan ile, 3 Nisan'da Ürdün ile 20 Temmuz'da ise Suriye ile ateşkes anlaşması imzalanmıştır.³⁶² Savaşın sonucunda İsrail Devleti, BM Taksim Planı'nın Yahudiler için önerdiği toprakların çok daha fazlasını elde etmiştir. İsrail neredeyse Filistin topraklarının yüzde 75'ine hâkim duruma gelmiştir.³⁶³ 1948 yılında İsrail topraklarında yaşayan Yahudi nüfusu yaklaşık olarak 600.000-650.000 kişi iken İsrail'in çevresindeki Arap devletlerinin nüfuslarının toplamı milyonlarla ifade edilebilmektedir.³⁶⁴ Görüldüğü üzere 1948 yılında Yahudiler ile Araplar arasındaki demografik dengesizlik oldukça fazladır. Bu dengesizliğe rağmen Yahudiler, çok daha iyi bir planlama ve ortak hareket ederek yeni kurulmuş bir devletin savaştan galip ayrılmasını sağlamışlardır. Yahudi nüfusunun Arap nüfusa kıyasla daha az olması ve bununla birlikte kuşatılmışlık hissi, savunma ihtiyacının sürekli olacağı

³⁶⁰ Armaoğlu, 2019: 104.

³⁶¹ Arı, 2014: 281.

³⁶² Shlaim, 2019: 89.

³⁶³ Tetik, 2020: 42.

³⁶⁴ Rodman, 2001: 73.

düşüncesini şekillendirmiş ve İsrail'in güvenliğe ilişkin bakış açısının temellerini oluşturmuştur.³⁶⁵

Harita 3.3: 1949 Ateşkes Hattı

Kaynak: http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/world/2001/israel_and_palestinians/key_maps/5.stm (erişim tarihi: 15.02.2023).

1948 yılında İsrail'in kurulmasının hemen ardından başlayan savaş, İsrailliler için büyük bir zafer anlamı taşıırken, Araplar ve Filistinlilerin akıllarına “nakba (felaket)” olarak kazınmıştır. Savaş sonrasında, 1947 yılında gerçekleşen BM Taksim Planı ile Filistinlilere ait olması ön görülen Batı Şeria, savaş sonrası Ürdün'e bırakılmıştır. Bununla birlikte yine Filistin toprakları içerisinde görülen Gazze'de savaşın ardından Mısır'a bırakılmıştır.³⁶⁶ Bu paylaşım bir anlamda BM Taksim Planı'nın da rafa kalması anlamına gelmiştir. Bu bağlamda Filistinli Arapların bağımsız bir Filistin Devleti hayalleri de suya düşmüştür. Ateşkes anlaşmaları sonrası İsrail Devleti sabit bir gerçeklik olarak dururken Filistin Devleti bir hayal olarak kalmıştır.³⁶⁷ Aynı zamanda savaş sırasında ve savaş sonrasında binlerce Filistinli topraklarından ayrılmak zorunda kalmış ve büyük bir mülteci sorunu ortaya çıkmıştır. Savaş sırasında Irgun ve Lehi tarafında gerçekleştirilen Deir Yassin katliamı, bölgede yaşayan Arapların hafızasına kazınmış ve Arapların büyük bir kısmının kaçmasının en büyük nedenini oluşturmuştur.³⁶⁸ Filistinlilerin neredeyse hepsi kendilerini birbirlerinden farklı rejimler altında yaşarken bulmuşlardır. Kendilerine ait mülklerin büyük bir çoğunluğunu kaybetmiş ve

³⁶⁵ Balpınar, 2011: 10.

³⁶⁶ Özkoç, 2009: 168.

³⁶⁷ Harms ve Ferry, 2017: 99.

³⁶⁸ Chomsky, 1999: 184.

yaşamlarının kontrolleri de ellerinden alınmış bir vaziyetteydiler.³⁶⁹ İsrail'in kendisini tanımlama biçiminin Yahudi kimliği üzerinden gelişmesi, hem 1948 ateşkes sınırları dahilinde İsrail Devleti toprakları içerisinde kalmış hem de 1948 Savaşı esnasında yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmış Filistinlileri, ülkenin demografik yapısının bir parçası olmaktan ziyade bir güvenlik sorunu olarak görmesine sebebiyet vermiştir.³⁷⁰

Arap nüfusunun bir güvenlik sorunu olarak görülmesi ve buna yönelik gerçekleştirilen uygulamalar İsrail kuvvetleri tarafından önceki yıllarda hazırlanan Plan D olarak isimlendirilen planın uygulanması ile gerçekleşmiştir.³⁷¹ Bu uygulama ile birlikte savaştan kaçan Filistinlilerin geri dönüşleri de neredeyse imkânsız hale gelmiştir. İsrail kuvvetleri Arap köylerindeki Filistinlileri sistematik şekilde yerlerinden etmiş ve bu korku ile birlikte Filistinlilerin geri dönüş ihtimalleri de kalmamıştır. Bu plan dahilinde Yahudi devleti içerisinde bir homojenlik sağlanmaya çalışılmıştır. Plan başarıya ulaşmıştır. 1949 yılında ateşkes anlaşmaları tamamlandığında İsrail Devleti toprakları içerisindeki Arap nüfus sınırlandırılmıştır.³⁷² İsrail, savaşın sonucunda her ne kadar ekonomik olarak çok kötü bir vaziyete geldiyse de savaştan moralli ve müthiş bir başarı hissi ile çıkmıştır. Bu da Yahudilerin gelecekte daha umutlu olmalarına yol açmıştır.³⁷³ 1948 I. Arap-İsrail Savaşı Arap-İsrail çatışmalarının başlangıcı olsa da savaşın sonuçları neticesinde son Arap-İsrail Savaşı olarak kalmamıştır.

Sonuç olarak savaş sonrası imzalanan ateşkes anlaşmaları İsrail silahlı kuvvetlerinin kazandığı başarıları da yansıtacak şekilde gelişmiştir. Nitekim 1948 I. Arap-İsrail Savaşı göz önünde bulundurulduğunda savaşın ardından en çok kazanım elde eden devlet şüphesiz ki yeni kurulan İsrail Devleti olmuştur. 1949 yılında İsrail, 1947 BM Taksim Planı ile öngörülen devletten çok daha tutarlı bir vaziyettedir.³⁷⁴ Fakat savaş sonrası durumda dahi İsrail için güvenlik tehditleri hala tam anlamıyla ortadan kaldırılmış değildir. Bu noktada İsrail için en önemli sorun sınırların hala geçici olarak tanımlanmasıdır. Herhangi bir barış anlaşmasının olamaması teknik olarak İsrail'in halen Arap komşuları ile bir savaş halinde olduğu hissiyatını vermiştir.³⁷⁵ İsrail için bir diğer önemli sorun ise savaştan zaferle ayrılmasına ve Taksim Planı'na kıyasla daha fazla toprağa sahip olmasına rağmen savaşın ardından sınırlarının, güvenlik bağlamında sorunlu bir durumda bulunmasıdır çünkü savaş sonrası oluşan sınırlarda İsrail için bir stratejik derinlik olmamakla birlikte toprakların genişliği, en dar noktada birkaç

³⁶⁹ Khalidi, 2001: 12.

³⁷⁰ Polat, 2018: 280.

³⁷¹ Balpınar, 2011: 10.

³⁷² Cleveland, 2009: 297-299.

³⁷³ Shlaim, 2019: 87.

³⁷⁴ Fraser, 2004: 49.

³⁷⁵ Fraser, 2004: 49.

mil, en geniş halde ise birkaç on milden ibarettir. Bu durum da ülke için önem arz eden tesislerin her daim Araplar tarafından kolay ulaşılabilecek alanlarda bulunduğu bir göstergesidir.³⁷⁶ Bu noktada sürekli bir şekilde yok edilme korkusu ile yaşayan İsrail Devleti için sınırlar bağlamında stratejik bir derinliğe sahip olunmaması güvenlik noktasında önemli bir açığı da ortaya çıkarmıştır. Doğal olarak bu durum İsrail Devleti'nin Araplar tarafından çevrelenmiş ve sıkıştırılmış hissiyatını tetiklemiş ve güvenlik önlemlerini sürekli üst düzeyde tutmasına sebebiyet vermiştir. Araplar açısından ise savaş tam anlamıyla bir felaketle sonuçlanmıştır. Savaş süresince Arap ülkelerinin her biri ayrı söylemlerde bulunmuşlar her ne kadar İsrail'e karşı birleşmiş olsalar da kendi çıkarlarını öncelemişlerdir. Bununla birlikte Arap orduları İsrail ordusuna kıyasla kötü yönetilen ve kötü donanımlı bir vaziyettedirler. Sonuç olarak Arap orduları her ne kadar büyük bir özgüvene sahip olsalar da savaş sonucunda elle tutulur hiçbir kazanım elde edememişler ve tüm cephelerde büyük bir hezimete uğramışlardır.³⁷⁷

3.3. 1956 Süveyş Krizi

Cemal Abdülnasır'ın Mısır'da iktidara gelmesinden bu yana Mısır, İsrail için bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaya başlamıştır. 1948 I. Arap-İsrail Savaşı'nın ardından devam eden irili ufaklı çatışmalar giderek daha da şiddetlenmiş ve tarafların karar vermesi gereken bir noktaya ulaşmıştır. Aslında Süveyş Krizi'nin temeli Mısır-İsrail çatışmalarında yatmaktadır. 1955 yılında Gazze'de artan çatışmalar, Mısır'ı ABD ve İngiltere'den silah almaya itmiştir. Mısır'ın istediği silahlar ABD ve İngiltere tarafından temin edilmeyince, Mısır ihtiyacı olan silahları Çekoslovakya üzerinden SSCB'den almıştır.³⁷⁸ Mısır'ın gelişmiş Sovyet silahlarına sahip olmasının ardından, İsrail'de bir tedirginlik meydana getirmiştir. İsrailli yetkililer hemen harekete geçmiş, Cemal Abdülnasır'ın iktidarını zayıflatacak ve aynı zamanda Mısır'ın Sovyet silahlarını özümsemesine fırsat vermeden askeri kabiliyetlerini kullanılamayacak hale getirmesine yönelik baskılar oluşturmaya başlamıştır.³⁷⁹ Bu bağlamda İsrail Devleti karar alıcıları nasıl bir tepki verecekleri konusunda bölünmüşler ve ortak bir karar almakta zorlanmışlardır. Moşe Dayan Mısır'a karşı bir önleyici savaş talebinde bulunurken, Moşe Şaret ise savaş fikrine olumsuz bakmıştır. Son olarak Ben-Gurion ise iki tarafın ortasında kararsız bir durumdadır. Bu kararsızlığın sonucunda ise Süveyş Savaşı gerçekleşecektir.³⁸⁰

³⁷⁶ Rodman, 2001: 72.

³⁷⁷ Tetik, 2020: 40.

³⁷⁸ Armaoğlu, 2004: 254.

³⁷⁹ Hahn, 2006: 27.

³⁸⁰ Shlaim, 2019: 215-216.

İsrail'in Mısır'ı bir güvenlik tehdidi olarak algıladığının bir diğer göstergesi ise Moşe Dayan'ın 1955 yılında İsrail Genelkurmay Başkanlığı'nda düzenlenen toplantıda, İsrail'in gelecek dönemdeki faaliyetlerinde izlenmesi gerek yol haritasını anlattığı konuşmada gizlidir:

“İsrail'in kötüleşen güvenlik sorunu için en temek çıkar yol, Mısır'daki Nasır yönetiminin devrilmesidir. Çeşitli yöntemler durumu geçici olarak yatıştırabilir veya bu kararı erteleyebilir, fakat Nasır'ı kesin olarak iktidardan düşürmek haricinde hiçbir çözüm, İsrail'i tehdit eden tehlikenin ana sebebini ortadan kaldırmayacaktır.”³⁸¹

Ben-Gurion ise 2 Kasım 1955'de Knesset'e yaptığı bir konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır: “Eğer haklarımız karada ve denizde şiddet eylemleriyle ihlal ediliyorsa, bizler bu hakları en etkili biçimde savunmak üzere eylem özgürlüğümüzü saklı tutmalıyız. Bizler barış istiyoruz ancak intihar istemiyoruz.” Bu konuşmanın hemen ardından İsrail tarafından Mısır mevzilerine yönelik 1948 I. Arap-İsrail Savaşı'ndan bu yana yapılan en büyük operasyon gerçekleşmiştir.³⁸² Görüldüğü üzere İsrail, sürekli ufak çaplı çatışmalar yaşadığı Mısır'ın silahlanmasını kendisine bir tehdit olarak görmüştür. Bu bağlamda Mısır lideri Cemal Abdülnasır'ı yönetimden uzaklaştırmayı hedeflemiştir. İsrail'in Mısır'ı güvenlik tehdidi olarak görmesi, sorunu güvenlikleştirmesine ve Mısır'a yönelik önleyici bir saldırı yapmasına ön ayak olmuştur. Yöneticiler tarafından Mısır bir güvenlik tehdidi olarak belirlenmiş ve bu tehdit durumu İsrail'i önleyici bir savaş başlatmaya itmiştir.

Cemal Abdülnasır, iktidarı elde ettiği günden bu yana gerçekleştirmek istediği Asvan Barajı projesine dış yardım sağlamak üzere görüşmelerde bulunuyordu. En sonunda ABD, İngiltere ve Dünya Bankası Cemal Abdülnasır'a karşı tüm ön yargılarına rağmen 1956 yılında Asvan Barajı'nın yapımına yönelik kredi sağlayacaklarını belirtmişlerdir.³⁸³ Fakat ABD Kongresi'nin aniden kararı geri çekmesi üzerine kredinin ödenemeyeceği açıklanmıştır. ABD'nin bu kararı almasının ardından Fransa ve İngiltere'de Mısır'a yönelik gerçekleştirdikleri ekonomik yardımları askıya almıştır.³⁸⁴ ABD ve İngiltere'nin Mısır'a yapmayı planladıkları fonlamalardaki amaçlarından bir tanesi de Arap-İsrail barışını sağlamak adına bu fonları bir araç olarak kullanmaktır. Fakat bu amaç her iki tarafın da taviz vermek istememesi nedeniyle havada kalmıştır.³⁸⁵ Nasır, hemen birkaç gün sonra kredilerin verilmemesine misilleme olarak Süveyş Kanalı'nı millileştirmiştir. Kanalın millileştirilmesi kararı, Fransa ve İngiltere tarafından öfkeyle karşılanmış iki ülkede de bir panik havası oluşturmuştur.³⁸⁶ Bununla birlikte iki devlette Mısır yönetimine yönelik protesto notası

³⁸¹ Shlaim, 2019: 213.

³⁸² Shlaim, 2019: 218.

³⁸³ Cleveland, 2008: 345.

³⁸⁴ Killioğlu, 2021: 732-733.

³⁸⁵ Armaoğlu, 2019: 152.

³⁸⁶ Armaoğlu, 2019: 155.

göndermişlerdir.³⁸⁷ Bununla birlikte Nasır, millileştirme vasıtasıyla elde edilecek gelirlerin de ABD ve Avrupalıların kredi vermeyi reddettikleri projelerde kullanılacağını bildirmiştir.³⁸⁸ Tüm bu olayların ardından Fransa, İngiltere ve İsrail Nasır'a yönelik bir plan geliştirmeye odaklanmışlardır.

Fransa, İngiltere ve İsrail gizli bir şekilde ABD'nin haberi olmadan koordineli bir saldırı planı hazırlamışlardır.³⁸⁹ Plana göre; ilk önce İsrail, Sina Yarımadası'na bir saldırıda bulunacak, ardından İngiltere ve Fransa birlikte hareket ederek, Mısır ve İsrail birliklerinin Süveyş Kanalı çevresinden çekilmesini talep eden notalar vereceklerdir. Mısır tarafının bu notaları kabul etmeyeceğini düşünen İngiltere ve Fransa, kabul edilmediği takdirde en kısa süre içerisinde Mısır altyapı tesislerini bombalayacak ve Süveyş Kanalı'nı işgal edecektir.³⁹⁰ Bu sayede ortak problemleri olarak gördükleri Cemal Abdülnasır'da yönetimden uzaklaştırılacaktır. Saldırıların başlamasının ardından Ben-Gurion İSK'ya gönderdiği telgrafta şu ifadelerde bulunmuştur: “Bin dört yüz yıl önce bağımsız bir Yahudi devletinin parçası olan Yotvata veya Tiran, yeniden üçüncü İsrail krallığının parçası olacaktır.”³⁹¹ Bu konuşmadan da anlaşılacağı üzere İsrail politika yapıcıları İsrail'in genişleme politikasını resmi olarak ilan ediyor ve Tiran Boğazı'nda da hak iddia ediyorlardı. Ben-Gurion, eline geçirdiği bu fırsatı her ne kadar çok iyi kullandığını düşünse de ardından gerçekleşecekler olaylar bu düşüncenin yanlış olduğunu kanıtlamıştır.

29 Ekim günü İsrail birlikleri, Sina Yarımadası'na doğru saldırıya geçmiştir. 30 Ekim günü ise İngiltere ve Fransa planlandığı gibi hem İsrail'e hem Mısır'a savaşın sonlanması, askerlerin çekilmesi ve kanalın güvenliğinin İngiltere ve Fransa tarafından sağlanmasına yönelik nota göndermiştir. Beklenildiği gibi Mısır bu notayı kabul etmemiştir.³⁹² Bunun üzerine İngiltere ve Fransa Mısır'a yönelik hava harekâtı icra etmeye başlamıştır. ABD Başkan Eisenhower, İngiltere, Fransa ve İsrail üçlüsünün habersiz olarak gerçekleştirdiği bu hareketin SSCB'nin işine yaracağını düşünmüştür. Eisenhower gerçekleştirdiği yoğun diplomasi trafiği sayesinde 6 Kasım itibarıyla İngiltere, Fransa ve İsrail ateşkesi kabul etmiştir. Süveyş Savaşı da 7 Kasım 1956 itibarıyla sonlanmıştır.³⁹³ İngiltere ve Fransa Aralık 1956, İsrail ise 1957 Mart ayı ile birlikte Sina Yarımadası'ndaki birliklerini çekmiştir.

³⁸⁷ Tekin, 2018: 72.

³⁸⁸ Cleveland, 2008: 345.

³⁸⁹ Armaoğlu, 2019: 162.

³⁹⁰ Hahn, 2006: 28.

³⁹¹ Shlaim, 2019: 263.

³⁹² Armaoğlu, 2019: 165.

³⁹³ Armaoğlu, 2019: 170.

Ardından Sina Yarımadası'ndaki İsrail-Mısır sınırına yerleştirilmek üzere bir BM gücü oluşturulmuştur.³⁹⁴

Nasır bu süreçte İngiltere, Fransa ve İsrail'e karşı kaybetmiş gözüke de aslında bu savaştan kazançlı çıkmıştır.³⁹⁵ Nasır, savaşı sahada kaybetmesine rağmen masada kazanan olmuş ve siyasi bir başarı elde etmiştir.³⁹⁶ Beklenmedik bir şekilde müttefikleri tarafından şoka uğratılan ABD, Ocak 1957'de Eisenhower Doktrini'ni deklare ederek Orta Doğu'da daha fazla etkin olmaya başlamıştır.³⁹⁷ Sonuç olarak 1956 Süveyş Krizi, İsrail'in uluslararası arenadaki konumuna ve diğer devletlerin İsrail'e yönelik bakış açısına oldukça büyük bir zarar vermiştir.³⁹⁸ 1956 Süveyş Krizi ile birlikte İsrail tarafından modern bir hava kuvvetlerinin ne kadar önemli olduğu anlaşılmış ve bu sayede 1967 Savaşı'ndaki zaferin temelleri atılmıştır. Siyasi olarak Ben-Gurion'un ittifak kurduğu Avrupalı devletlerin artık eski siyasi güçlerini kaybettikleri açıkça belli olmuştur. İsrail bu hatadan ders çıkarmış ve bir daha tekrarlamamıştır. Bununla birlikte İsrail, ABD'nin hayati rolünün farkına varmış, Washington'daki lobi faaliyetlerine hız vermiştir.³⁹⁹ Kısacası İngiltere, Fransa ve İsrail Nasır'ı devirmek isterken daha güçlü bir hale gelmesine katkıda bulunmuşlardır. Savaşın sonucunda İngiltere ve Fransa'nın eski siyasi güçlerinde olmadıkları anlaşılmıştır. Artık dünya sahnesinde iki devletin mücadelesi vardır; SSCB ve ABD.

3.4. 1967 Altı Gün Savaşı

Arap-İsrail çatışmaları, resmi bir savaşın olmadığı dönemlerde dahi Araplar ve Yahudilerin davranışlarını şekillendirmelerinde etkili olmuştur. İsrail Devleti, Arapların birleşerek kendisine bir güvenlik tehdidi oluşturmasından sürekli olarak kuşku duyuyor ve ister istemez kendisini bir güvensizlik ortamı içerisinde hissediyordu. İsrail'in 1948 zaferi ve 1956 Süveyş işgali, Arapların hafızasına kazınmış ve İsrail'e karşı siyasal bir bilinç oluşturmuştur.⁴⁰⁰ Bu süreçte kendi iç kamuoyları tarafından eleştirilen liderler, zor durumda kalmamak için Suriye, Irak ve Mısır olarak bir "Birleşik Arap Cumhuriyeti" kurmayı hedeflemişlerdir. Fakat bu girişim başarısız olmuştur. Hedeflenen Arap Cumhuriyeti'nin kurulamaması üzerine, Suriye, Irak ve Mısır arasında bir dizi askeri ve ekonomik anlaşma imzalanmıştır. Fakat Irak'ta iktidar değiştikten sonra bu anlaşmalar da geçersiz sayılmıştır.⁴⁰¹

³⁹⁴ Cleveland, 2008: 347.

³⁹⁵ Tetik, 2020: 112.

³⁹⁶ Cleveland, 2008: 347.

³⁹⁷ Hahn, 2006: 29.

³⁹⁸ Shlaim, 2004: 669.

³⁹⁹ Fraser, 2004: 70.

⁴⁰⁰ Cleveland, 2008: 374.

⁴⁰¹ Arı, 2014: 288.

Fakat Nasır, her ne kadar savaşa istekli gibi gözükse de Mısır ordusu askeri olarak savaşa hazır bir durumda değildir. Yemen'deki durum tam olarak Mısır ordusunun yansımasıdır. Görüldüğü üzere savaş başlamadan önce Arap devletleri her ne kadar ortak hareket etmeye çabalasalar da bu çabalar çok bir anlam ifade etmemiştir. Birleşik Arap Cumhuriyeti kurulma çabaları, Filistinli direniş gruplarının faaliyetleri ile birlikte İsrail'in kendisini abluka altına alınmış hissetmesine sebebiyet vermiştir. Bir başka deyişle 1967 Altı Gün Savaşı öncesinde yaşanan süreç Yahudilerin travmatik geçmişlerini hatırlatmıştır. BM gözlemcilerinin sınırdan tahliye edilmesi, İsrail'in güneyinden uygulanan abluka ve Arap ülkelerinin ortak hareketleri, İsrail'in güvensizlik hissiyatını pekiştirmiştir.⁴⁰² Bu güvensizlik hissiyatı ve geçmiş travmalar İSK tarafından güvenlikleştirilmiş ve İsrail'in Arap devletlerine yönelik önleyici bir harekâta yönelik kamuoyu oluşturmaya ve sonuç olarak önleyici harekâta giden sürecin de başlamasına yol açmıştır.

İsrail ile İsrail'i çevreleyen Arap devletleri arasında 1948 yılından beri süregelen irili ufaklı sınır çatışmaları 7 Nisan 1967 tarihinde doruk noktasına ulaşmıştır. Suriye ile girişilen hava muhabereleleri sonrasında, İsrail için çatışmaların güvenlik boyutu da değişmiştir. İlerleyen süreçle birlikte Mayıs ayında İsrail Başbakanı Levi Eshkol söylemlerini sertleştirmiştir: "İsrail hükümeti gayet iyi biliyor ki, teröristlerin merkezi Suriye'dir. Fakat biz prensibimizi tespit ettik: Saldırgana mukabil darbeyi vurmanın zamanını, yerini ve vasıtasını biz seçeceğiz."⁴⁰³ Görüldüğü üzere İsrail politika yapıcılarında bir önleyici savaş gerçekleşmesine yönelik beklenti artmış ve bu beklenti dillendirilmeye başlanmıştır.

1967 Altı Gün Savaşı'nın önünü açan olaylardan birisi de İsrail'in Suriye'yi topraklarını üs olarak kullanıp bu topraklar üzerinden İsrail'e gerilla saldırıları yapan Filistinli gruplara verdiği desteği kesmesi aksi takdirde Suriye'ye karşı harekete geçeceği tehdidinde bulunmasıdır. İsrail Genelkurmay Başkanı İzak Rabin 12 Mayıs 1967 tarihli bir röportajında "Şam'ı işgal etme ve Suriye yönetimini devirme" tehdidinde bulunmuştur.⁴⁰⁴ İsrail ile Suriye arasında yaşanan bu sürtüşmelere ise Mısır sessiz kalmıştır. Fakat çatışmaların fitilini ateşleyen SSCB olmuştur. Mısır'a gelen bir SSCB heyeti Nasır'a İsrail'in Suriye sınırına askeri yığınak yaptığını belirtmiş ve bu görüşmeden sonra Nasır'ın siyasi tavrı tamamen değişmiştir.⁴⁰⁵ Mısır'ın Sina Yarımadası'nda bulunan BM güçlerinin çekilmesini sağlaması ve İsrail'in denizden tek çıkış noktası olan Tiran Boğazı'nı da kapatması üzerine İsrail operasyon için düğmeye basmıştır. 5 Haziran 1967 sabahı ilk saldırıyı yapan İsrail, çok iyi bir

⁴⁰² Ağdemir, 2022: 359.

⁴⁰³ Armaoğlu, 2004: 354.

⁴⁰⁴ Shlaim, 2019: 333-334.

⁴⁰⁵ Armaoğlu, 2019: 238.

planlama ile Suriye, Mısır ve Ürdün hava araçlarını daha havalandırmadan pistlerde kullanılamaz hale getirmiştir. İlk günün sonunda Araplara ait yaklaşık 400'ü aşkın hava aracı İsrail tarafından imha edilmiştir.⁴⁰⁶ İsrail'in hava üstünlüğünü ele almasıyla birlikte uçakları artık kara birliklerine hiçbir tereddüt olmadan destek vermeye başlamıştır.⁴⁰⁷ İsrail'in ilk günden hava üstünlüğünü elde etmiş olması savaşın seyrini de İsrail lehine olumlu olarak etkilemiş ve Mısır, Suriye ve Ürdün'e yönelik üstünlük sağlamasını kolaylaştırmıştır.⁴⁰⁸ Gerçekleştirilen bu sürpriz saldırı ile birlikte İsrail'in zafere uzanması da çok kolay olmuştur. Altı Gün Savaşı'nın ardından Arap devletleri çok büyük bir mağlubiyet ile karşı karşıya kalmışlardır. Arapların bu mağlubiyetini tanımlayan Moşe Dayan: "Araplar 20 yıl boyunca İbrani devlete savaş açamazlar" ifadelerini kullanmıştır. Bununla beraber İsrail, Süveyş Kanalı sınırlarına "Bar Lev" olarak tanımlanan savunma hattını kurmuştur.⁴⁰⁹ Arap devletleri altı gün gibi kısa bir süre içerisinde Doğu Kudüs, Batı Şeria, Gazze Şeridi, Sina Yarımadası ve Golan Tepeleri'ni kaybetmiştir. İsrail 9 Haziran'da Mısır ile 11 Haziran'da da Suriye ile ateşkes anlaşması imzalamıştır.⁴¹⁰

Harita 3.4: İsrail'in 1967 Savaşı Kazanımları

Kaynak: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6709173.stm (erişim tarihi: 02.01.2023).

İsrail, savaş sırasında en yakın müttefiklerinden biri olan ABD'nin bölgedeki bir gemisine de saldırıda bulunmuştur. 8 Haziran günü Sina Yarımadası açıklarında bulunan ABD Donanmasına bağlı teknik araştırma gemisi Liberty, İsrail savaş uçakları ve torpido botları

⁴⁰⁶ Armaoğlu, 2004: 355.

⁴⁰⁷ Fraser, 2004: 80.

⁴⁰⁸ Kemiksiz, 2018: 136.

⁴⁰⁹ <https://www.indyturk.com/node/665666/dünyadan-sesler/ekim-savaşının-50nci-yıl-dönümünde> (erişim tarihi: 23.01.2023).

⁴¹⁰ Cleveland, 2008: 376-377.

tarafından saldırıya uğramıştır.⁴¹¹ Yoğun saldırılara rağmen Liberty gemisi batmamış, fakat 34 Amerikan askeri saldırılar sonucu hayatını kaybetmiştir. İsrail saldırının yanlış istihbarattan kaynaklandığını açıklamış ve ABD’den özür dilemiştir.⁴¹²

İsrail’in Suriye’ye yönelik saldırısı ise enteresan bir şekilde gerçekleşmiştir. İsraili yetkililer Suriye konusunda kararsız durumdayken 8-9 Haziran gecesi Moşe Dayan’ın eline geçen Nasır tarafından Suriye devlet başkanı Nureddin el-Attasi’ye gönderilen mektup her şeyi değiştirmiştir. Mektupta Nasır yenildiğini kabul ediyor ve İsrail’in yeni hedefinin Suriye olduğundan bahsediyordu.⁴¹³ Bunun üzerine Dayan, Suriye’ye saldırı emri vermiş ve mesajın yazılı olduğu kâğıda şu notu almıştır:

“... Bana göre bu mesaj azami askeri sınırlara erişmemizi zorunlu kılmaktadır. Dün Mısır ve Suriye’nin bu şekilde çökeceğini ve savaşa devam etmekten vazgeçeceğini düşünmemiştim. Fakat durum bundan ibaret olduğuna göre bundan istifade etmeliyiz ...”⁴¹⁴

Görüldüğü üzere İsrail’in, Araplar tarafından gerçekleştirilen eylemleri bir beka meselesi olarak algıladığı ve İSK vasıtasıyla da güvenlikleştirdiği aşıkardır. Her ne kadar 1967 Savaşı’nın bir savunma savaşı mı yoksa bir teritoryal bir genişleme savaşı mı olduğuna dair farklı görüşler olsa da İsrail, Dayan’ın sözlerinden de anlaşılacağı üzere düşmanları yenilgiyi kabul etmesine rağmen, durumdan kazanç sağlamayı da ihmal etmemiştir. İsrail’in, düşman olarak gördüğü Arap devletlerinin kendisini tamamen yok etme isteğinde olduğuna yönelik görüşü, İsrail için bir güvensizlik ortamı yaratmış ve bu duruma verilecek siyasi bir cevabın İsrail için bir güvenlik sorunu teşkil edeceğine karar verilmiştir. Bu bağlamda İsrail cevabını saldırgan savunma stratejisi ile vermiştir.⁴¹⁵

İSK, İsrail’in güvenlik politikalarını etkileme bakımından her zaman önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bunun ise birçok sebebi bulunmaktadır; İsrail halkının ve İsrail devlet elitlerinin Holocaust travmaları, 1948 I. Arap-İsrail Savaşı sırasında Arap ordularının saldırıları ve İsrail’in kurulduğundan bu yana hissettiği kuşatılmışlık hissi güvenlik politikalarının belirlenmesinde İSK’nın rolünü ve önemini artırmıştır. Bu bağlamda İsrail’in güvenlik davranışlarının belirlenmesinde ve İSK’nın toplum nezdinde statüsünün artırılmasında “endişe unsuru” önemli bir yere sahip olmuştur.⁴¹⁶ 1967 Altı Gün Savaşı’nın güvenlikleştirici aktörü olan İSK özellikle Mısır’ın Sina Yarımadası’nda yaptığı yığınak konusunda teyakkuza geçmiştir. Mısır’ın Sina Yarımadası’nda yığınaklarını artırdığı sırada Genelkurmay Başkanı İzak Rabin, İsrail’in en kısa sürede bir önleyici savaş başlatması

⁴¹¹ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d284> (erişim tarihi: 12.02.2023).

⁴¹² Harms ve Ferry, 2017: 111.

⁴¹³ Shlaim, 2019: 348.

⁴¹⁴ Shlaim, 2019: 348.

⁴¹⁵ Balpınar, 2013: 100-101.

⁴¹⁶ Wertman, 2021: 67-68.

gerektiği taraftadır. 19 Mayıs gecesi gerçekleştirilen bir toplantı sırasında Rabin savaşın kaçınılmaz olduğu noktasında oldukça ısrarcı olmuştur. Bununla birlikte Rabin, İSK istihbaratları ışığında Tiran Boğazı'nın kapatılması gibi bir gerekçe oluşmasa dahi İsrail'in savaşı başlatmak adına bir provokasyon yapabileceğini ima etmiş ve İSK'ye savaşa tam hazırlık emri vermiştir. Rabin'e ve İSK'ya göre eğer İsrail ilk saldıran taraf olursa bu muazzam bir avantaj elde etmesini sağlayacaktır.⁴¹⁷ 23 Mayıs'ta İSK komuta kademesi ile İsrail Başbakanı Levi Eshkol görüşmüş, İSK komuta kademesi İsrail Devleti'nin bir beka meselesi ile karşı karşıya olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada Eshkol'a şu uyarıda bulunulmuştur: "İsrail Boğazların kapatılmasına karşılık vermezse, İSK'nın güvenilirliğinin ve caydırıcı kabiliyetinin hiçbir değeri kalmayacaktır.... Arap devletleri İsrail'in zayıflığını hem güvenliğini hem de varlığını zayıflatmak için mükemmel bir fırsat olarak görüyor."⁴¹⁸ Bu bağlamda görüşme sonrası İsrail'in bir beka sorunu ile karşı karşıya kaldığı görüşü kabul görmüştür. Fakat bu noktada İsrail elitleri, 1956 Süveyş Savaşı'nda yaptığı hatayı yapmamış ve beka meselesi ile karşı karşıya kaldığını ABD tarafına da kabul ettirmeye çalışmıştır.⁴¹⁹

Tablo 3.1: 6 Gün Savaşı'nda İsrail'in Güvenlikleştirme Süreci

Güvenlikleştirici Aktör	İsrail Savunma Kuvvetleri	İsrail Hükümeti
Alımlayıcı Kitle	İsrail Hükümeti	Amerikan Yönetimi

Kaynak: Wertman, 2021: 66.

Mısır, İsrail'in 5 Haziran'da ele geçirdiği topraklardan çekilmemesi üzerine BM Güvenlik Konseyi'ne başvuruda bulunmuştur.⁴²⁰ SSCB, ABD ile karşı karşıya gelmemek adına 1956 Süveyş Krizi sürecinde yaptığı gibi 1967 Altı Gün Savaşı'nda da benzer bir politika izlemiştir. Bu noktada SSCB, ABD ile eşgüdümlü hareket etmiş ve savaşın başlamasıyla birlikte bir an önce ateşkes anlaşmalarının imzalanması için çaba göstermiştir.⁴²¹ Uzun uğraşlar ve müzakereler sonucu 22 Kasım 1967 tarihinde BM Güvenlik Konseyi tarafından meşhur 242 numaralı karar açıklanmıştır. Karara göre "savaş ile toprak elde etmenin kabul edilemezliği vurgulanırken" İsrail Devleti'nin savaş sırasında elde ettiği topraklardan çekilmesi karşılığında müzakere ve barışın kalıcı olarak sağlanması öngörülüyordu. Aynı zamanda 242 sayılı karar neticesinde mülteci sorunun çözümüne yönelik her devletin elinden geleni yapması vurgulanmıştır.⁴²²

⁴¹⁷ Wertman, 2021: 66-67.

⁴¹⁸ Wertman, 2021: 76-77.

⁴¹⁹ Wertman, 2021: 77-79.

⁴²⁰ Armaoğlu, 2019: 268.

⁴²¹ Balpınar, 2011: 48.

⁴²² <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SCRes242%281967%29.pdf> (erişim tarihi: 25.02.2023).

Soğuk Savaş yıllarının getirdiği iki kutuplu dünya düzeniyle birlikte Arap-İsrail savaşları aynı zamanda iki karşıt bloğun bir noktada karşı karşıya gelmesine sebebiyet vermiştir. Mısır ve Suriye SSCB ile iyi ilişkiler geliştirirken, İsrail ise ABD ve Avrupa ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmiştir. Bölgede yaşanan çatışmalara karşı kayıtsızlık, birçok ülkenin çıkarlarının da riske girmesi anlamına gelmiştir. Bu nedenledir ki Arap-İsrail çatışmaları aslında bölgede etkin güçlerin varlıklarını sürdürmesinin yahut eski hakimiyetlerinin tekrar sağlanmasını da içeren bir nüfuz çatışmalarına da sebebiyet vermiştir.⁴²³

Savaşın başlamasının hemen öncesine kadar kendisini tehdit altında ve çevrelenmiş hisseden İsrail, savaşın ardından Orta Doğu'nun en belirgin askeri güçlerinden biri olarak ön plana çıkmıştır.⁴²⁴ Bununla birlikte İsrail için daha önce de bir güvenlik meselesi olarak gördüğü Arap nüfusu problemi tekrardan kendisini hatırlatmıştır. Savaş sonrasında işgal ettiği topraklarda bir milyona yakın Filistinli ile birlikte, Sina Yarımadası'nda ve Golan Tepeleri'nde yaşayan Arapların kaderlerinin ve hayatların sorumluluğunu almış işgalci bir güç halini almıştır. İsrail'in Arap nüfus problemini nasıl çözeceği de ilerleyen yıllarda Arap-İsrail meselesinin ana hatlarından birini oluşturmuştur.⁴²⁵ 1967 Altı Gün Savaşı'nın sonucunda Arap-İsrail çatışmalarının bölgesel statükosu da büyük bir değişim meydana gelmiştir.⁴²⁶ Savaşın ardından Arap devletlerinin İsrail'e yönelik politikaları da değişime uğramıştır. 1948 yılı ile başlayan süreçte Arap devletleri, İsrail'in bağımsızlığını tanımamış ve İsrail'i yok etmek üzerine bir siyaset izlemişlerdir. Fakat 1967 Savaşı'nın ardından Arap devletleri bir bakıma resmi olarak olmasa da İsrail'in varlığını kabul etmiş, politikalarını ise İsrail'in yok edilmesinden çok İsrail'e kaybedilen topraklarının ve kaybedilen toplumsal desteğin geri alınması üzerine oluşturmuşlardır.

1967 Altı Gün Savaşı'nın ardından İsrail'in güvenlik algılamaları da göreceli bir şekilde iyileşmiştir. Savaş sonrası elde geçirilen topraklar sayesinde İsrail'in jeostratejik konumu değişime uğramış ve bu değişim İsrail'in lehine birçok avantaj getirmiştir.⁴²⁷ Doğu Kudüs ve Batı Şeria işgal edilmiş bu sayede İsrail'in verimli toprakları olası Ürdün saldırılarına karşı alan kazanmıştır. Bununla birlikte Golan Tepeleri işgal edilmiş ve bu sayede Suriye'nin başkenti Şam İsrail'in saldırı menziline girmiştir. Aynı zamanda Mısır'dan ele geçirilen Sina Yarımadası da Mısır ile İsrail arasında bir tampon bölge olarak görülmüş ve bölgede çeşitli savunma tahkimatları yapılmıştır.⁴²⁸ Savaşın bitmesi ile birlikte İsrail hükümeti

⁴²³ Yalçın, 2021: 65-66.

⁴²⁴ Fraser, 2004: 82.

⁴²⁵ Fraser, 2004: 82.

⁴²⁶ Rodman, 2001: 72.

⁴²⁷ Merom, 1999: 423.

⁴²⁸ Merom, 1999: 423.

hızla harekete geçerek, işgal ettiği bölgelerin kendi topraklarına entegre edilmesi için çalışmalara başlamıştır. İsrail öncelikle bu bölgelerde paramiliter yerleşimler kurmuştur. Bu yerleşimlerin kurulmasını ise kalıcı sivillerin bölgeye göç ettirilmesi ve kalıcı yerleşimlerin kurulması izlemiştir.⁴²⁹ Bu bağlamda İsrail adına en kritik nokta, kendi vatandaşlarının yaşadığı kasaba ve şehirlerin artık şiddetli saldırılara maruz kalabilecek ve savunulması daha zor bir durumda olmamasıdır. İyileşmenin bir diğer sebebi de askeri güç açısından yaşanan değişimdir, bunun en önemli sebebi de İsrail'in Fransız askeri teknoloji ve yardımlarından, ABD askeri teknolojisi ve yardımlarına geçmesinin sonucunda oluşmuştur. Son olarak ise bir diğer etken de İsrail'in ekonomik büyüme açısından yaşadığı sıçramadır.⁴³⁰ İsrail siyaset yapıcıları ve İSK bünyesindeki üst düzey yetkililer bu durumun farkında olduklarından dolayı işgal edilen topraklardan çekilme süreçlerini de uzatmışlardır.

1967 Altı Gün Savaşı'nın ardından büyük bir hezimete uğrayan Arap ülkeleri, askeri ve ahlaki açıdan büyük bir yıkıma uğramışlardır. Savaşın ardından Soğuk Savaş Dönemi'nin de getirdiği tedirginlikle birlikte en büyük kaygı İsrail ile Arap devletleri arasında yürütülecek müzakerelerin ve barış anlaşmalarının nasıl ilerleyeceği olmuştur. İsrail sürecin başlangıcında, karşılıklı doğrudan müzakerelere ve Arap ülkelerinin İsrail'i devlet olarak tanınması karşılığında savaş süresince işgal ettiği topraklardan çekilme noktasında istekliyken ilerleyen süreç ile birlikte İsrail'in kazandığı toprakları elinde tutma isteği giderek artmıştır.⁴³¹ Bu isteğin artmasının en önemli sebeplerinden biri de işgal edilen topraklar vasıtasıyla İsrail'in güvenliğinin çok daha kolay sağlanacağı düşüncesi olmuştur. Altı Gün Savaşı'nın en önemli sonuçlarından bir tanesi de Filistin halkının İsrail ile sorunlarını artık diğer Arap devletleri vasıtasıyla değil kendi başlarına çözebileceklerini düşünmeleri olmuştur. İsrail'in kuruluşunun ardından temelleri atılan Filistinli direniş örgütleri, çeşitli bölgelerde İsrail güçlerine ani gerilla saldırılarında bulunmuş, İsrail ise cevap olarak diğer Arap devletlerine misilleme yapmıştır. Arap devletleri ise bu durumdan giderek daha fazla rahatsız olmaya başlamıştır.⁴³² Aynı zamanda savaşın sonucunda Arap halkları psikolojik ve aynı zamanda ekonomik olarak tam bir felaket yaşamıştır. Araplar kendi topraklarını İsrail'e kaybetmişlerdir. Sina'da bulunan az miktardaki petrol yataklarını da kaybeden Mısır'ın zaten zor durumda olan ekonomik durumu daha da kötüleşmiştir. Bu noktada Mısır hükümeti öncesinde birçok problem yaşadığı Kuveyt ve Suudi Arabistan'dan ekonomik destek almak durumunda kalmıştır.⁴³³ Nasır savaş sonrası toprak kaybının yanında 1956 Süveyş Krizi sırasında halk nezdinde kazandığı itibarını

⁴²⁹ Chomsky, 1999: 197.

⁴³⁰ Merom, 1999: 423.

⁴³¹ Harms ve Ferry, 2017: 112.

⁴³² Kemiksiz, 2016: 149.

⁴³³ Cleveland, 2008: 376-377.

da kaybetmiştir. Savaş sonrası istifa etmiş ve yerini Zekeriya Muhiddin'e bırakmıştır. Fakat yoğun destekler sonrası bu fikrinden vazgeçmiş ve tekrar görevine dönmüştür. Aynı zamanda savaş sonrasında ABD ve SSCB'nin bölgeye yönelik silah satışları da önemli derecede artmıştır. Suriye tarafından kaybedilen Golan Tepeleri verimsiz tarım arazilerinden ve kurak topraklardan oluşmasına rağmen stratejik olarak çok önemli bir noktadadır. Bölgede yer altı su kaynaklarının da bulunması bölgeyi daha da önemli hale getirmiştir.⁴³⁴ İsrail, 1948 Savaşı'nda elde edemediği stratejik derinliği, 1967 Altı Gün Savaşı sonrasındaki toprak kazanımları ile elde etmiştir. Savaş sonrası oluşan durumda, İsrail'in devasa toprak kazanımlarına rağmen sınırları 1948 yılına kıyasla çok daha savunulabilir bir hale gelmiştir.⁴³⁵ Bir diğer önemli nokta ise mülteci sorunudur. İsrail'in ele geçirdiği topraklar yaklaşık bir milyon Filistinli Arap nüfusu da beraberinde getirmiştir.⁴³⁶

Kurulduğu gün ile birlikte Arap devletleri tarafından İsrail'in yok edilmesi için girişilen savaş, Filistinli örgütlerin Yahudilere yönelik gerçekleştirdikleri saldırılar, Arap ülkeleri tarafından uygulanan ambargo, BM gibi birçok uluslararası örgütte İsrail aleyhinde oy kullanılması ve her daim Arap liderleri ve kamuoyu tarafından eleştirilmesi İsrail'in kuşatılmışlık hissini körüklemiştir.⁴³⁷ Kuşatılmışlık hissini körüklenmesi de İsrail'in kendi güvenliğini sağlaması için her türlü tehdidi beka meselesi haline dönüştürmesine yol açmıştır. Aynı zamanda bu hissiyat İsrail hükümet yetkilileri tarafından güvenliğin sağlanması noktasında alınacak olağanüstü önlemleri ve kamuoyunun oluşturulmasını da oldukça kolaylaştırmıştır.⁴³⁸

3.5. 1973 Yom Kippur Savaşı

1967 Altı Gün Savaşı ile kaybedilen topraklar, yaşanan büyük hezimet, Arap devletleri içerisinde yaşayan halklarda büyük bir memnuniyetsizlik, yönetime karşı bir kızgınlık ve en önemlisi bir utanç meydana getirmiştir. 1967 yılında BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararla birlikte İsrail'e güvenli ve uluslararası toplum tarafından onaylanmış sınırlar dahilinde yaşama hakkı tanınmıştır. İsrail için tek olumsuz açıklama, 1967 Savaşı'nda işgal ettiği topraklardan çekilmesidir. Fakat karar metinlerindeki belirsizlik ve muğlaklıklar yüzünden bu konuda net adımların atılmasının da önüne geçilmiştir.⁴³⁹ Bununla birlikte 1973 Yom Kippur Savaşı'na giden süreçte Golda Meir yönetiminde İsrail Devleti Araplarla uzlaşmayı hiç

⁴³⁴ Arı, 2014: 296.

⁴³⁵ Rodman, 2001: 72.

⁴³⁶ Harms ve Ferry, 2017: 111.

⁴³⁷ Bar-Tal ve Antebi, 1992: 634-635.

⁴³⁸ Bar-Tal ve Antebi, 1992: 635.

⁴³⁹ Sander, 2016: 537.

düşünmemiştir. Meir Filistin topraklarında Arap varlığını hiç tanımamış ve Araplarla birlikte var olmayı da hiç düşünmemiştir. Bu bağlamda bu dönemde de İsrail'in sürekli savaşarak yaşamaya mahkûm bir devlet olduğu görüşü ön plana çıkmıştır.⁴⁴⁰

1967 Altı Gün Savaşı'ndaki büyük zafer ve bununla birlikte elde edilen toprakların getirdiği özgüven İsrail elitlerinin Arapları ve aynı zamanda Arapların savaşma kapasitelerini de küçümsemesine yol açmıştır. Araplara karşı gerçekleştirilen bu küçümsemenin bir diğer sebebi de İsrail'in caydırıcı askeri gücüne olan aşırı güvenden kaynaklanmaktadır. Ekim 1973'te Yom-Kippur Savaşı ile birlikte İsrail Devleti'nin bu aşırı özgüveni ters tepecek ve kendisini hiç beklemediği bir durumda bulacaktır.⁴⁴¹ Yom Kippur Savaşı diğer Arap-İsrail savaşlarına nazaran, en beklenmedik olanıdır. Çünkü Mısır ve Suriye 1973 yılında, hiç kimsenin beklemediği bir zamanda İsrail'e karşı sürpriz bir saldırıya girişmiştir. Mısır ve Suriye, saldırı için Musevilerin en önemli günlerinden biri olan Kefaret Günü'nü seçmiştir. 1973 Savaşı'nın ismi de buradan gelmektedir: Yom Kippur.⁴⁴² Savaş öncesinde bölgedeki durum ise stabildir, 1948 yılından beri süregelen irili ufaklı sınır çatışmaları halen olağan şekilde devam etmektedir. Fakat bu görece sükûnet ortamında Ürdün, Mısır ve Suriye gerçekleştirdikleri Küçük Arap Zirvesi sırasında İsrail'e karşı başlatılacak saldırının planlarını yapma başlamışlardır.⁴⁴³ Görüşmeler neticesinde saldırıların Sina Yarımadası ve Golan Tepeleri üzerinden gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.⁴⁴⁴ Saldırı alanının bu kadar kısıtlı tutulması aslında gerçekten de Arapların çok büyük bir savaştan ziyade sınırlı bir savaşı tercih ettiklerinin de bir göstergesidir.

Mısır'ın savaştan beklentisi İsrail'in Sina Yarımadası'ndan atılmasıyken, Suriye'nin beklentisi de Golan Tepeleri'ni ele geçirmektir.⁴⁴⁵ Mısır tarafında Enver Sedat, geçmiş dönem çatışmalarının ve özellikle Altı Gün Savaşı'nın hafızalara kazınan yenilgisini sınırlı bir savaş vasıtasıyla değiştirmek istemekteydi.⁴⁴⁶ Bu noktada İsrail'in Araplarla yaşanan ve yaşanacak çatışmalara yönelik beklentisi ise çok nettir: “düşmana hiçbir askeri kazanım elde ettirmemek, düşmanın tüm güç ve askeri altyapısını yok etmek ve İsrail'e hem güçler dengesi hem de ateşkes hatları açısından önemli askeri avantajlar sağlamaktır.” Bu beklentileri gerçekleştirmekteki amaç ise Araplara askeri bir seçeneğin olmadığını kanıtlamak, müzakere

⁴⁴⁰ Shlaim, 2019: 421.

⁴⁴¹ Merom, 1999: 432.

⁴⁴² Shlaim, 2019: 415.

⁴⁴³ Tetik, 2020: 224-225.

⁴⁴⁴ Armaoğlu, 2004: 361.

⁴⁴⁵ Shlaim, 2019: 416.

⁴⁴⁶ Bulut, 2018: 347.

masasında güçlü olmak ve son olarak İsrail'in Arap devletlerine karşı caydırıcı gücünü artırmaktır.⁴⁴⁷

6 Ekim tarihinde planlandığı gibi Mısır Sina Yarımadası üzerinden, Suriye ise Golan Tepeleri üzerinden saldırıya geçmiştir, bu bağlamda saldırı hem İsrail hem de ABD için sürpriz olmuştur. Savaşın daha ilk gününde Mısır kuvvetleri Süveyş Kanalı'nın doğu kıyısına 80.000 asker geçirmeyi başarmıştır. Fakat Mısır birlikleri kanalın karşı kıyısına geçtiklerinde ilerleyebilecekleri bir alan olmasına karşın yaklaşık on üç kilometre sonra durmuş ve mevzilenmeye başlamışlardır. Mısır'ın bu süreçteki beklentisi diplomasi sürecinin başlaması olmuştur.⁴⁴⁸ Bu durum aslında Mısır'ın sınırlı bir savaş istediğinin de bir kanıtı niteliğindedir. İsrail'in yenilmezliği tabusu yıkılmış ve Enver Sedat halkına kendisini kanıtlamıştır. Fakat İsrail bu durumu lehine çevirmiş ve bu mevzilenme sırasında hem askeri olarak Mısır'a karşı bir harekât planı hazırlamış hem de Suriye cephesini tahkim etmiştir.⁴⁴⁹ Savaşın ilk etabındaki bu ani saldırıda Arap devletleri başarılı olmuş ve Mısır Sina Yarımadası'nda Suriye ise Golan Tepeleri'nde ilerleme kaydetmiş ve İsrail birliklerine kayıplar verdirmişlerdir. Bu sayede Araplar 1967 Savaşı'nın yükünü üzerlerinden atmışlar ve İsrail'in de kaybedebileceğine olan inançları artmıştır.⁴⁵⁰ İsrail tarafından 1967 Savaşı'nda ele geçirilen Sina Yarımadası ve Golan Tepeleri'nin sağladığı stratejik derinlik ve savunulabilirlik, İSK'nın ilk şoku atlatması ile birlikte zaman ve alan kazanmasına da çok büyük katkı sağlamıştır. Bununla birlikte 1967 Savaşı ile ele geçirilen ve İsrail'in güvenliğine oldukça önemli katkıda bulunan bu topraklar aslında 1973 Yom Kippur Savaşı'nın başlamasının da en önemli sebeplerinden birini oluşturmaktadır.⁴⁵¹

İsrail Ekim ayı başlarında sınırlara yığılmak yapıldığı istihbaratını almasına rağmen saldırı olacağına inanmamıştır. İsrail Genelkurmay Başkanı 5 Ekim'de aldığı istihbaratlar neticesinde seferberlik ilan edilmesi gerektiğini bildirirse de Savunma Bakanı Moşe Dayan tarafından bu istek reddedilmiştir.⁴⁵² Savaş sırasında ABD, İsrail'e olan askeri ve ekonomik desteğini artırırken SSCB'de Mısır ve Suriye'ye yönelik yardımları artırmıştır.⁴⁵³ İlk saldırının ve şokun ardından ABD kısa sürede duruma müdahale etmiş ve İsrail topraklarına bir hava köprüsünün kurulmasını sağlamıştır. Bu süreçte İsrail topraklarına gönderilen yardımlar askeri araç gereçler, sağlık malzemeleri ve ağır taarruz tüfekleri içermektedir.

⁴⁴⁷ Shlaim, 2019: 417.

⁴⁴⁸ Cleveland, 2008: 418.

⁴⁴⁹ Cleveland, 2008: 418.

⁴⁵⁰ Shlaim, 2019: 417.

⁴⁵¹ Rodman, 2001: 73.

⁴⁵² Armaoğlu, 2019: 312-313.

⁴⁵³ Cleveland, 2008: 418.

Gönderilen yardımlar İsrail'in karşı saldırıya geçmesini de kolaylaştırmıştır.⁴⁵⁴ Bu yardımlar savaşın İsrail'in lehine dönmesini sağlamış olsa da savaşın başlarında İsrail'in uğradığı şok ve kısa süreli kayıplar, Yahudilerin yalnız bir ulus oldukları düşüncesini pekiştirmiştir. Fakat ABD'nin bu yardımları Arap devletlerinin petrolü bir silah olarak kullanma noktasında harekete geçmesini de tetiklemiştir.

İlk şokun atlatılması ve gelen yardımlarla birlikte İsrail birliklerinin 16 Ekim günü Sina Yarımadası'nın batısına geçmesiyle Mısır ateşkese yanaşmıştır. ABD ve SSCB tarafından sunulan ateşkes Mısır, İsrail ve birkaç gün sonra Suriye tarafından kabul edilmiştir.⁴⁵⁵ SSCB ve ABD'nin ortak çabaları ile 22 Ekim 1973 günü BM Güvenlik Konseyi tarafından Çin Halk Cumhuriyeti'nin katılmadığı oylamada 338 sayılı karar açıklanmıştır.⁴⁵⁶ Karara göre tarafların 12 saat içerisinde bulundukları noktalarda kalmaları ve çatışmayı durdurmaları isteniyordu. Bununla birlikte BM 242 sayılı kararın uygulanmasını ve tarafların barış müzakerelerine başlamalarını içeriyordu.⁴⁵⁷ Fakat karara rağmen çatışmalar durmamış, siyasi ortam daha fazla gerginleşmiştir. Bunun üzerine BM Genel Kurulu 339 numaralı kararı almıştır.⁴⁵⁸ Bu kararın 338 numaralı karardan temel farkı BM Barış Gücü'nün oluşturulmasıdır. Benzer şekilde BM tarafından alınan bu karar neticesinde de çatışmalar durmamıştır. Bunun üzerine son olarak BM Genel Kurulu 25 Ekim 1973 tarihinde 340 numaralı kararı almıştır.⁴⁵⁹ Bu karar üzerine çatışmalar 27 Ekim 1973 günü sonlanmıştır. 11 Kasım 1973 günü İsrail ile Mısır arasında bir mütareke anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma uyarınca taraflar 22 Ekim günü sınırlarına çekilmeyi kabul etmiştir. Bununla birlikte Mısır-İsrail arasında Camp David sürecine uzanacak diplomasi yolu da açılmıştır.⁴⁶⁰

İsrail'in bu savaş boyunca kayıpları ise önceki yıllara nazaran oldukça fazladır. Bilhassa İsrail Hava Kuvvetleri sadece Sina bölgesinde Mısır ile gerçekleşen çatışmalar süresince 115 adet uçak kaybetmiştir.⁴⁶¹ Savaşın ilk günlerinde Araplar avantajlı olsa da İsrail ilk şaşkınlığı üstünden attıktan sonra karşı saldırıya geçmiş ve durumu eşitlemiştir. Savaş sonucunda İsrail'in kayıpları 2838 ölü, 8800 yaralıyken Arap devletlerinin kayıpları 8528 ölü, 19549 yaralıdır.⁴⁶² Genel itibarıyla savaş sonucunda 10.000'den fazla insan hayatını

⁴⁵⁴ Kemiksiz, 2016: 150.

⁴⁵⁵ Cleveland, 2008: 418.

⁴⁵⁶ <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SCR338%281973%29.pdf> (erişim tarihi: 22.03.2023).

⁴⁵⁷ <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SCR338%281973%29.pdf> (erişim tarihi: 22.03.2023).

⁴⁵⁸ <https://digitallibrary.un.org/record/93467> (erişim tarihi: 22.03.2023).

⁴⁵⁹ <https://digitallibrary.un.org/record/93468> (erişim tarihi: 22.03.2023).

⁴⁶⁰ Armaoğlu, 2019: 324.

⁴⁶¹ Armaoğlu, 2019: 313-314.

⁴⁶² Shlaim, 2019: 418.

kaybederken, birçok tank ve uçakta kullanılamaz hale gelmiştir.⁴⁶³ İsrail savaş sonrasında bir miktar avantajlı konumda gözüксе bile ekonomik ve toplumsal olarak büyük bir şok geçirmiş ve yaşanan bu şok saldırı uzun süre hafızalardaki yerini korumuştur. Son olarak İsrail savaş sonrası ABD'ye çok daha fazla bağımlı bir hale gelmiştir.⁴⁶⁴

Bu noktada İsrail'in güvenlik algılamalarında üç faktör oldukça önemlidir ve bu faktörler Yom Kippur Savaşı sırasında gün yüzüne çıkmıştır. Bu faktörler güç ilişkileri, jeostrateji ve gelebilecek sürpriz bir saldırının varlığı ve İsrail'e verebileceği zararlardan oluşmaktadır. Bir koalisyonun iki cephede yapacağı sürpriz bir saldırı İsrail tehdit algısı açısından en kötüsüdür.⁴⁶⁵ Bu bağlamda 1973 Yom Kippur Savaşı tam olarak bu durumun bir yansımasıdır. Her ne kadar koalisyon zayıf görünse de iki farklı cepheden sürpriz bir saldırı ile karşılaşan İsrail, savaşın ilk günlerinde oldukça zorlanmış, süreç boyunca Arap liderlerin ve halklarının kafasına yerleşmiş İsrail'in yenilmezliği, askeri caydırıcılığı miti yıkılmıştır. Bu noktada 1973 Yom Kippur Savaşı, geçmiş dönemde yaşanan çatışma ve savaşlara kıyasla çeşitli noktalarda farklılıklar göstermektedir. İlk olarak Arap devletleri 1948 yılında İsrail'in ortadan kaldırılması için bir savaş verirken, Yom Kippur'da amaç özellikle 1967 yılında kaybedilen toprakların büyük bir savaşa dönüşmeden geri alınmasıdır. İkinci olarak Arap devletleri 1967 yılında yaşadıkları sürpriz İsrail saldırısını, bu sefer kendileri denemiş ve başarılı olmuşlardır. Son olarak Arap devletleri diğer savaşlara nazaran Yom Kippur Savaşı'nda başarı elde etmiş sayılabilir. Arap devletleri diğer savaşlarda olduğu gibi açık bir yenilgi yaşamamışlardır.⁴⁶⁶ İsrail için ana tehdit algısının birbirleri ile bağlantılı üç faktörün bileşimi olduğu söylenebilir ve Yom Kippur Savaşı ile İsrail tehdit algılarının en büyüğü ile karşı karşıya kalmıştır.

Savaşın bir diğer önemli özelliği ise daha önceki Arap-İsrail savaşları genel anlamda dünyayı etkilemezken, Yom Kippur Savaşı'nın hem Orta Doğu'yu hem de tüm dünyayı etkilemiş olmasıdır. Savaş boyunca Arap devletlerinin İsrail ve diğer ülkelere uygulamaya koydukları petrol ambargosu uluslararası sistemde dengeleri değiştirmiştir.⁴⁶⁷ Uygulanan ambargo aslında İsrail'den çok İsrail'i destekleyen ABD ve Batı'ya yönelik olarak gerçekleşmiştir.⁴⁶⁸ Bu bağlamda petrolün caydırıcı unsur olarak kullanımı da ilk defa gerçekleşmiştir. Bu krizle birlikte petrol fiyatlarında yaşanan artışlardan çok petrole erişimin Batı için ne kadar elzem olduğu daha iyi anlaşılmış ve petrol üretimi gerçekleştiren Orta

⁴⁶³ Cleveland, 2008: 418-419.

⁴⁶⁴ Gelen, 2019: 107.

⁴⁶⁵ Merom, 1999: 423.

⁴⁶⁶ Şahin, 2016: 197-198.

⁴⁶⁷ Gökçınar, 2009: 29.

⁴⁶⁸ Armaoğlu, 2019: 341.

Doğu'daki monarşileri destekleme ve Hürmüz Boğazı bölgesindeki statükoyu korumaya yönelik adımların atılmasının gerekli olduğu düşüncesi güç kazanmıştır.⁴⁶⁹

1967 Arap-İsrail Savaşı sırasında Arap ülkelerinin yaşadığı büyük yenilgi, İsrail'in sahip olduğunu silah ve askeri üstünlüğe karşı Arapları bir çıkar yol aramaya itmiştir. Bu arayışların bir sonucu olarak Arap ülkeleri İsrail'in bu üstünlüğüne karşı petrolü silah olarak kullanma yoluna gitmiştir.⁴⁷⁰ Her ne kadar 1967 II. Arap-İsrail Savaşı süresince de petrolü bir silah olarak kullanmaya çabalamış olsalar da istedikleri başarıyı elde edememişlerdir. Bu başarısızlığın hemen ardından Arap devletleri harekete geçmiş ve 1968 yılında Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC) kurulmuştur. 17 Ekim 1973 tarihinde OAPEC üyesi Arap devletleri tarafından alınan karar neticesinde, İsrail Devleti'nin işgal altında tuttuğu Arap topraklarından çekilene kadar her ay petrol üretiminde yüze beş oranında bir kesintiye gidileceği açıklanmıştır.⁴⁷¹ Üretimde kısıtlama kararlarını ABD ve ardından Avrupa'nın petrol ihtiyacını limanları vasıtasıyla karşılayan Hollanda'ya yönelik ambargo kararları takip etmiştir. Uygulanan üretim kısıtlamaları neticesinde petrolün varil fiyatı 1974 yılı sonunda 1973 yılına nazaran yaklaşık iki kat artmıştır.⁴⁷² Petrol fiyatlarında yaşanan bu değişimleri neticesinde hem petrol üreticisi ülke ekonomileri hem de petrol konusunda dışa bağımlı ülkelerin ekonomileri ciddi şekilde etkilenmiştir. Arap ülkelerinin uyguladıkları petrol ambargosu gelişmiş sanayi ülkelerinin yanında gelişmekte olan ülkeler arasında da büyük bir panik yaratmıştır. Fakat en çok panik yapan Avrupa ülkeleri olmuştur. Petrol kartının kullanılması ile birlikte Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya Filistin meselesine daha farklı bir açıdan bakmaya başlamıştır. Aynı zamanda bu kriz ve tüm dünya ekonomilerinin zarara uğraması ABD'nin krizin çözümüne yönelik daha fazla girişimde bulunmasının da önünü açmıştır.⁴⁷³ Arap ülkelerinin Filistin meselesine yönelik gerçekleştirdikleri bu eylemler, savaşların bölgesel bir mücadelelerden ziyade tüm dünyayı etkileyen bir noktaya gelmesini sağlamıştır. Daha önce yaşanan savaşlar bölgesel çatışmalardan ibaret gözüktse de Yom Kippur Savaşı ile birlikte Arap-İsrail sorunları da tüm dünyanın güvenlik gündemine oturmuştur.

Arap ülkelerinin uyguladıkları petrol üretim kısıtlamalarının da etkisiyle birlikte ABD yönetimi barış görüşmelerine hız kazandırmıştır. Bu bağlamda ABD Dışişleri Bakanı Henry

⁴⁶⁹ Kemiksiz, 2016: 150.

⁴⁷⁰ Armaoğlu, 2019: 342.

⁴⁷¹ Öztürk ve Saygın, 2017: 3.

⁴⁷² <https://inflationdata.com/articles/inflation-adjusted-prices/historical-crude-oil-prices-table/> (erişim tarihi: 21.11.2022).

⁴⁷³ Cleveland, 2008: 419.

Kissinger'ın uyguladığı yoğun mekik diplomasisi sonuç vermiştir.⁴⁷⁴ Barış görüşmelerinin anahtarını ise ekonomik yardımlar oluşturmuştur. 1971-1973 yılları arasında ABD tarafından İsrail'e sağlanan ekonomik yardım 400 milyon dolar seviyesindeyken 1974-1975 yılında 1.5 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. Bununla birlikte Mısır'da ekonomik yardımlardan yararlanmıştır. ABD, 1975 yılında tekrardan açılan Süveyş Kanalı'nın imar çalışmalarına katkıda bulunmakla birlikte 1974 yılında 8.5 milyon dolar olan Mısır'a yönelik ekonomik yardımları 1976 yılında 750 milyon dolara çıkarmıştır.⁴⁷⁵

Genel manasıyla 1948-1973 dönemi Arap ülkeleri ile İsrail arasında gerçekleşen çatışmalar süresince, İsrail'in Arap ülkeleri karşısındaki sosyal, siyasi, ekonomik ve askeri konumunun yıllar geçtikçe önemli derecede ve tutarlı bir biçimde iyileştiği gözlemlenebilir.⁴⁷⁶ Bir başka deyişle yıllar geçtikçe İsrail ile Arap devletleri arasındaki güç dengesi İsrail'in lehine değişmeye başlamış ve İsrail'i giderek daha da avantajlı bir konuma getirmiştir. Bu noktada İsrail'in dönemin güçlü devletleri ile kurduğu yakın ilişkiler oldukça etkili olmuştur. Arap devletleri ise her ne kadar İsrail'e karşı bir koalisyon içerisinde olsalar da ekonomik, siyasi ve askeri olarak İsrail ile karşı karşıya gelebilecek bir duruma gelememişlerdir.

---

⁴⁷⁴ Shlaim, 2019: 418-419.

⁴⁷⁵ Cleveland, 2008: 419.

⁴⁷⁶ Merom, 1999: 422.

SONUÇ

Güvenlik kavramının tarihçesi, insanlık tarihi ile aynı zamanda başlamaktadır. Güvenlik kavramını hayatta kalma içgüdüğü şeklinde de tanımlamak mümkündür, çünkü bireylerin temel içgüdülerinden bir tanesi de hayatta kalmaktır ve hayatta kalmak için güvenliğini sağlaması gerekir. Devletler de tıpkı bireyler gibi hayatta kalmak için güvenliklerini sağlamaya çalışırlar. İlk çağlardan günümüze kadar tüm insanlık zaman zaman güvenliklerine dair şüpheye düşmüş ve buna yönelik çeşitli tedbirler almıştır. Güvenlik, bireylerin ve devletin hedef önceliklerinden bir tanesi haline dönüşmüştür. Çünkü bireyler yahut devletler güvende olmadıklarını hissettiklerinde, yani bir tehdit algıladıklarında bu tehdidi bertaraf etmek için çaba göstermektedirler.

Güvenlik kavramının tam olarak net bir tanımı olmamakla birlikte uluslararası ilişkiler teorilerinin de kavrama yönelik açıklamaları farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda tezin ilk bölümünde uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik kavramına bakış açıları ele alınmıştır. Güvenlik kavramına yönelik bakış açıları zaman içerisinde farklılaşmış ve uluslararası sisteme eklenen yeni kavramlarla birlikte tanımı da değişime uğramıştır. Soğuk Savaş süresince güvenlik kavramına hâkim olan geleneksel güvenlik yaklaşımı, kavrama daha çok devlet merkezli olarak yaklaşmış ve buna göre tanımlamalarda bulunmuştur. Bu dönemde devletin güvenliği ile bireylerin güvenliği aynı ekseninde değerlendirilmiş devlet güvencesinde bireyler de güvencedir bakış açısı baskın hale gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası süreçte uluslararası sistemin yapısı da değişime uğramış ve güvenlik tehditlerini sadece devlet merkezli bir bakış açısı ile açıklamak giderek zorlaşmış ve yetersiz hale gelmiştir. SSCB'nin ve Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte birey, toplum, kültür ve kimlik kavramları literatürde daha fazla incelenmeye başlamıştır. Bu bağlamda Soğuk Savaş'ın ardından gelişen yeni eleştirel/genişlemeci güvenlik çalışmaları ile birlikte güvenlik kavramının kapsamı da genişlemiştir. Devletlerin güvenliğinin yanında insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, terör, çevre, kimlik ve toplum gibi kavramlar güvenlik çalışmalarına dahil edilmiş ve bu bağlamda incelenmiştir. Görüldüğü üzere geçmişten günümüze güvenlik kavramı da sabit ve durağan bir çizgide ilerlememiş, zamanla değişime uğramış ve genişlemiştir. Uluslararası sistemde meydana gelen siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeler güvenlik kavramında da çeşitli değişimlere yol açmıştır.

İsrail'in kuruluş sürecinde Yahudileri yönlendiren ana unsurlar Filistin topraklarının dini önemi ve Siyasi Siyonizm'dir. Bu iki unsurun oluşuma katkısı ise Yahudilerin seçilmiş bir halk olduklarına olan inançları, onlara vaat edildiklerine inandıkları Filistin toprakları ve

Avrupa’da Yahudilerin güvenliğini tehdit eden Antisemizm olayları gerçekleştirmiştir. Bu beklentiler ışığında, kendi yurtlarını kurma düşüncesi Yahudileri etkilemiş ve Yahudi devletinin kurulma süreci kaçınılmaz bir şekilde başlamıştır. Bölgede Yahudilerin de bir yurt edinebileceklerine yönelik uluslararası onaylamalarla birlikte, Yahudiler Filistin topraklarındaki Arapları kendilerine bir tehdit unsuru olarak algılamaya başlamışlardır. Bu algılayışın altında yatan en önemli sebep ise nüfus kavramıdır. Filistin topraklarındaki Yahudi nüfusunun bölgedeki Arap nüfusa göre düşük kalması, Yahudilerin Arap nüfusunu ve bundan dolayı Arapları bir güvenlik tehdidi olarak görmesine sebebiyet vermiştir. Aynı topraklar üzerinde devlet kurma mücadelesi vermeleri, dini sebepler ve de Yahudi nüfusunun Arap nüfusunu kıyasla düşük kalması güce başvurma Yahudiler için bir seçenek halini almasına yol açmıştır. Filistin meselesi üzerinde Yahudilerin başvurduğu bu güç kullanımı düşüncesi özellikle 1936 yılında gerçekleşen Arap isyanları döneminde şekillenmiş ve 1947 BM Taksim Planı’nın ardından da en üst noktaya ulaşmıştır. Bu dönemde Yahudi elitlerin politikalarını daha militarist bir şekilde gerçekleştirmeye çalıştıkları görülmektedir. Tüm bu olayların bir özeti olarak Yahudilerin Filistin toprakları üzerinde var olma ve mümkünse vaat edilmiş toprakları elde etme çabaları ve Arapların da aynı topraklar üzerinde var olma çabaları güç kullanımını ve çatışmayı özümsemelerine yol açmıştır. Özellikle 1947 BM Taksim Planı ile birlikte başlayan süreçte hem Araplar için hem de Yahudiler için birbirleriyle verdikleri bu mücadele bir “var olma” mücadelesine dönüşmüştür. Yahudiler ve bu bağlamda İsrail Devleti için sorunun hayatta kalma mücadelesine dönüşmesi, güvenlikleştirmeye giden süreci önemli ölçüde etkilemiştir. Çatışmanın her iki tarafı da savaşın sadece bir kazananı olacağı mantalitesini özümsemiş, düşman, tehdit ve güvenlik algılarını bu yönde şekillendirmiştir. Çatışmaların Araplar ve Yahudiler için var olma ya da yok olma mücadelesini şeklinde gerçekleşmesi, çatışmaların yönlenmesinde de etkili olmuştur. Mevcut bulunan bu çatışma ortamına dini faktörlerin de eklenmesiyle birlikte Filistin meselesi daha da derinleşmiş ve süreç bulanıklaşmıştır. Çatışma ortamı, özellikle çatışmaların ilk dönemlerinde Yahudi elitler tarafından söylemsel olarak Yahudi toplumunun milliyetçiliğini pekiştirmek adına sıkça kullanılmıştır. Yahudi politika yapıcılar çatışma ortamını Yahudi milliyetçiliğini körüklemek için çok iyi bir şekilde kullanmıştır. Yahudi elitlerinin milliyetçiliği kullanmasının sebeplerinden bir tanesi bölgedeki Yahudilerin, Yahudi kimliğini oluşturma konusunda eksik kalması ve hepsinin dünyanın çeşitli noktalarından gelmiş olması etkili olmuştur. Bu bağlamda Yahudilik kavramı, politika yapıcılar tarafından dini bir anlam içermekle birlikte yavaş yavaş siyasi bir kimliğe dönüştürülmeye başlamıştır. Yahudiler dünyanın dört bir yanından göç ettikleri Filistin topraklarında yurtlarını oluşturabilmek için Yahudi olmayan topluluklara karşı

mücadeleye girişmiş ve direnç göstermiştir. Aradan geçen süreçle birlikte İngiltere'nin kendilerine yönelik tutumunun Balfour Deklarasyonu çizgisinden sapmaya başladığının farkına varan Yahudiler, İngiltere'yi de var olabilmek adına mağlup edilmesi gereken bir hedef olarak belirlemişlerdir. Yahudilerin Arapları kendi toprakları içerisinde yaşamamaları gereken bir topluluk olarak tanımlamaları, çatışmaların temelini oluşturmuştur. Bununla birlikte tanımlama her iki taraf için de milliyetçi söylemin güçlenmesine sebebiyet vermiş, bu sebebiyette çatışmaların süregelenleşmesine katkı sağlamıştır.

İsrail Devleti'nin güvenlik algılamalarının şekillenmesinin temelleri 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın öncesinde İngiliz manda yönetimi altındaki döneme dayanmaktadır. Bu dönemde Yahudilere önderlik eden liderlerin büyük bir çoğunluğu, İsrail Devleti'nin kurulması ile birlikte devlet kademelerinde üst düzey görevlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda İngiliz manda yönetimi dönemindeki Yahudi güvenlik algılayışları, İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra da çok fazla değişime uğramadan aynı şekilde devam etmiştir. Bu dönemde Yahudiler için en büyük güvenlik sorunlarından birini Arap nüfusunun Yahudi nüfusuna oranla çok daha fazla olması oluşturmuştur. Yahudi elitleri bu sorunu bir güvenlik meselesi haline dönüştürmüş ve İsrail'in kurulması için Arap nüfusunun azaltılması görüşü kabul görmüştür. İsrail'in güç kullanım esaslı güvenlik politikalarının bir diğer sebebi de İsrail'in Araplar tarafından çevrelenmiş bir konumda bulunmasından kaynaklanmaktadır. Arap devletlerinin kolektif hareket etmeleri, Ürdün, Lübnan, Mısır ve Suriye ile komşu olan İsrail için bir güvenlik tehdidi oluşturmuştur. Her savaşta birden fazla cephede savaşmak zorunda kalan İsrail, bu sorunu askeri olarak maksimum güce ulaşmaya çalışarak ve bununla birlikte önleyici güç kullanımından vazgeçmeyerek çözmeye çalışmıştır. İsrail elitleri için Arapları dize getirmenin yollarından bir tanesi askeri olarak maksimum güce erişmektir. Ancak bu sayede Arap devletleri İsrail'e karşı koyamayacaklarını anlayacak ve barışa giden yol açılacaktır.

Nitekim İsrail, 1948-1973 yılları arasında Arap devletleri ile yaşadığı sorunlarda birçok defa güvenlikleştirme yaklaşımına başvurmuştur. Güvenlikleştirme yaklaşımı öncelikle bir sorunun tehdit olarak algılanması ile başlamaktadır. Bu bağlamda tehdit altında olan bir referans nesnesi gerekmektedir. İsrail Devleti'nin referans nesnesi çoğunlukla devlet ve egemenlik kavramı olmuştur. İsrail, Araplarla yaşadığı birçok sorunu beka meselesi olarak algılamış ve bu algılayışa göre tepkiler vermiştir. Sorunların beka meselesi olarak görülmesi, çatışmaların ortasında yeni kurulmuş bir devlet için sorunun güvenlikleştirilmesi sürecini de oldukça kolaylaştırmıştır. Sorunun beka meselesi olarak algılanmasının ardından İsrail Devleti elitleri (hükümet yetkilileri, bürokratlar, sivil toplum kuruluşları vs.) bu varoluşsal tehdide

karşı olağanüstü önlemler almak adına sorunu güvenlikleştirmişlerdir. Bu noktada başarılı bir güvenlikleştirme gerçekleşmesi için alımlayıcı kitlenin iknasına gerek olduğundan, yukarıda da bahsedildiği üzere alımlayıcı kitlenin iknası çok daha kolay gerçekleşmiştir. Bu bağlamda İsrail'in sorunları güvenlikleştirmesine müteakip hukuksal normlar ikinci plana atılmış ve ana öncelik tehditlerin bertaraf edilmesi olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ağdemir, A. M. (2022). “Is Israel Still A State that “Dwells Alone” in Its Foreign Relations?”. *International Journal of Politics and Security*, 4(3): 351-374.
- Ağır, B. S. (2015). “Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22): 97-130.
- Ağır, B. S. (2023). “Aberystwyth School of Security Studies”. T. Arı (Ed.), *Critical Theories in International Relations: Identity and Security Dilemma*. Lexington, New York, 103-124.
- Ağkaya, O. (2016). “İngiliz Okulu ve Uluslararası Toplum Düşüncesi”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(4): 1059-1089.
- Akgül Açıkmeşe, S. (2008). *Kopenhag Okulu ve Realist Güvenlik Çalışmaları’nda Aktör, Tehdit ve Politika: Avrupa Güvenliği Üzerine Bir Değerlendirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akgül Açıkmeşe, S. (2011). “Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(30): 43-73.
- Akgül Açıkmeşe, S. (2016). “Güvenlik, Güvenlik Çalışmaları ve Güvenlikleştirme”. E. Balta (Ed.). *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İletişim Yayınları, İstanbul, 241-255.
- Albert M. ve Buzan B. (2011). “Securitization, Sectors and Functional Differentiation”. *Security Dialogue*, 42(4/5): 413-425.
- Allawi, A. A. (2016). *Irak Kralı I. Faysal*. (Çev. H. Abacı). İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Arı, Ö. ve Kıran, A. (2011). “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”. *Ekev Akademi Dergisi*, (46): 49-64.
- Arı, T. (2013a). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. MKM Yayıncılık, Bursa.
- Arı, T. (2013b). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. MKM Yayıncılık, Bursa.
- Arı, T. (2014). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*. Dora Yayıncılık, Bursa.
- Armaoğlu, F. (2004). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Alkim Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (2019). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları*. Kronik Kitap, İstanbul.
- Ateş, D. (2008): “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1): 213-235.
- Aydın, M. ve Açıkmeşe, S. (2008). “İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri”. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18): 197-214.

- Bakan, S. ve Şahin, S. (2018). “Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler”. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2): 135-152.
- Balcı, A. (2019). “Realizm”. Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul, 119-146.
- Baldwin, D. A. (1997). “The Concept of Security”. *Review of International Studies*, 23(1): 5-26.
- Balpınar, Z. (2011). *İsrail-Filistin Çatışması: İsrail’in Filistinlilere Yönelik Güvenlik Politikasında Devamlılık ve Değişim (1948-2008)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Balpınar, Z. (2013). “İsrail’in Güç Kullanımı Esaslı Güvenlik Anlayışının Thomas Hobbes’un “Doğa Hâli” Kavramıyla Analizi”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. 9(17): 85-126.
- Balpınar, Z. (2020). “Vladimir Ze’ev Jabotinsky’nin Demir Duvar Doktrinini Anlamak”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(36): 743-781.
- Balzacq, T. (2005). “The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context”. *European Journal of International Relations*, 11(2): 171-201.
- Barr, J. (2016). *İnce Kırmızı Çizgi: Paylaşılamayan Toprakların Yakın Tarihi*. (Çev. E. C. Göksoy). Pegasus, İstanbul.
- Bar-Tal, D. ve Antebi, D. (1992). “Beliefs about Negative Intentions of the World: A Study of the Israeli Siege Mentality”. *International Society of Political Psychology*, 13(4): 633-645.
- Baylis, J. (2018). “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”. (Çev. B. Yavuz). *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 69-85.
- Baysal, B. ve Lülecı, Ç. (2015). “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22): 61-96.
- Bilgiç, A. (2011). “Güvenlik İkilemi’ni Yeniden Düşünmek: Güvenlik Çalışmaları’nda Yeni Bir Perspektif”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29): 123-142.
- Bilgin, P. (2003). “Individual and Societal Dimensions of Security”. *International Studies Review*, 5(2): 203-222.
- Bilgin, P. (2008). “Critical Theory”. P. D. Williams (Ed.), *Security Studies: An Introduction*, Routledge, Abingdon, 89-102.
- Bilgin, P. (2010). “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”. *Stratejik Araştırmalar*, 8(14): 69-96.

- Bilgin, P., Booth, K. ve Jones, R. W. (1998). "Security Studies: The Next State?". *Naçao e Defesa*, 2(84): 131-157.
- Birdişli, F. (2011). "Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(31): 149-169.
- Birdişli, F. (2014). "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10(20): 229-256.
- Booth, K. (1991). "Security and Emancipation". *Review of International Studies*, 17(4): 313-326.
- Booth, K. (1999). "Nuclearism, Human Rights and Constructions of Security (Part 2)". *The International Journal of Human Rights*, 3(3): 44-61.
- Booth, K. (2007). *Theory of World Security*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Brauch, H. G. (2008). "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü". (Çev. Z. Arkan). *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 1-47.
- Bulut, M. (2018). "Altı Gün ve Yom Kippur Savaşı'nın Modern İsrail Kimliği Üzerine Etkisi". *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (20): 339-350.
- Buzan B. ve Waever, O. (1997). "Slippery? Contradictory? Sociologically Untenable? The Copenhagen School Replies". *Review of International Studies*, 23(2): 241-250.
- Buzan, B. (1983). *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Wheatsheaf Books, Londra.
- Buzan, B. (1991). "New Patterns of Global Security in The Twenty-First Century". *International Affairs*, 67(3): 431-451.
- Buzan, B. (2008). "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi". (Çev. B. Yavuz). *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 107-123.
- Buzan, B. ve Hansen L. (2009). *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Buzan, B. ve Waever, O. (2003). *Regions and Powers The Structure of International Security*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Buzan, B., Waewer, O. ve Wilde J. D. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner Publishers, Boulder.

- Büyükbaş, H. ve Atıcı, N. (2012). “Liberal Demokratik Barış Kuramı: Eleştirel Bir Değerlendirme”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (40): 1-19.
- Büyüktanır, D. (2015). “Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14(2): 1-24.
- Chomsky, N. (1999). *Fateful Triangle: The United States, Israel and the Palestinians*. Pluto Press, London.
- Cleveland, L. W. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. (Çev. M. Harmancı). Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Çalkıvık, A. (2016). “Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti”. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İletişim Yayınları, İstanbul, 281-301.
- Demiröz, A. (2022). “Liberalizm ve Realizm Ekseninde Terörizm ve Güvenlik Kavramına Teorik Yaklaşımlar”. *İstanbul Aydın Üniversitesi 1. Uluslararası Lisansüstü Öğrenci Konferansı: 21. YY’da Güvenlik ve Barışın İnşası Tam Metin Bildiri Kitabı*. 23-24 Mayıs 2022, İstanbul, 18-53.
- Devetak, R., George, J. ve Weber, M. (2012). “Marxism and Critical Theory”. R. Devetak, A. Burke ve J. George (Ed.). *An Introduction to International Relations*. Cambridge University Press, New York, 62-75.
- Devlen, B. ve Özdamar, Ö. (2010). “Uluslararası İlişkilerde İngiliz Okulu Kuramı: Kökenleri, Kavramları ve Tartışmaları”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(25): 43-68.
- Doğan, Z. (2019). *Güvenlikleştirme Süreçlerinde Medyanın Rolü: 28 Şubat Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Duran, M. A. (2020). “Politik Siyonizm Ekseninde Yahudi Devleti Fikri”. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 2(1): 135-158.
- Duran, M. A. (2021). “Filistin Taksim Planı ve İngiliz Manda İdaresinin Sona Ermesinin Cumhuriyet ve Ulus Gazetelerine Yansımaları (1947-1948)”. *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, (8): 44-62.
- Elmas, M. S. (2013). *Modern Toplumun Güvenlik Çıkmazı: Tehdit, Risk ve Risk Toplumu Perspektifinden Güvenlik*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergüven, N. S. (2016). “Uluslararası Hukuk Açısından Güvenlik Kavramının Teorik Temelleri”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 65(3): 771-836.

- Ersoy, E. (2016). “Realizm”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. R. Gözen (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Fraser, T. G. (2004). *The Arab-Israeli Conflict*. Palgrave Macmillan, New York.
- Fromkin, D. (2016). *Barışa Son Veren Barış: Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı?*. (Çev. M. Harmancı). Epilson, İstanbul.
- Gelen, R. (2019). *Arap-İsrail Savaşları ve Türkiye'nin Tutumu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Gökcan, Ö. (2018). “Türkiye-Suriye İlişkilerinde Bir Kırılma Noktası: Ekim 1998 Krizi veya Diğer Bir İfadeyle “İlan Edilmemiş Savaş””. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13(1): 169-198.
- Gökçınar, D. (2009). *Arap-İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güldürek, A. (2009). *The Welsh School in Critical Security Studies*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Güner, U. A. (2008). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Değişen Güvenlik Algılamaları ve Bir Güvenlik Sorunu Olarak Başarısız Devletler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gürkaynak, M. ve Yalçın, S. (2009). “Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(23): 73-92.
- Hahn, P. L. (2006). “The Suez Crisis: A Crisis That Changed the Balance of Power in the Middle East”. *Foreign Policy Agenda U.S. Department of State*, 11(1): 26-29.
- Harms, G. ve Ferry T. M. (2017). *The Palestine-Israel Conflict: A Basic Introduction*. Pluto Press, London.
- Herlitz, T. (2014). *Yahudi Devleti*. (Çev. S. Demir). Ataç Yayınları, İstanbul.
- Heywood, A. (2011). *Global Politics*. Palgrave Macmillan, London.
- Hough, P. (2008). *Understanding Global Security*. Routledge, London-New York.
- Huysmans, J. (1998). “Revisiting Copenhagen: Or, On the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe”. *European Journal of International Relations*, 4(4): 479-505.
- İnaç, H. ve Güner, Ü. (2006). “Avrupa ve Amerikan Güvenlik Çatışmaları Bağlamında Türk Dış Politikası”. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 6(1): 139-152.
- İşleyen, A. Ş. (2023). *Türkiye'nin Tehdit Algılamalarının Kopenhag Okulu Güvenlik Yaklaşımı Çerçevesinde Analizi (1923-1938)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- İyiat, B. (2020). “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Kavramı ve Kopenhag Okulu”. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5): 3-13.
- İzol, R. ve Kaval, F. (2022). “Kopenhag Okulu Bağlamında Türkiye’deki Siyasi Aktörlerin İklim Değişikliğine Yönelik Söylemlerinin Analizi”. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 23(1): 18-32.
- Jockson, R. ve Sorensen, G. (2013). *Intrudiction to International Relations. Theories and Approaches*. Oxford University Press, Oxford.
- Johnston, A. I. (1995). “Thinking about Strategic Culture”. *International Security*, 19(4): 32-64.
- Jones, R. W. (1999). *Security, Strategy and Critical Theory*. Lynne Rienner, Boulder.
- Jorgersen, F. (2019). “İngiliz Okulu”. Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul, 122-136.
- Kasalak, K. (2016). “İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25): 65-78.
- Kaya, S. (2008). “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3): 83-111.
- Kemiksiz, N. N. (2016). “Filistin Sorunu”. *Akademik Orta Doğu*, 11(1): 133-179.
- Kemiksiz, N. N. (2018). “Arap-İsrail Sorunu ve Bölgesel Yansımaları”. *Journal of Awareness*, 3(5): 127-144.
- Keyman, E. F. (2006). “Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegomonya”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(9): 1-20.
- Khalidi, R. (2001). “The Palestinians and 1948: The Underlying Causes of Failure”. E. L. Rogan ve A. Shlaim (Ed.), *The War for Palestine: Rewriting the History of 1948*, Cambridge University Press, New York.
- Kılhoğlu, M. E. (2021). “1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu’ya Etkisi”. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6(2): 726-757.
- Kızıloğlu, S. (2012). “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in Gelişimi”. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1): 35-64.
- Kolasi, K. (2014). “Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?”. *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorik Değerlendirmeler*. E. Çıtak ve O. Şen (drl.). Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, Ankara.
- Küçük, M. (2016). “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. R. Gözen (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.

- Küçük, M. N. (2021). "Göç-Güvenlik Bağlantısını Yeniden Düşünmek: Eleştirel Güvenlik Yaklaşımları, Özgürleşme ve Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 18(69): 3-28.
- Lantis, J. S. (2002). "Strategic Culture and National Security Policy". *International Studies Review*, 4(3): 87-113.
- Lorch, N. (1987). "Plan Dalet". W. Khalidi (Ed.). *From Haven to Conquest*. The Institute For Palestine Studies, Washington.
- Machiavelli, N. (2008). *Prens*. (Çev. N. Güvenç). Anahtar Kitaplar Yayınevi, İzmir.
- Maslow, A. H. (1987). *Motivation and Personality*. Longman, London.
- McCarthy, J. (1990). *The Population of Palestine*. Columbia University Press, New York.
- McDonald, M. (2008). "Securitization and the Construction of Security". *European Journal of International Relations*, 14(4): 563-587.
- Mcsweeney, B. (1996). "Identity and Security: Buzan and The Copenhagen School" *Review of International Studies*, 22(1): 81-93.
- Mearsheimer, J. J. (1990). "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War". *International Security*, 15(1): 5-56.
- Merom, G. (1999). "Israel's National Security and the Myth of Exceptionalism". *Political Science Quarterly*, 114(3): 409-434.
- Miller B. (2001). "The Concept of Security: Should it be Redefined?". *The Journal of Strategic Studies*, 24(2): 13-42.
- Miş, N. (2011). "Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2): 345-381.
- Miş, N. (2012). *Güvenlikleştirme Teorisi ve Türkiye'de Güvenlikleştirme Siyaseti 1923-2003*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Morris, B. (2001). "Revisiting The Palestinian Exodus of 1948". E. L. Rogan ve A. Shlaim (Ed.), *The War for Palestine: Rewriting the History of 1948*, Cambridge University Press, New York.
- Morris, B. (2008). *1948: A History of The First Arap-Israeli War*. Yale University Press, London.
- Odabaş, U. K. (2018). "Frankfurt Okulu ya da Eleştirel Teori Üzerine". *Dört Öge*, (14): 211-233.
- Odabaş, U. K. (2018). "Liberalizmin İlk Temsilcisi: John Locke". *Sanat Dergisi*, (32): 73-80.

- Okur, M. A. ve Ongur, H. Ö. (2016). “Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori”. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. R. Gözen (drl). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Olesker, R. (2013): “National Identity and Securitization in Israel”. *Ethnicities*, 14(3): 371-391.
- Olkan, K. B. (2021). “Çin-ABD İlişkilerinde Güvenlik İkilemi: Tayvan Sorunu”. *Journal of Business Innovation and Governance*, 4(1): 27-41.
- Öke, M. K. (2018). *Siyonizm & Filistin Sorunu (1880-1923)*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Özkoç, Ö. (2009). “Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 64(3): 167-195.
- Özpek, B. B. (2016). “Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. R. Gözen (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, S. ve Saygın, S. (2017). “1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu”. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12): 1-12.
- Palabıyık, M. S. (2016). “İngiliz Okulu”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. R. Gözen (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Polat, Y. C. (2018). “Öteki’nin Güvenlikleştirilmesi ve Kendi’nin Güvenliği: İsrail Filistin Meselesine Güvenlik Kavramı Bağlamında Bir Bakış”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (26): 273-286.
- Rumelili, B. (2014). “İnşacılık/Konstrüktivizm”. E. Balta (Ed.). *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İletişim Yayınları, İstanbul, 151-173.
- Sander, O. (2016). *Siyasi Tarih (1918-1994)*. İmge Yayıncılık, Ankara.
- Sarı Ertem, H. (2012). “Kimlik ve Güvenlik İlişkisinde Konstrüktivist Bir Yaklaşım: “Kimliğin Güvenliği” ve “Güvenliğin Kimliği””. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8(16): 177-237.
- Schneer, J. (2015). *Balfour Deklarasyonu: Arap-İsrail Çatışmasının Kökenleri*. (Çev. A. C. Akkoyunlu). Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Seliktar, O. (2015). *New Zionism and the Foreign Policy System of Israel*, Routledge, Abingdon.
- Shlaim, A. (2004). “Israel Between East and West: 1948-1956”. *International Journal of Middle East Studies*, 36(4): 657-673.
- Shlaim, A. (2019). *Demir Duvar: İsrail ve Arap Dünyası*. (Çev. T. Demirci). Küre Yayınları, İstanbul.
- Snyder, J. (2004). “One World, Rival Theories”. *Foreign Policy*, (145): 52-62.

- Stadtmüller, E. (2005). "Regional Dimention of Security". M. Farrell, B. Hettne ve L. V. Langenhove (Ed.). *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*. Pluto Press, London, 104-119.
- Şahin, T. Y. (2016). *Uluslararası Politikada Orta Doğu*. Barış Kitap, Ankara.
- Şatana, N. ve Özpek, B. B. (2010). "ABD ve Türkiye’de Geçmişten Günümüze Güvenlik Çalışmaları" *Ortadoğu Etütleri*, 1(2): 75-114.
- Taşlıcalı Koç, T. (2023). *Sosyal Konstrüktivizm Perspektifinden Avrasyacılık ve Rusya Federasyonu Dış Politika Pratikleri: Putin Dönemi (2000-2020)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Tekdal Fildiş, A. (2012). "Birleşmiş Milletler’in Taksim Kararı ve İsrail Devleti’nin Yaradılışı". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1): 337-348.
- Tekin, P. B. (2018). *1956 Süveyş Krizi’nin Türk Basınına Yansıması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Tetik, E. (2020). *Süveyş Krizi’nden Yom Kippur Savaşı’na Arap-İsrail İlişkileri Bağlamında Türk Dış Politikası (1956-1973)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Tuğtan, M. A. (2014). "Güç, Anarşi ve Realizm". E. Balta (Ed.). *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İletişim Yayınları, İstanbul, 111-131.
- UNDP. (1994). *Human Development Report*. UN. Oxford University Press, New York.
- Vuori, J. A. (2008). "Illocutionary Logic and Strands of Securitization: Applying the Theory of Securitization to the Study of Non-Democratic Political Orders". *European Journal of International Relations*, 14(1): 65-69.
- Waeber, O. (1995). "Securitization and Desecuritization", *On Security*. R. D. Lipschutz (drl.). Columbia University Press, New York.
- Waewer, O. (2008). "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi". (Çev. B. Demirtaş). *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 151-178.
- Walt, S. M. (1991). "The Renaissance of Security Studies". *International Studies Quarterly*, 35(2): 211-239.
- Weber, C. (2005). *International Relations Theory: A Critical Introduction*. Routledge, Abingdon.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press, Cambridge.

- Wertman, O. (2021). *Security and Securitization in Israel*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. University of South Wales, Wales.
- Wight, M. (1991). *International Theory: The Three Traditions*. B. Porter ve G. Wight (drl.). Leicester University Press/Royal Institute of International Affairs, Leichesten.
- Wiltse, E. Ç. (2014). “Liberalizm, İşbirliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kuramsalcılık”. E. Balta (Ed.). *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İletişim Yayınları, İstanbul, 133-150.
- Yalçın, M. (2023). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Bir Güvenlikleştirme Unsuru Olarak Peştun Kimliğinin Afganistan-Pakistan Sınır Sorunu Üzerinden İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yalova.
- Yalçın, O. (2021). “1967 Arap-İsrail Savaşı ve Savaşta Hava Harekâtı”. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, (5): 53-104.
- Yılmaz S. ve Genç A. (2021). “Arktik Bölgesi’nin Kopenhag ve Aberystwyth Ekolü ile İncelenmesi”. *International Journal of Politics and Security*, 3(1): 129-155.
- Yiğit, A. A. (2019). “Filistin Meselesinin Kronikleşmesi (1918-1948)”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 123(243): 391-414.
- Yorulmaz, M. (2014). ““Değişen” Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde “Değişmeyen” Güvenlik Paradoksu”. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 3(1): 103-135.
- Yücel, B. (2012). *Siyasi Coğrafya Açısından Filistin Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zenginkuzucu, D. M. (2020). “Liberalizm ve Güvenlik” O. Bingöl ve A. B. Varlık (Ed.). *Güvenlik Çalışmaları (Cilt-I) Kuramsal Yaklaşımlar*. Hiperyayın; Arel Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 55-93.
- Zorlu, K. ve Kırmızıoğlu, H. (2018). “Adam Smith’in Devlet Anlayışı Üzerine Kuramsal Bir İnceleme”. *Akademik Bakış Dergisi*, 11(22): 77-99.

İnternet Kaynakları

- Abdülhakim, A. (2019). “BM’nin Taksim Planı’ndan Filistinlilere Ne Kaldı?”. <https://www.indyturk.com/node/98786/dünyadan-sesler/bmnin-taksim-planından-filistinlilere-ne-kaldı> (erişim tarihi: 19.01.2023).
- Aisha, N. M. A. A., Karabacak, S. ve İbicioğlu S. (2021). “Filistin’in Kaderini Değiştiren Balfour Deklarasyonu 104 Yaşında”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistin-in>

- [kaderini-degistiren-balfour-deklarasyonu-104-yasinda/2409778](https://www.aa.com.tr/tr/gundem/teror-orgutu-pkknin-alebasi-ocalanin-turkiyeye-getirilmesinin-uzerinden-23-yil-gecti/2502163) (erişim tarihi: 22.02.2023).
- Anadolu Ajansı, “Terör Örgütü PKK’nın Ele Başı Öcalan’ın Türkiye’ye Getirilmesinin Üzerinden 23 Yıl Geçti”. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/teror-orgutu-pkknin-alebasi-ocalanin-turkiyeye-getirilmesinin-uzerinden-23-yil-gecti/2502163> (erişim tarihi: 02.11.2022).
- BBC, (2007). “How 1967 Defined The Middle East”. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6709173.stm (erişim tarihi: 02.01.2023).
- BBC, “Key Maps”. http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/world/2001/israel_and_palestinians/key_maps/5.stm (erişim tarihi: 15.02.2023).
- Beinin, J. ve Hajjar, L. “Palestine, Israel and the Arab-Israeli Conflict: A Primer”. https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4568207/mod_resource/content/1/Palestine-Israel_Primer_MERIP.pdf (erişim tarihi: 18.12.2022).
- Britannica, “Frankfurt School”. <https://www.britannica.com/topic/Frankfurt-School> (erişim tarihi: 01.11.2022).
- Cambridge Dictionary. “Security”. https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/security?q=security_1 (erişim tarihi: 18.02.2023).
- Çelik, M. M. (2021). “Adaletin Dayanılmaz Hafifliği ve Dreyfus Davası: Sizi İtham Ediyorum Bay Başkan (!)”. <https://www.indyturk.com/node/337741/haber/adaletin-dayanilmaz-hafifligi-ve-dreyfus-davasasi-sizi-itham-ediyorum-bay-basbakan> (erişim tarihi: 05.01.2023).
- Çetinkaya, Ş. (2013). “Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıkları”. <https://docplayer.biz.tr/5396209-Guvenlik-algilamasi-ve-uluslararasi-iliskiler-teorilerinin-guvenlige-bakis-acilari-seref-cetinkaya.html> (Erişim Tarihi: 5.11.2022).
- Hürriyet, “Suriye’ye Son Uyarılar”. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyeye-son-uyarilar-39043713> (erişim tarihi: 02.11.2022).
- McMahon, T. (2023). “Historical Crude Oil Prices (Table)”. <https://inflationdata.com/articles/inflation-adjusted-prices/historical-crude-oil-prices-table/> (erişim tarihi: 21.11.2022).
- Mercan, M. V. (2019). “Galler Ekolü Perspektifinde Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Çalışmalarının Konumu”.

https://www.academia.edu/44718336/GALLER_EKOLÜ_PERSPEKTİFİNDE_ULUSLARARASI_İLİŞKİLERDE_ELEŞTİREL_GÜVENLİK_ÇALIŞMALARININ_KONU (erişim tarihi: 17.02.2023).

Rodman, D. (2001). "Israel's National Security Doctrine: An Introductory Overview". https://www.academia.edu/63428912/Israels_National_Security_Doctrine_An_Introductory_Overview (Erişim Tarihi: 17.01.2023)

Sandıklı, A. ve Emeklier B., "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm". https://www.academia.edu/3549642/Güvenlik_Yaklaşımlarında_Değişim_ve_Dönüşüm (erişim tarihi: 16.02.2023).

Spiro, A. (2018). "An Illuminating Look at The Life of Ben-Gurion". <https://www.jpost.com/israels-70th-anniversary/an-illuminating-look-at-the-life-of-ben-gurion-551248> (erişim tarihi: 15.02.2023).

Şalkam, A. (2023). "Ekim Savaşı'nın 50. Yıl Dönümünde". <https://www.indytrk.com/node/665666/dünyadan-sesler/ekim-savaşının-50nci-yıl-dönümünde> (erişim tarihi: 23.01.2023).

Türk Dil Kurumu. "Güvenlik". <https://sozluk.gov.tr> (erişim tarihi: 15.01.2023).

United Nations Security Council, (1967). "Resolution 242". <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SCRes242%281967%29.pdf> (erişim tarihi: 25.02.2023).

United Nations Security Council, (1973). "Resolution 338". <https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SCR338%281973%29.pdf> (erişim tarihi: 22.03.2023).

United Nations Security Council, (1973). "Resolution 339". <https://digitallibrary.un.org/record/93467> (erişim tarihi: 22.03.2023).

United Nations Security Council, (1973). "Resolution 340". <https://digitallibrary.un.org/record/93468> (erişim tarihi: 22.03.2023).

United States Department of State, "Liberty" <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v19/d284> (erişim tarihi: 12.02.2023).

Waeber, O. (2003). "Securitisation: Taking Stock of a Research Programme in Security Studies". *Yayımlanmamış Taslak*. <https://docplayer.net/62037981-Securitisation-taking-stock-of-a-research-programme-in-security-studies.html> (erişim tarihi: 7.02.2023).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Berkan YAKUT
Doğum Yeri ve Tarihi	
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	İlhami Ertem Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler
Yüksek Lisans Tez Konusu	Güvenikleştirme Perspektifinden Arap-İsrail Çatışmaları: 1948-1973.
Yabancı Dil Düzeyi	Orta Seviye İngilizce